

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์ ๒

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์

โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติเมืองเพชรบูรณ์

ISBN

๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๗๖๙-๖

ผู้เขียน :

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

จำนวนที่พิมพ์ :

๑,๐๐๐ เล่ม

บรรณาธิการ :

ผศ. กมล บุญเขต ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ :

ผศ. พันทิพา มาลา

ผศ. ศรีเวียง

ไฉยลิสสุนทร

รศ. ลังคม พรหมศิริ

ดร. สุสันติ

แนววรรณ

ดร. จรากร จันทนสำโร

ผศ. อภาภรณ์

วรรณา

อาจารย์มงคล นราศรี

(รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและสารสนเทศ)

อาจารย์ขุนแผน ตุ่มทองคำ

(รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจกรรมส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม)

นายวิโรจน์ หุ่นทอง

นางสาวปวีณา

บัวบาง

นางสาวณัฐวดี แก้วบาง

นางสาวสุพิชญา

พูนมี

นางอมรรัตน์ กาละบุตร

นางสาวมัลลิกา

อุฤทธิ์

กราฟิก/ภาพ :

นางสาวমনชยา คลายโคก นายพิทักษ์ จันทร์จ๊ะ

ที่ปรึกษา :

นายอมรรัตน์ จิมพลินภานนท์ (รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา)

อาจารย์จิระวัฒน์ แสนคำ (กรรมการที่ปรึกษาประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม)

คณะกรรมการอำนวยการ :

นางสาวจันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม

(รองผู้อำนวยการฝ่ายอนุรักษ์วิจัยศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น)

นางนิภา พิลาเกิด

นางอรอุมา เมืองทอง

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย :

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

๘๓ หมู่ ๑๑ ถ.สระบุรี-หล่มสัก ต.สะเดียง อ.เมืองเพชรบูรณ์ จ.เพชรบูรณ์

๖๗๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๖-๗๐๗๐๔๐ โทรสาร ๐๕๖-๗๐๗๐๔๐

<http://artculture.pcru.ac.th>

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติเมืองเพชรบูรณ์ ๒. เพชรบูรณ์ : รวมป้าย บาย บิอาร์ท, ๒๕๖๐. ๒๔๐ หน้า

๑. วัฒนธรรมเมืองเพชรบูรณ์ ๒. ประเพณี วิถีชีวิต เพชรบูรณ์ I. ชื่อเรื่อง

ISBN : ๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๗๖๙-๖

พิมพ์ที่ : รวมป้าย บาย บิอาร์ท ๓๙/๔ ถ.เทพาพัฒนา ต.ในเมือง

อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์ โทร. ๐๕๕-๐๕๐๐๕๐๗

ค่านาจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

“สมบัติเมืองเพชรบูรณ์” เป็นหนังสือที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนและรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ข้อมูลทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ตำนาน ความเชื่อ และอาหารการกินของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้เยาวชนและประชาชนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงเรื่องราวของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยคาดหวังว่าผู้ที่ศึกษาข้อมูลจะนำองค์ความรู้นี้ไปเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นถึงคุณค่าของร่องรอยทางวัฒนธรรมที่คนในอดีตได้สร้างไว้

หนังสือเล่มนี้ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวสำคัญต่างๆ มากมายทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแม้แต่เรื่องราวความเชื่อ ตำนานพื้นบ้าน ตลอดจนอาหารการกิน ซึ่งเป็นผลงานของคณะผู้บริหาร นักวิชาการศึกษา และเจ้าหน้าที่ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ได้จัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลภาคสนาม จนกระทั่งเรียบเรียงเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าต่อชาวจังหวัดเพชรบูรณ์อีกเล่มหนึ่ง

ขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่ได้ให้ความอนุเคราะห์
ศึกษาข้อมูล และนำผลงานมาตีพิมพ์เผยแพร่ โดยหวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่ามุมมองที่ได้นำเสนอในแต่ละเรื่องราวนี้ จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ
ในความเป็นเพชรบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงใช้เป็นข้อมูลเพื่อต่อยอด
ความคิดและการศึกษาค้นคว้าต่อไป และนอกจากนี้ยังปรารถนา
อย่างแรงกล้าว่าชาวเพชรบูรณ์จะเกิดความเข้าใจในตัวตน และที่
มาของความหลากหลายทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่ความรู้สึกรัก
หวงแหนและตระหนักถึงคุณค่าของมรดกของชาติสืบไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ตุลาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

คำนำจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม	(๔)
๑ นิทานก่อนนอน เมืองเพชรบูรณ์	๙
๒ เถียงนา : วิถีเกษตรกรรม	๒๓
๓ ประเพณีก่อเจดีย์ข้าวเปลือก งานบุญเดือนสาม บ้านสะเดียง ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	๓๓
๔ ตู๊บกุ้ง : คนตรีในวิถีชุมชนตำบลป่าเลา	๓๙
๕ ภูเขาหินปะการัง Unseen Phetchabun บ้านเขาเพิ่มพัฒนา ตำบลชัยพยุหะ อำเภอชนแดน	๖๕
๖ ช่วยดับโรค : นามสกุลพระราชทานจากรัชกาลที่ ๖ บ้านนาตะกรุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์	๗๕
๗ “ย่าม” สีสันแห่งวิถีชีวิตชาวลิซอ	๘๕
๘ ตีมีคบ้านใหม่ : ศิลปะช่างฝีมือไทหล่ม	๙๓

๙	แทงหยวกกลับกระดาศ : ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน บ้านท่ากกแก ตำบลศาลเคี้ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๐๗
๑๐	ฉาปูนสถานแบบโบราณ(ก่ออิฐ) ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๒๑
๑๑	พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ : กลุ่มชาติพันธุ์เย้า(เมี่ยน) บ้านเพชรคำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๔๓
๑๒	รดน้ำคำหัว : ประเพณีบุญเดือน ๕	๑๕๙
๑๓	ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลรักษาสุขภาพ	๑๖๙
๑๔	วิถีผ้าทอ : ชินหมี่คั่นไทหล่ม	๑๙๑

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กมล บุญเขต
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

นิทานก้อม เมืองเพชรบูรณ์

นิทานก้อม คือนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาในวงสนทนาของคนไทย ที่สอดแทรกวิถีคิด วัฒนธรรมภูมิปัญญา ความเป็นอยู่ ประการสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ ความสนุกสนาน หักมุม ชิงไหวชิงพริบ อาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต หรือเรื่องที่ถูกแต่งขึ้นด้วยอารมณ์ ชื่นสลับประดีสลับประคน บางครั้งมีความหยาบโลน แฝงอยู่เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้อาจมาจากพระสังฆาธิการ ตาเถร ยายชี พ่อตา - ลูกเขย แม่ยาย - ลูกเขยหรืออาจจะมีเรื่องราวของสัตว์ที่ถูกผูกโยง โดยคนอารมณ์ดีหลากหลายพื้นที่ปรุงแต่งให้คำเป็นเรื่องไปในแง่มุมที่สนุกสนานต่างๆ กัน

นิทานก้อมที่ท่านกำลังจะได้อ่านต่อไปนี้เป็นเรื่องราวที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมจากนักศึกษาคณะครุศาสตร์ เอกภาษาไทย รหัส ๕๘๑๐๓๐๐๔๐๒๐ ที่เรียนในรายวิชาการเขียนเชิงสร้างสรรค์ รหัสวิชา HSTH๒๔๐ ซึ่งนักศึกษาเองได้มาจากผู้ปกครอง และวงสนทนาที่สืบทอดกันมา หวังเพียงความรู้ เล็กๆ น้อยๆ ผสมผสานกับภูมิปัญญา วิถีคิดที่หักมุม ของตัวละคร ให้ท่านผู้อ่านได้สนุกสนานด้วยความบันเทิงใจต่อไป

เรื่อง ขอโทษพ่อเห็นอีหลี่

พ่อเฒ่าคำ แก่ได้ทิดมีเป็นลูกเขย แก่ก็พยายามทำดีกับลูกเขยทุกอย่าง เพราะแกเป็นคนมีธรรมะในหัวใจ แต่ทิดมีเป็นคนแบบไม่มีธรรมะในหัวใจสักเท่าไฉน มักเป็นคนซี้เล่น ถ้าได้แกล้งคนข้างในแต่ละวันก็จะมีความสุขใจ ไม่เว้นแม้กระทั่งการแกล้งพ่อเฒ่า

วันหนึ่งพ่อเฒ่าคำเห็นทิดมีผู้เป็นลูกเขยขี่รถถีบได้คล่อง เห็นมันเคยให้ลูกเมียขี่ซ้อนท้ายไปไหนมาไหนได้คล่องดีนัก จึงขอร้องให้ลูกเขยขี่ไปส่งที่หมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งไม่ไกลนัก เส้นทางก็สภาพดีทิดมีก็ไม่ขัดขืน แม้จะต้องเป็นคนถีบก็ต้องทำเพราะพ่อเฒ่าขอร้อง แต่ถ้ามีช่องทางพอแกล้งพ่อเฒ่าได้บ้าง ก็ต้องเอากันบ้างล่ะ เพื่อเป็นความสุขเล็กๆ น้อยๆ

บักทิดมีบอกพ่อเผ่าก่อนออกเดินทางว่า “พ่อเผ่า.....เวลา
เจ้านั่งคาบซ้อนท้ายรถถีบ ทางที่คืดต้องห้อยขาลงให้เป็นธรรมชาติ
สบายๆ บ่ต้องงอขาขึ้นเหยียบบ่อนไค่บ่อนหนั่งให้ยาก คั้นรสเสีย
หลักเจ้าสิได้จั่งซาหั้น”

“เออ.....กูะสิห้อยขา คือมีงบอกหั้นละ” พ่อเผ่าปฏิบัติตาม
แบบสบายสบาย มันก็สบายแบบบักทิดมีมันบอกจริงๆ รถถีบ
ก็เคลื่อนที่ไปตามแรงถีบแรงปั่นของลูกเขย พ่อเผ่าคำใช้มือสอง
ข้างจับเอวลูกเขยไว้แผ่นหลังของลูกเขยกับคบัง มองไม่เห็นอะไร
ที่อยู่ด้านหน้า พ่อเผ่าคำก็นั่งสบายๆ ไปเรื่อยๆ

และแล้วบักทิดมีมันมองเห็นลู่วางที่จะแล้งพ่อเผ่าได้บ้าง
แล้ว ข้างหน้าปรากฏมีกองขี้ควายกองใหญ่ เป็นกองขี้ควายกอง
ใหม่ๆ ที่ยังเหลวอยู่ชะด้วย มันรีบถีบให้เร็วขึ้น เจียดเข้าไปใกล้
กองขี้ควาย ระยะเหมาะพอดีกับตีนพ่อเผ่า

“เบ๊ะ” เสียงตีนพ่อเผ่าคำดำเข้ากับกองขี้ควาย ขี้ควาย
เหลวๆ แดกกระจายกระเด็นถึงขาพ่อเผ่าคำ

“แหม่นหยังบักทิด” พ่อเผ่าคำตกใจ ก้มดูตีนตัวเอง
กลืนขี้ควายตลบอบอวล บักทิดมีรีบชิงพูดขึ้นมาดั่งๆ ว่า

“เป็นหยังเจ้าจั่งบ่งอขาขึ้น ไปเตะมันเห็ดหยังกองขี้ควาย
เหม็นกะเหม็น เปี้ยนกะเปี้ยน เป็งแหนดาหนะ”

พ่อเผ่าคำผู้มีคุณธรรมในหัวใจก็เลยบอกกับลูกเขยว่า

“ขอโทษหลายๆ เด้อทิด.....พ่อบ่เห็นอีหลี”

เรื่อง ยุงกับเสืออะไรร้ายกว่ากัน

พ่อตากับลูกเขยถกประเด็นกันว่า ระหว่างเสือกับยุง อะไรน่ากลัวกว่ากัน ฝ่ายพ่อตาวายุงน่ากลัวกว่าเสือ แต่ลูกเขยว่าเสือน่ากลัวกว่ายุง ยุงตัวนิดเดียวที่น่ากลัวตรงไหน พ่อตาเลยทำลูกเขยว่า ถ้ายุงไม่น่ากลัว กล้าแก้ว่ายุงใต้ถุนบ้านสักคืนไหม ลูกเขยรับคำทำพ่อตา ตกเย็นมาพ่อตาเลยให้ลูกเขยแก้ว่ายุง แล้วไปอยู่ใต้ถุนบ้าน โดยพ่อตาเอาเชือกไปมัดไว้ไม่ให้หนีขึ้นมานอนได้ ตกค่ำพ่อตาก็เข้านอน โดยปกติของคนแต่ก่อนจะเลี้ยงวัวเลี้ยงควายไว้ใต้ถุนบ้าน และมีลูกวัวตัวหนึ่งที่แม่ตายเดินผ่านมาพอดี ลูกวัวเหลือบเห็นอะไรบางอย่างที่คล้ายนมแม่ห้อยเป็นพวงจึงเข้ามาเลีย ทำให้สิ่งนั้นค่อยขยายขึ้นและเสร็จสับเรียบร้อย ตื่นเข้ามาพ่อตาคิดว่าลูกเขยตัวแดงโดนกัดจนขีดแล้วเป็นแน่ จึงลงมามูลูกเขยหน้าขีดเผือกจึงพูดว่า “เป็นไงละ ยุงร้ายพอยัง” ลูกเขยเลยตอบว่า “ยุงหนะไม่กลัวหรอก แต่ลูกวัวสิน่ากลัว”

เรื่อง พ่อเฒ่ากับลูกเขย ตอนไปเก็บตอง

มือหนึ่ง พ่อเฒ่าชวนลูกเขยไปเก็บใบตองมาแฮดผาแฉ่มเฮียน เลยพากันไปหาเก็บใบตอง พอใกล้เต็มลูกเขยเลยบอกพ่อเฒ่าว่า “พ่อไปซัก่อนเด้อเดี้ยวมา” พ่อเฒ่าไปได้สนใจเลยเก็บใบตองไปเรื่อยๆ ปรากฏว่าลูกเขยแอบเดินเข้ามาแล้วเข้าไปนั่งในกะทอ แล้วเอาใบตองปิดไว้อย่างดี จากนั้นเก็บใบตองเสร็จแล้ว พ่อเฒ่าเลยฮ้องหาลูกเขย แต่ลูกเขยบ่ชานตอบ ตามหาก็บ่เจอเลยต้องบอกว่า “บักทิด พ่อกลับก่อนเด้อ”

แล้วเลยยกกะทอลับบ้าน ตอนยกพ่อเฒ่าสงสัยว่าทำไม
มันหนัก เลยคิดว่าสงสัยลูกเขยยึดใบตองแน่น มันก็เลยหนัก พอ
มาถึงบ้านก็เลยวางกะทอลง ทีนี้ลูกเขยลุกขึ้นมาจากกะทอแล้ว
บอกว่า “เฮ้ ฮอดบ้านแล้วตัวหนิ โอ กลับไปคราวเดี๋ยวฮอด
บ้านจ้อย กลับในกะทอกะลำบากคืออยู่ตัวหนิ” พ่อเฒ่าเลยสุม
คิดในใจว่า “ต้องแก้แค้นคืน”

วันต่อมา พ่อเฒ่าชวนลูกเขยไปเอาตองอีกครั้งและทำแบบ
ที่ลูกเขยเคยทำ แต่ลูกเขยรู้ทันเลยปล่อยพ่อเฒ่าไป พอจะกลับ
บ้านลูกเขยเลยร้องหาพ่อว่า “พ่อ พ่อ พ่อ ไปไหนอ... คั้นจังชั้น
ลูกหามกะทอเมื่อบ้านก่อนเค้อ” พ่อเฒ่าดีใจคิดว่า “เสร็จจุเข้า
แผนพอดี” จากนั้นก็จะหามกะทอลับ แต่ว่าหนักเลยกลิ้งและ
ถีบกะทอให้ไปข้างหน้าแทนที่จะหามกลับ ส่วนพ่อตาก็ทรมานมาก
แต่ก็ทนไว้ พอมาถึงหนองน้ำเลยวางกะทอไว้ที่ข้างหนองน้ำแล้ว
แกล้งบอกว่า “โอ้ น้ำเย็นดี มีแสงดีคัก ฮ้าว ข้างผู้ใดสำมาอย่างมา
ทางนี้ ขี้ข้างคัก ค้อ ระวังอย่าให้มันย่างไปเหยียบกะทอข้อยเค้อ”
พ่อเฒ่าได้ยินดังนั้น เลยรีบลุกออกจากกะทอแต่ที่เปิดปากบ่ออก
เลยทำให้กะทอกลิ้งลงไปใต้น้ำ ลูกเขยเลยมาแก้เชือกมัดปากออก
ให้ แล้วพ่อเฒ่าเลยถามลูกเขยว่า

“ข้างไปทางใดแล้วบักทิด”

“ข้างหยิ่งพ่อ”

“เฮ้ กะข้างใดที่บักทิดไล่มันวิ่งหันนั้นเค้”

“บ่มีข้างอย่างมาดอกพ่อ ลูกเว้าอยู่ผู้เดียว ฝึกเว้าฝึกเป็น
หมอลำซิ่ง” ลูกเขยตอบพ่อเฒ่า

เรื่อง ไอติมหลอด

แม่ใหญ่ลา เล่าเป็นคนบ้านดอนหนอง เลากะเผ่าเดิบ แล้วเนาะ เลียบ่ค่อยทันสมัย บ่ค่อยฮู้เรื่องสมัยใหม่ฮี้ยังนำเขาคอก มือหนึ่งแม่ใหญ่ลาเลาไปตลาดเอาไหมไปขายตลาดมันอยู่ไกลเลาเอากะตบข้าวไปนำได้ คั้นสีซื้อข้าวเขากินกะเสียดายเงินเนาะ พอขายไหมได้เงินแล้วเลาอยากกินของหวาน เห็นเขาขายไอติมหลอดอยู่แถวๆ นั้น กะเลยลองซื้อกินมันกะหวานแซ่บคมีโนบักถั่วพร้อมพ่นละ แหมเลาแซ่บ เลยคิดฮอดหวานอยู่บ้านอยากให้หลานได้กินนำว่าชั้นเถาะ กะเลยไปซื้ออีกหลอดหนึ่งเอาใส่ไว้ในกองข้าว รดกะสีออกพอดี เลาขึ้นรถไปนั่งอยู่หมองไถ่ๆ ไซ้เฟอร์พ่นได้ ย่านับเลียบ้านดอนหนองนั้นหนา พอฮอดบ้านจ่ายค่าโดยสารลงรถแล้ว เลาฟ้าวไปหาหลานสิเอาไอติมหลอดไปหวดหลานละดี เลาเปิดกองข้าวออก เห็นแต่ไม้กับโนบักถั่ว เลาสุนว่าช้าน ป๋อยนำหลังไซ้เฟอร์ว่า “บักท่าไซ้เฟอร์เฮ้ย... หลอยกินไอติมหลอดหลานกู เหลือไว้แต่ไม้กับโนบักถั่ว โจๆๆๆ” “ไซ้เฟอร์ มันกะโง้เนาะโนบักถั่วแซ่บๆ บัดบักิน”

▼ ไอติมหลอด

เรื่อง ปิได้ แก่งโง่

ชายหนุ่มคนหนึ่งเพิ่งเสิแต่งงาน คือนหนึ่งที่เข้าห้องหอความที่บ่เคยมาก่อน บ่ฮู้ว่าเขาเฮ็ดกันแบบใด แกะเลยยกมือขึ้นไหว้ขอให้เทวดามาช่วยสอนให้ แล้วทันใดนั้นเทวดาก็ปรากฏตัวขึ้น

ชายหนุ่ม : ท่านช่วยลูกแนลูกบ่เคยเรื่องแบบนี้มาก่อน
ทุกข์ใจอีหลี

เทวดา : เอาจงชี้พ้อสิบอกวิธีให้ เจ้าเฮ็ดตามที่บอก
ละกัน

แล้วเทวดากะบอกให้ชายหนุ่มเริ่มปฏิบัติการ

เทวดา : ลงมือ ก. ได้

ชายหนุ่ม : (ทำหน้างงๆ) ก. คืออียังหรือท่าน

เทวดา : ก. คือ กอดซิ

ชายหนุ่ม : (ลงมือกอดตามที่เทวดาบอกแล้วหันมาถาม
เทวดาอีกว่า) แล้วเฮ็ดจั่งได้อีกครับ

เทวดา : ถ.จ.ล. ก่อนกะแล้วกัน

ชายหนุ่ม : (เฮ็ดหน้างงๆ อีก ถ.จ.ล. คืออียังครับท่าน

เทวดา : ถ. คือถอดเสื้อผ้า จ. คือจูบ ล. คือลูบไล่

ชายหนุ่ม : (ทำตามทีเทวดาบอกแล้วหันมาถามอีกว่า)
เฮ็ดจั่งได้อ่อ

เทวดา : กะ ย. เลยซิวะ

ชายหนุ่ม : (ยังไมรู้เรื่องอี) ย. คืออียังหรือท่าน

เทวดา : (ซักสิไมโหที่มันโง่อีหลี เลยตอบไปว่า)

ย. กะคือให้มึงหยุดซิวะเดี๋ยวกูทำเอง

เรื่อง เว้าป่ด่อง

“เด็กน้อยบ้านนอกบ้านนา ยามบ่ได้ไปโรงเรียนมือได้
เสาร์-อาทิตย์ มันกะเล่น...น่กันตัวละ เด็กน้อยสองคนนี้จะเล่น
บักหอย เล่นหมากเก็บ เล่นน่กันผู้ชายกับแม่หญิง หมอนี้กะ
เล่นแต่น่าแม่หญิงหลาย ก็เป็นกระเทยแล้วละ ฮ่าๆๆๆ”

น้องอ้อยเว้าป่ด่อง

น้องอ้อย : พ่อย่าๆ เฮ็ดหยัง พ่อย่ากระเดอ

ตา : เป็นจั่งไคละอ้อยไปเที่ยวกรุงเทพอยู่กับพ่อ
(ตากำลังसानตะกร้า) กลับมาไคนยัง

น้องอ้อย : กะมาไคแล้ อีพ่อพาขับรถโซทิ โขปลาแคะ

ตา : ไปๆ ไปเล่นกับเพื่อนที่บ้านยายหมาย

ณ บ้านยายหมาย

น้องอ้อย : แม่ย่า หมาๆ

ยายหมาย : หมาๆ บ่แม่นหมา อีนี่

น้องอ้อย : แม่ย่าหมา แม่ย่ามีขี้หีบ(ขี้หิน)

ยายหมาย : ไปๆ ไปหาเอาเก็บพั้นนั้น

น้องอ้อย : ไปหมุ่ หาเก็บขี้หีบมาเล่น

เรื่อง พ่อสอนลูก

เด็กชายวัย ๑๓ ขวบ กลับมาจากโรงเรียน แม่ก็ถามว่า
“วันนี้ที่โรงเรียนเป็นไจบ้าง” เจ้าหนูน้อยตอบ : “วันนี้ผมมี SEX กับ
คุณครูครับ” แม่ : “ok my god ลูกกลับไปห้องชะรอกคุณพ่อ
กลับมาบ้าน” แม่พูดด้วยความโกรธ สักพักต่อมาแม่ก็พูดด้วยความ
โกรธกับพ่อว่า “ขึ้นไปดูลูกชายคุณ แล้วก็จัดการกับเขา
หน่อยมีสิ่งไม่ดีเกิดกับเขาในวันนี้”

พ่อขึ้นไปบนห้องลูกชาย พร้อมถามถึงสาเหตุที่แม่ไว้วาง
ลูกชาย : “ผมบอกแม่ว่าวันนี้ผมมี SEX กับคุณครูครับ”
พ่อ : “ดีแล้ว ดีมาก นี่แหละลูกพ่อ พ่อภูมิใจในตัวลูกมาก
เลย ผู้หญิงอย่างแม่ไม่เข้าใจหรอก” พ่อจึงพาลูกออกไปข้างนอก
เพื่อซื้อจักรยานคันที่ลูกอยากได้ให้เป็นรางวัล
พ่อ : “จะขี่กลับบ้านเลยไหมลูก” พ่อถามด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม
อัมเอิบ
ลูกชาย : “ไม่ล่ะครับพ่อ ผมยังเจ็บตูด...อยู่เลย”

เรื่อง เด็กหญิงคำหล้า

ณ โรงเรียนที่อยู่ใกล้สวนมะพร้าว และสวนกระท้อน
แห่งหนึ่ง ภายในชนบทมีคุณครูชนิดที่เป็นคนชอบทานกระท้อน
มากๆ และมีเด็กหญิงคำหล้าซึ่งเป็นเด็กที่ทุบกระท้อนเก่งมาก จน
คุณครูชนิดต้องให้เด็กหญิงคำหล้าทุบกระท้อนให้ทานในทุกๆ วัน
แล้ววันหนึ่งคุณครูชนิดก็พูดเหมือนเดิมว่า

คุณครูชนิด : เด็กหญิงคำหล้าวันนี้ช่วยทุบกระท้อนให้ครูสัก ๓ ลูกนะ

เด็กหญิงคำหล้า : วันนี้ครูชนิดให้หนูทำอย่างอื่นได้ไหมค่ะ

คุณครูชนิด : ทำอะไรล่ะ เธอทุบกระท้อนอร่อยดีครูชอบ

เด็กหญิงคำหล้า : หนูก็อยากทำให้ครูนะค่ะ แต่วันนี้หนูโดนแค้น
บาดสันเท้าอะค่ะ

คุณครู : !!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!??????????????

เรื่อง บาทหลวง

บาทหลวงผู้เบื่อน่ายกับชาวเมืองที่คบขู้ข่ขายมั่วกัน
อุตุลุต จิงประกาศว่าถ้ามีใครอีกแม้แต่คนเดียวมาสารภาพบาป
เรื่องนี้อีก ท่านจะขอลาออก ไม่ยุ่งเกี่ยวกับชาวเมืองนี้อีกต่อไป

ชาวเมืองรักบาทหลวงผู้นี้มาก ไม่อยากให้ท่านจากไป
จึงตกลงกันว่าจะใช้รหัสลับในการสารภาพบาปว่า “ทกล้ม”

บาทหลวงคนใหม่มาประจำที่โบสถ์แห่งนี้ ท่านย้ายมา
จากต่างเมือง และยังไม่เข้าใจรหัสลับนี้ เพียงเดือนเดียวท่านก็
อดจนทนไม่ไหว ขอพบกับนายกเทศมนตรีเพื่อปรึกษาเรื่องนี้

บาทหลวง : “ท่านนายกครับ พ่อว่าท่านน่าจะปรับปรุงทางเท้า
ในเมืองเสียใหม่นะ ชาวบ้านเขาทกล้มกันบ่อยมากทีเดียว” ท่านว่า
ท่านนายกฯ งุนงงในขั้นต้น แต่พอนึกขึ้นมาได้ว่าเรื่องมันเป็นไป
มาไง ก็หัวเราะก๊าก

นายกฯ : “ไม่เป็นไรหรอกครับหลวงพ่อ ไม่ต้องห่วงเรื่องนั้น
หรอก”

บาทหลวง : “ท่านไม่น่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยเลย” บาทหลวงใหม่
คำหั้น “สัปดาห์นี้ภรรยาท่านเองก็ทกล้มไปตั้ง ๓ ครั้งแล้ว”

เรื่อง บักแหมบ

ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่งมีสาวงามประจำหมู่บ้าน ชื่อว่าสาวทา เป็นคนสวยชายทุกคนต่างหมายปอง รวมถึง บักแหมบ ชายในหมู่บ้านเดียวกันที่มีหน้าตาขี้ริ้วขี้เหร่ ดังแหมบ เวลาพูดเสียงก็ตลก วันหนึ่งบักแหมบไปปีนต้นพุทจาและเก็บผลพุทจากินอยู่บนต้น และแล้วจู่ๆ สาวทาก็วิ่งมาได้ต้นพุทจาแล้วก็อุจาระที่ได้ต้นพร้อมกับเก็บพุทจาที่บักแหมบทำตกพื้นกินไปด้วย บักแหมบเห็นดังนั้นจึงแกล้งโยนพุทจาลงมาให้อีก สาวทาก็นั่งยองๆ คลานไปเก็บมาากินอย่างเอร็ดอร่อย บักแหมบจึงคิดที่จะหาวิธีเพื่อได้สาวทามาครอบครองก็เลยร้องไปว่า

บักแหมบ : เอ้ว เอ้ว เอ้ว เอ้ว ผู้สาวขี้แตกได้ต้นบักทัน (ซ้ำ)

สาวทา : ไผ ไผว่า

บักแหมบ : เอ้ว เอ้ว อยู่เทิงต้นบักทัน

สาวทา : ว้าย! อ้ายแหมบอย่า อยากอายคน

บักแหมบ : ต้องมีของแลกเปลี่ยน

สาวทา : ถ้าบ่บอกไผ ข่อยสิให้กำนม

บักแหมบ : โอ้ย ภาษากำนม กูไปหากำนมพ่อนมแม่กูกะไค่ดอก

สาวทา : คั่นชั้น ข่อยสิให้ ข่อยซี(ซีข่อย)

บักแหมบ : อีหลีบ่ อย่าผิดคำเว้าละ (หลังจากนั้นทั้งสองก็นัดแนะกันคืนนี้)

สาวทา : มือนีตอนแลง ข่อยสินั่งสปร่อง ให้อ้ายเอาของอ้าย สปรผ่านปล่องเคือ ข่อยย่านพอรู้

บักแหมบ : โอเค ไค่เลย อ้ายสิไปตามนัดหมู่มาจับอ้ายคันในสปร่อง

เมื่อนัดแนะกันเสร็จแล้ว เย็นวันนั้นสาวทาก็ไปนั่งตามที่ตกลงกันไว้ แต่เป็นเวลาที่สาวทาและพ่อแม่กำลังกินข้าวอยู่ดีๆ สาวทาก็สะดุ้งผิงบนบ้าน

พ่อ : น้อย มิงเป็นหยังน้อย

สาวทา : ข่อยแค้นเข้าตัวพ่อ

พ่อ : แค้นเข้าก็ไปกินน้ำหม่ำ

สาวทา : คั่นชั้น ข่อยไปกินน้ำก่อนเด้อ

ผิงใต้ถุนบ้าน

บักแหมบ : หมูคั่นกูฮ้องฮิ ให้มิงยุกุใส่ถ้ำ เลยเด้อ กูมักเมื่อสาวทาลุกไปแล้วจู้ๆ ก็มีสิ่งหนึ่งโผล่มาจากปล่อง สมัยก่อนยังไม่มีไฟฟ้าจึงมองเห็นไม่ชัด

พ่อ : งู งูๆ งูตัวนั้น เกือบฮิน้อยถึงงูชกตายน้อย เอาไฟมาเคาะใส่หัวมัน จังแม่นพอมเนาะงูโตนี้ หัวโตใจโตไปคอยุ่

ผิงใต้ถุน

บักแหมบ : ฮิ ฮิ เออะๆ

หมูบักแหมบ : โอเค พวกเฮาคั่นใส่ถ้ำ

บักแหมบ : เออะๆ กูเจ็บ เฮากูลง

พ่อ : เอ้า มันคนตัวหนะ มิงตาย!!!!

หลังจากวันนั้นงูบักแหมบก็หมดสภาพ บอบข้าจนเกือบชุกอไม้ได้

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

ทุมมา ประหล่า. อายุ ๙๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๙๙ หมู่ ๗ ตำบลกันจุก
อำเภอปึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ทองบาง กระทุ. อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๙๐ หมู่ ๙ ตำบลหล่มเก่า
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

บุญมา วังทัน. อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๗๘ หมู่ ๑๑ ตำบลวังศาล
อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๑
มกราคม ๒๕๕๙.

รุ่งรดา จันทนา. อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ ๓ ตำบลหนองไผ่
อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ลำเพย สุ่มเงิน. อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๓๙๔ หมู่ ๑ ตำบลตะกุดไร
อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สุภาวดี พรหมแก้ว. อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๔ หมู่ ๕ ตำบลลานบ่า
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สายยนต์ บุญสมภักดิ์. อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๓๕๔ หมู่ ๑ ตำบล
บ้านโกขน อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ผู้เขียน

อาจารย์ขุนแผน ตุ่มทองคำ

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

เถียงนา : วิถีเกษตรกรรม

เถียงนา เป็นสิ่งปลูกสร้างเพื่อใช้เป็นที่พักในเวลากลางวัน ขณะที่เกษตรกรออกไปทำงานประจำวัน เช่น ชวนนาที่ออกไปทำนา ไม่ว่าจะออกไปเตรียมนา ไถคราด ดำนา หรือเกี่ยวข้าว ซึ่งต้องใช้เวลากอยู่กับนาเกือบทั้งวัน จึงต้องมีที่พักผ่อนจากการทำงานของเกษตรกรเพื่อหลบแดดและความร้อน จึงได้สร้างเพิงพักอย่างง่ายๆ ใต้ต้นไม้ที่ริมนา ที่เป็นการสร้างสรรค์มาจากภูมิปัญญาของชาวเกษตรกรรมแบบพื้นบ้าน และสืบทอดมาจากอดีต ซึ่งเกิดจากหลายๆ องค์ประกอบ เช่น วัสดุ และทำเลที่ตั้ง ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สามารถมองเห็น หรือรับรู้ได้โดยตรงจากการที่เจ้าของเถียงนา ได้มีการปลูกสร้างด้วยตัวเอง เป็นการปลูกสร้างที่ลงตัวกับสภาพแวดล้อมรอบข้างสามารถแบ่งรูปแบบของเถียงนาได้ ๕ ลักษณะใหญ่ๆ คือ ๑)เถียงนาพื้นติดดิน แบ่งเป็น ๒ แบบ ได้แก่ แบบใช้พื้นดินเป็นพื้นนั่ง และแบบใช้แคร่เป็นพื้นนั่ง ๒)เถียงนากยกพื้นสูงจากดินระดับเดียว ๓)เถียงนากยกพื้นสูงจากดิน ๒ ระดับ ๔)เถียงนากยกพื้นสูงจากดินหลายระดับ ๕)เถียงนาประเภทเคลื่อนที่ได้เป็นต้น(กิตติสันต์ ศรีรักษา, ๒๕๕๓)

โครงสร้างและรูปแบบของเถียงนา มีลักษณะที่เรียบง่าย วัสดุในการก่อสร้างก็เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในชุมชนหรือตามบริเวณใกล้เคียงสามารถจำแนกองค์ประกอบหลักของโครงสร้างเถียงนา และองค์ประกอบอื่นๆ ที่ปรากฏรายรอบเถียงนา ดังต่อไปนี้

เสา โดยส่วนใหญ่จะพบเถียงนาที่มีเสา ๔ ต้นเป็นเสาหลัก อาจมีการเพิ่มเสาเพื่อต่อหลังคาสำหรับใช้ประโยชน์เพิ่มเติมวัสดุทำจากไม้เป็นส่วนใหญ่ หรือเป็นเสาคอนกรีตสำเร็จรูป

◀ เเถียงนาแบบเสา ๔ ต้น

เถียงนาหลังคาทรงจั่ว ▶

หลังคา ที่พบส่วนใหญ่เป็นทรงจั่ว หรือเป็นเพิงระนาบยกสูงด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อการระบายฝน วัสดุที่พบส่วนใหญ่เป็นสังกะสี หลังคา ใบบัว หรือวัสดุอื่นๆ ที่หาได้ในยุคสมัยปัจจุบัน เช่น พลาสติก กระเบื้อง ป้ายโฆษณา ฯลฯ

▲ เถียงนาพื้นไม้กระดาน

พื้น โดยส่วนใหญ่ทำจากไม้ ไม้ไผ่ หรือไม้กระดานที่เหลือจากการสร้างบ้าน ขนาดของแผ่นกระดานจึงไม่เท่ากัน พื้นของเถียงนาจะยกสูงชันจากพื้นดิน ซึ่งอาจจะมีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับการใช้งาน หรืออาจมีการต่อเติมพื้นให้มีพื้นที่ใช้งานเพิ่มขึ้นคล้ายการต่อเกยของเรือน เถียงนาบางแห่งไม่มีพื้นกระดาน แต่จะใช้พื้นดินแทน เถียงนาประเภทนี้มักจะตั้งบนเนินที่น้ำท่วมไม่ถึง

▲ เถียงนาไต้ถุนสูง

ไต้ถุน บางแห่งจะยกพื้นเถียงนาขึ้นสูงเพื่อใช้งานบริเวณด้านล่าง เช่น เลี้ยงสัตว์ เก็บผลผลิต เครื่องมือ และอุปกรณ์ทางการเกษตร ประกอบอาหาร เป็นต้น

ลักษณะและรูปแบบของเถียงนาที่พบในพื้นที่ของอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถแบ่งรูปแบบของเถียงนาได้ ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

๑) เถียงนากพื้นสูงจากดิน ๒ ระดับ เป็นการเล่นระดับที่สร้างขึ้นเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอย คล้ายส่วนที่เป็นเกยหรือตัวเรือนชาน (วิโรฒ ศรีสุโร, ๒๕๓๘)

◀ เถียงนากพื้นสูงจากดิน ๒ ระดับ

๒) เถียงนากพื้นสูงจากดินหลายระดับ เป็นเถียงนาที่มีการแบ่งพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์มากขึ้น โดยการใช้ระดับพื้นเป็นตัวแบ่งแยกการใช้งาน เช่น เป็นพื้นที่พักจากบันได เป็นพื้นที่ทำคร้าว เป็นพื้นที่ใช้นั่งนอน และมีการกั้นฝาผนัง เป็นต้น

▲ เถียงนากพื้นสูงจากดินหลายระดับ

ในทางพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบเถียงนาที่มีรูปแบบการใช้งานที่ถูกสร้างขึ้นอย่างดี นั่นคือ แข็งแรง เถียงนาส่วนใหญ่จะไม่มีฝายบนตัวเถียงนา เพื่อระบายอากาศเวลาพักผ่อนสามารถสอดส่องดูแลผลิตผลได้ทั่วถึง เถียงนาบางแห่งอาจจะมีการกั้นฝายนั่งไถเป็นบางส่วนเพื่อกันฝน ลม และแดด เป็นสถานที่ใช้สำหรับรับประทานอาหารกลางวัน และพักผ่อนหลังจากการทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อยจากงานกลางแจ้ง และมีการต่อเติมสำหรับเก็บข้าวของเครื่องมือทำการเกษตร รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ ปลูกผักสวนครัวและผลไม้ในท้องถื่นเก็บผลผลิตทางการเกษตร ฯลฯ บางแห่งจะขุดบ่อน้ำหรือสระน้ำสำหรับใช้ในช่วงฤดูแล้ง ลักษณะและการใช้งานของเถียงนานั้น แสดงให้เห็นถึงบทบาทในทางกายภาพที่แสดงถึงความเกี่ยวพันกับสังคมเกษตรกรรม สามารถบ่งบอกถึง วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในการทำนาและมีความเป็นรูปธรรมเพราะเกิดจากกิจกรรมที่สร้างเพื่อตอบสนองการดำเนินชีวิต สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของชาวนาซึ่งมีพื้นฐานจากสังคมเกษตรกรรม และมีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของชาวนา(จิตา สาระยา, ๒๕๕๒)

แม้ปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในกระบวนการทำนา แต่บางชุมชนยังคงยึดถือรูปแบบการทำนาในลักษณะเดิมที่สืบทอดภูมิปัญญามาจากบรรพบุรุษ และเดิยงนาก็ยังเป็นสถาปัตยกรรม ซึ่งเกิดจากวิถีชีวิตที่เกี่ยวพันอย่างเหนียวแน่นกับการทำนา เป็นสถานที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการปรับใช้วัสดุท้องถิ่น และมีรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองการใช้งานในวิถีการดำเนินชีวิตแบบวัฒนธรรมไทย-ลาว ซึ่งเกี่ยวพันกับธรรมชาติที่แวดล้อมโดยตรง นอกจากนี้จะเป็นสถานที่สำคัญในวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมโดยเฉพาะของชาวนาอีสานแล้ว เดิยงนายังถูกใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี และวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา

นอกจากนั้นยังพบว่าเถียงนาเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่มีผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งของชุมชน เถียงนาบางแห่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการแปรเปลี่ยนเป็นชุมชน เนื่องจากหากเถียงนาดังกล่าวอยู่ห่างไกลจากชุมชนที่พักอาศัย ชาวนาไม่สามารถเดินทางไปกลับได้ทุกวัน เพราะทำให้เสียเวลาและเสียเรี่ยวแรงเป็นอันมาก จึงจำเป็นต้องสร้างเถียงนาให้มีความมั่นคง ปลอดภัย และแข็งแรงเพื่อรองรับการใช้งานในช่วงของการทำนา ทำให้รูปแบบและการใช้งานของเถียงนา ไม่แตกต่างจากบ้านเรือนในชุมชนเท่าใดนัก เมื่อเวลาผ่านไปจึงเริ่มพัฒนากลายเป็นชุมชน ปัจจุบันแม้จะมีความแปรปรวนของกระแสแห่งสังคมเมือง และความกลายกลืนทางวัฒนธรรมที่หลากหลายรอบด้าน โครงสร้างของวัฒนธรรมท้องถิ่นทุกแห่งในโลกต่างประสบปัญหาเดียวกัน(อรศิริ ปาณินท์, ๒๕๕๐)

จากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงรอบตัวแบบโลกาภิวัตน์ภายใต้สังคมเศรษฐกิจโดยรวม แต่วัฒนธรรมข้าวหรือการทำนาของชาวอีสานกลับได้รับผลกระทบในทางกายภาพน้อยมากแม้จะมีเครื่องจักรเข้ามามีบทบาทในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ยังคงรูปแบบและวิธี ในการทำนาดำวิธีเดิม เช่น การช่วยกันดำนา เกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นการเกื้อกูลกันทางสังคม เป็นภูมิปัญญาแห่งการดำรงอยู่ของชาวนาที่มีมาแต่บรรพชน เกียงนา ก็เช่นกัน แม้จะมีการพัฒนาด้านวัสดุและการออกแบบก่อสร้างโดยนักออกแบบมากมายในปัจจุบัน แต่สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบและองค์ประกอบแบบดั้งเดิมของเถียงนาได้ ซึ่งจะพบเห็นเถียงนาที่ดูสภาพของโครงสร้างแล้วเหมือนขาดการดูแล ซ่อมแซมและถูกปล่อยให้ทรุดโทรมหรือถูกทิ้งร้าง แต่นั่นคืออาจเป็นความตั้งใจหรือเต็มใจที่ชาวนาผู้เป็นเจ้าของต้องการจะปล่อยให้เป็นอย่างนั้นเหมือนจะบอกกล่าวถึงเอกลักษณ์และความเรียบง่ายในแบบฉบับของภูมิปัญญาพื้นถิ่นของชาวนา ที่ใช้ชีวิตเรียบง่ายอยู่กับธรรมชาติ โดยมีเถียงนา ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อยู่คู่กับท้องทุ่งนาตลอดมาและตลอดไป(กิตติสันต์ ศรีรักษา, ๒๕๕๓)

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

กิตติสันต์ ศรีรักษา. (๒๕๕๓). เถียงนา: รูปแบบ และการใช้งานใน
วัฒนธรรมข้าวของชาวนาอีสาน. ในวารสารศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม.
จิตา สาระยา. (๒๕๕๒). อารยะธรรมไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
วิโรฒ ศรีสุโร. (๒๕๓๘). เถียงนาอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบล
ราชธานี อุดรธานี ยโสธร กาฬสินธุ์ และ สกลนคร. คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
อรศิริ ปาณินท์. (๒๕๕๑). เรือนพื้นถิ่นไทย-ไท : บทความและสรุป
งานวิจัยของโครงการย่อย ๖ โครงการในโครงการวิจัย.
กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุคคลอ้างอิง

ตุ้มทอง เมืองเกิด. (๒๕๖๑). อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๒ หมู่ ๘
ตำบลสะเคียง อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๕๙.

ผู้เขียน

อาจารย์สมศักดิ์ ภูพรายงาม

อาจารย์ประจำพิเศษภาควิชานาฏศิลป์และศิลปการแสดง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประเพณีก่อเจดีย์ข้าวเปลือก งานบุญเดือนสาม

บ้านสะเดียง ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

บ้านสะเดียง เป็นชุมชนโบราณดั้งเดิมของเมืองเพชรบูรณ์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของตัวเมือง มีถนนบูรกรรมโกวิทตัดผ่านกลางชุมชน วังเป็นแนวตะวันออก-ตะวันตก จากภูเขาป่าแดงทางทิศตะวันตก มีลำน้ำ ๒ สายไหลมารวมกันที่แม่น้ำป่าสักทางทิศตะวันออก นอกจากนี้ยังได้มีการบันทึกไว้ในเอกสารพงศาวดารสมัยรัชกาลที่ ๓ เรื่องการยกทัพมาปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์เมืองลาว ในเอกสารได้มีการกล่าวถึงการตั้งค่ายทหารที่บ้านสะเดียง

พิธีสู่ขวัญแม่โพสพ ▲

ชาวบ้านสะเดียงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนาปลูกข้าว มีความผูกพันกันแบบวิถีชุมชน โดยมีความเชื่อกันว่า ข้าวมีเทพเจ้าหรือเทพาอารักษ์อาศัยอยู่ เรียกเทพเจ้าองค์นี้ว่า “แม่โพสพเป็นเทวีแห่งข้าว” ซึ่งมีพระคุณต่อชีวิตของชาวนามายาวนาน จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวซึ่งเป็นมรดกประเพณีสืบสานต่อๆ กันมา เพื่อเป็นการบูชาพระคุณแม่โพสพที่มอบผลผลิตอันอุดมงาม ก่อนการลงมือทำนา หรือระหว่างการตกกล้าและตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยว เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จก็จะทำพิธีบายศรีข้าว ที่เรียกว่า “พิธีรับขวัญข้าว” ชาวบ้านสะเดียงได้จัดงานประเพณีก่อเจดีย์ข้าวเปลือก ติดต่อกันมาจวบจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีก่อเจดีย์ข้าวเปลือก(บุญข้าวเปลือก) จัดขึ้นช่วงเดือนมกราคม เป็นประจำทุกปี ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนาน มีความเชื่อว่าการเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นสู่ยุ้งฉาง เริ่มจากการลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าวแสดงถึงความรักความสามัคคี จึงได้จัดงานบูชาแม่โพสพหรือพระแม่โพสพ(ก่อเจดีย์ข้าวเปลือก) โดยถือคติความเชื่อที่ว่า เมื่อนำข้าวในนาขึ้นสู่ยุ้งฉางควรมีการสรรเสริญบูชา และบวงสรวงคุณข้าว คุณน้ำ อันเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าหรือเทพาอารักษ์

เมื่อเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวนำข้าวขึ้นยุ้งฉางแล้ว ทุกบ้านต้องทำพิธี “แรกดักข้าว” คือเป็นวันแรกที่จะทำการดักข้าวที่เก็บเกี่ยวจากปีก่อนนั้นออกจากฉางมาทำการสี โดยกำหนดวันแรกดักไว้ มีความเชื่อว่า หากดักข้าวเก่าในฉางออกมาก่อนวันที่กำหนดนี้ ข้าวในฉางจะถูกผีตะมอยกิน คือถ้าดักหนึ่งชั้น ข้าวในฉางก็จะหายไปหนึ่งชั้น ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ข้าวมะลิมาสีกินก่อนเวลาอันควร ถือได้ว่าเป็นกุศโลบายของคนโบราณที่สอดคล้องกับสภาพของข้าวมใหม่ที่เก็บเกี่ยวในปีก่อน โดยก่อนที่จะถึงเดือน ๓ ข้าวมใหม่จะยังไม่แห้งดีไม่สมควรแก่การบริโภค แต่เมื่อถึงเดือน ๓ ข้าวก็จะแห้งพอสมควรที่จะนำไปสีนํารับประทานได้ และเพื่อให้ใช้ข้าวเก่าค้างยุ้งมารับประทานให้หมดไม่เหลือทิ้งไว้ทำนองได้ใหม่ไม่ลืมหั่นนั่นเอง

ชาวบ้านกำหนดการจัดงานก่อเจดีย์ข้าวเปลือก ๒ วัน คือ วันแรกเป็นวันรวมข้าวเปลือกก่อเป็นองค์เจดีย์ ช่วงเย็นมีพิธี พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เย็น หลังจากนั้นพราหมณ์ประจำ หมู่บ้านประกอบพิธีสู่ขวัญแม่โพสพ วันที่ ๒ ชาวบ้านร่วมกัน ทำบุญถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์ พร้อมทั้งถวายกอง เจดีย์ข้าวเปลือกเพื่อเป็นพุทธบูชา และเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านใน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมในปีต่อไป

▼ ประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมนี้คล้ายกับพิธีสู่ขวัญข้าว ตามความเชื่อโบราณของคนในแถบลุ่มอารยธรรมอุษาคเนย์ ที่เชื่อว่าทุกสิ่งมี “ขวัญ” สถิตอยู่ เมื่อชาวบ้านทำนาเพาะปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวได้แล้ว ก่อนนำข้าวมาบริโภคหรือจำหน่าย จะมีการทำพิธี “สู่ขวัญข้าว” ทำนองเป็นการบูชาผีที่สถิตอยู่ในข้าว เป็นการแสดงความเคารพต่อสรรพสิ่งและนอบน้อมต่อธรรมชาติ ซึ่งต่อมาเมื่อรับวัฒนธรรมแบบชาวพุทธเถรวาทซึ่งปฏิเสธการบูชาเช่นทรวงเข้ามา จึงได้ปรับเปลี่ยนพิธีให้เข้ากับวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของตน คือ การนำข้าวแรกเกี่ยวไปถวายพระหรือก่อบพระเจดีย์เพื่อเป็นการทำบุญเป็นพุทธบูชาแทน ซึ่งชาวบ้านสะเดียงก็ได้ถือคติปฏิบัติเช่นนี้สืบมาจนถึงปัจจุบัน.

บรรณานุกรม

ประเสริฐ เมืองเกิด. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๔ ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

พระทวีศักดิ์ เตชปญโญ. พรรษา ๑๔ อายุ ๔๕ ปี วัดบ้านไร่ ๙๙/๔ หมู่ ๔ ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

สมควร เอี่ยมเมือง. อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๒๐๒ หมู่ ๔ ตำบลสะเดียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๐.

ผู้เขียน

อาจารย์จันทรพิมพ์ มีเปี่ยม

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ต๊อบแก๊ง :

ดนตรีในวิถีชีวิตชุมชนตำบลป่าเลา

ชนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภาษาและวัฒนธรรม ที่มนุษย์ได้กำหนดและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานของ ชุมชนในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน เช่น การปฏิบัติเพื่อ ความสุขความพอใจ ความอยู่รอด ความเจริญของงานสิ่งเหล่านี้ ได้ส่งผลจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในสังคมแต่ละสังคม ต่างยอมรับและถือปฏิบัติกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ สร้างสรรค์วัฒนธรรมของตนขึ้น ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกัน ได้เด่นชัด โดยทั่วไปแล้ววัฒนธรรมแขนงต่างๆ มักจะผสมผสาน กันไปและเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เช่น ถ้อยคำทางศาสนาจะเกี่ยว พันกับการใช้ภาษา ศิลปะ ดนตรีหรือการแกะสลักต่างๆ มักจะ เกี่ยวพันกับศาสนา ตลอดจนตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ชาดก การละเล่น และการละครก็มักจะเกี่ยวข้องควบคู่กันไป วัฒนธรรมดังกล่าวต่างมีส่วนดีและมีความสำคัญต่อสังคม เป็นอย่างมาก (บุญยงค์ เกศเทศ, ๒๕๓๖)

▲ วงดนตรีต๊อบแก๊ง

ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม มีบทบาทเกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ แสดงถึงความเจริญของสังคมนั้นๆ นักดนตรีวิทยาพบว่า มนุษย์เริ่มรู้จักการแสดงออกดนตรีด้วยการร้องรำทำเพลง ตีเกราะ เคาะไม้ โดยเป็นไปทั้งเพื่อความบันเทิงสนุกสนานและเพื่อการประกอบพิธีกรรมมาช้านาน พฤติกรรมที่จัดนี้ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมอันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมด้านศิลปะมนุษย์ เช่น การฟ้อนรำ เต้นรำ เลียนแบบสัตว์(Pantomime Dance) เป็นการแสดงพฤติกรรมที่เลียนท่าทางของสัตว์ เป็นศิลปะวัฒนธรรมที่มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติและสภาพแวดล้อมสังคม และการฟ้อนรำ เต้นรำ เพื่อให้เกิดความเจริญ(Festivity Dance) ที่เป็นพฤติกรรมแสดงออกในลักษณะของการประกอบพิธีกรรม เช่น การบวงสรวง บูชา อวยพร อัญเชิญหรือสรรเสริญ ทั้งนี้เพื่อ

ความเป็นสิริมงคล เพื่อความเจริญต่อตน ต่อหมู่คณะและต่อสังคม
ส่วนรวม ซึ่งดนตรีในแต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับ
สภาพแวดล้อม สังคมและปัจจัยด้านอื่นๆ เราจึงเรียกว่า ดนตรี
พื้นบ้านหรือเพลงพื้นบ้าน(อุทิศ รัชมี, ๒๕๔๗: ๘๙)

ดนตรีพื้นบ้าน ที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชน
ชุมชนและภูมิภาค ซึ่งสาระของดนตรีพื้นบ้านจะแสดงถึงภูมิปัญญา
เฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น และยึดถือปฏิบัติพัฒนา
สืบทอดต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มสังคม และวัฒนธรรม
นั้น อีกทั้งยังมีส่วนช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชาวบ้านใน
ชุมชนทางด้านจิตใจ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระบบสังคม
ของชุมชน และดนตรีพื้นบ้านที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น ยังแสดงให้เห็น
ถึงเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ นอกจากนี้ ดนตรีพื้น
บ้านยังมีความสัมพันธ์กับศาสนาและประเพณีของท้องถิ่น

บทบาทของดนตรีพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นนั้น มักจะแสดง
ออกมาในรูปแบบของการเป็นเครื่องผ่อนคลายทางด้านจิตใจให้
คนในท้องถิ่นได้รับความบันเทิง และส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเกิด
ความรักความสามัคคี ทั้งเป็นเครื่องดนตรีที่ส่งเสริมการประกอบ
พิธีกรรมของคนในท้องถิ่นให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ที่มีผลต่อความเชื่อ
ของชุมชนในการประกอบพิธีกรรม

นอกจากนี้ ปราณี วงษ์เทศ(๒๕๒๕) ยังได้กล่าวถึง
บทบาทหน้าที่ของดนตรีพิธีกรรมว่า ดนตรีจะเข้าไปมีส่วนร่วมใน
พิธีกรรมทางศาสนา โดยทำหน้าที่เสมือนนาฬิกาคอยบอกเวลา

และรักษาระเบียบในพิธี ผู้ร่วมพิธีจะมีดนตรีเป็นสื่อให้รู้ว่าพิธีได้ดำเนินไปถึงขั้นตอนใดแล้ว รวมถึงดนตรียังเข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีกมากมาย เช่น พิธีทำขวัญโกนจุก พิธีแต่งงาน พิธีบวชนาค และพิธีศพ

เช่นเดียวกับดนตรีคู่บ่วง ของตำบลป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในพิธีกรรมทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล และงานรื่นเริงของชุมชน เช่น งานสงกรานต์ งานบวช งานแต่ง และงานศพ ฯลฯ จากการสัมภาษณ์ นายสวิต ศรีใส(สัมภาษณ์, ๒๕๖๐) กล่าวว่า ดนตรีคู่บ่วงได้มีการสืบทอดมาไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปี มีลักษณะการเล่นเป็นวงผสม ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ๓ ชนิด ได้แก่ ปี่ กลองและฆ้อง ในอดีตวงดนตรีคู่บ่วงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในเขตอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ แต่ในปัจจุบัน เมื่อสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงความเจริญต่างๆ เข้ามาในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคมและการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาในชุมชน ประกอบกับได้มีวงดนตรีที่มีความสนุกสนานเข้ามาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นหมอลำซิ่ง วงพินแคณ และแตรวง ส่งผลให้งานรื่นเริงต่างๆ หันมาใช้บริการของวงดนตรีดังกล่าว ทำให้วงดนตรีคู่บ่วงถูกลดบทบาท กลายเป็นวงดนตรีที่นิยมบรรเลงในพิธีงานศพ จึงทำให้วงดนตรีคู่บ่วงถูกเข้าใจว่าเป็นดนตรีที่ใช้บรรเลงในพิธีงานศพเท่านั้น

ที่มาของคำว่า “ต๊ับแก่ง” น่าจะมาจากลักษณะของเสียงที่ได้ยินจากเสียงกลองและเสียงฆ้องที่ใช้ในการบรรเลง “ต๊ับ” เป็นเสียงที่ได้จากการตีกลอง “แก่ง” เป็นเสียงที่ได้จากการตีฆ้อง กระแต่ จึงนำเสียงที่ได้จากเครื่องดนตรีทั้ง ๒ ชนิดนี้มาเรียกรวมการผสมวงดนตรีว่า “ต๊ับแก่ง” และใช้สื่อสารกันในท้องถิ่นจนเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันโดยทั่วไป (ประทีป นกปี, ๒๕๕๔)

ปัจจุบัน วงดนตรีต๊ับแก่งของตำบลป่าเลา มีเหลืออยู่เพียง ๒ วงเท่านั้น คือ วงของนายนฤเทพ แสงนก และวงของนายศร บุญเรือง วงดนตรีต๊ับแก่งของตำบลป่าเลา ในอดีตได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ เข้ามาให้การส่งเสริมและสนับสนุนโดยการนำของนายวิศิษฐ์ โมฆิตานนท์ และอาจารย์กมล บุญเขต ให้วงดนตรีต๊ับแก่งของตำบลป่าเลาเข้าร่วมบรรเลงดนตรีในขบวนแห่งานประเพณีอัฐมพระดำน้ำ ประจำปี ๒๕๔๔ เมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๔๔ (สมพร มั่นตะสูตร แห่งพิพัฒน์, ม.ป.ป.) ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา วงดนตรีต๊ับแก่งของตำบลป่าเลาก็ได้รับเชิญให้ร่วมบรรเลงดนตรีในขบวนแห่งานประเพณีอัฐมพระดำน้ำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ วงดนตรีต๊ับแก่งของตำบลป่าเลา ยังได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้ร่วมงานอื่นๆ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ เช่น ได้รับเชิญให้ร่วมบรรเลงดนตรีต๊ับแก่งในงานเลี้ยงต้อนรับกลุ่มแม่บ้านระดับจังหวัด งานบรรเลงดนตรีต๊ับแก่งในพิธีเปิดงานของวัฒนธรรมจังหวัด และเข้าร่วมอบรมเสวนาเกี่ยวกับดนตรีต๊ับแก่ง เป็นต้น

การสืบทอดดนตรีตึบแก่ง

ดนตรีตึบแก่งบ้านป่าแดง มีกระบวนการถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ เรียนรู้การเล่นดนตรีแบบตัวต่อตัว และใช้วิธีการจดจำเนื้อเพลง ส่วนใหญ่จะถ่ายทอดให้ลูกหลานและญาติพี่น้องในเครือญาติเดียวกัน จากการสัมภาษณ์นายณนเทพ แสงนก (สัมภาษณ์ ๒๕๖๐) หัวหน้าวงดนตรีตึบแก่ง ได้กล่าวว่า ปัจจุบันนักดนตรีรุ่นเก่าจะเป็นผู้สูงอายุ และทยอยล้มหายตายจากไปเรื่อยๆ นอกจากนี้ผู้ที่สืบทอดดนตรีตึบแก่งมีจำนวนน้อยลงมาก เยาวชนที่ให้ความสนใจเรียนรู้การเล่นดนตรีตึบแก่ง ก็จะมีนายณนเทพ และกลุ่มเพื่อนอีกประมาณ ๕-๖ คน ที่ได้ชักชวนให้มาฝึกเล่นดนตรีตึบแก่งจนสามารถเล่นดนตรีตึบแก่งได้ แต่ไม่ได้สืบทอดแบบจริงจัง

ส่วนนายณนเทพที่ได้เข้ามาสืบทอดและเรียนรู้การเล่นดนตรีตึบแก่งนั้น เนื่องจากเกิดจากความชอบส่วนตัว โดยเริ่มฝึกเล่นตั้งแต่อายุ ๑๒ ขวบ มีลุงชน ศรีใส เป็นผู้ฝึกสอนให้ และปัจจุบันสามารถเล่นเครื่องดนตรีตึบแก่งได้ทุกชนิด รวมถึงสามารถสร้างเครื่องดนตรีสำหรับใช้ในวงและเพื่อจำหน่ายได้

ผังแสดงตำแหน่งการจัดวางเครื่องดนตรี ▲

การวางตำแหน่งของเครื่องดนตรีดับแก่ง

ลักษณะการวางตำแหน่งของเครื่องดนตรีดับแก่งที่ใช้ในการบรรเลง จะเป็นการจัดวางแบบดั้งเดิมตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยด้านหน้าจะเป็นม้องราว ซึ่งประกอบไปด้วย ม้องโหม่งขนาดกลาง ม้องโหม่งขนาดใหญ่ และม้องกระแตขนาดเล็ก ด้านหลังคือ ปี่แต่อยู่ตรงกลาง และกลอง ๒ ใบจะนั่งอยู่ทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของปี่แต่

การผสมวงดนตรีดับแก่ง

การผสมวงดนตรีดับแก่งประกอบด้วย เครื่องดนตรี ดังนี้

- ปี่แต่ ๑ เล้า
- ม้องราว ๑ ชุด
- กลอง ๒ ใบ(ประกอบด้วย กลองเดิน ๑ ใบ - กลองออก ๑ ใบ)

ซึ่งประทีป นักปี่(๒๕๔๖) ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องดนตรีตึ๊บแก่ง ทั้งในเรื่องของส่วนประกอบ ขนาด วิธีการทำ และการเกิดเสียงของเครื่องดนตรีแต่ละประเภท ดังนี้

ปี่แต่ เป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นเครื่องที่ใช้บรรเลงดำเนินทำนองเพลงของวงตึ๊บแก่ง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีเพียงชนิดเดียวเท่านั้น และถือได้ว่าเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่มีความสำคัญ ของวงดนตรีตึ๊บแก่ง ความเป็นมาของปี่แต่ ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด รูปร่างลักษณะของปี่แต่ คล้ายคลึงกับปี่ชวา ระบบเสียงของปี่แต่มีความเป็นอิสระเนื่องจาก ไม่ต้องเทียบระดับเสียงกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ โดยทั่วไปผู้เป่าปี่ไม่ว่าจะเป็นปี่ชนิดใดก็ตาม ผู้เป่าปี่จะมีปี่ไว้ประจำของตนเองเสมอเพื่อความถนัด ในการใช้เครื่องดนตรีให้เหมาะสมกับตนเอง เช่น ต้องใช้กำลังลมเป่าหนักบ้าง-เบาบ้าง ระดับเสียงทุ้ม-แหลมบ้าง เป็นต้น และยังมีความเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยของการรักษาสุขภาพอนามัย ในการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งผู้เป่าปี่ส่วนใหญ่จะทำปี่ด้วยตนเอง

ปี่แต่ เครื่องดนตรีดำเนินทำนองของวงดนตรีตึ๊บแก่ง มีส่วนประกอบ ดังนี้

๑. ลิ้นปี่
๒. กระบังลิ้นปี่
๓. กำพวดปี่
๔. เล่าปี่
๕. ลำโพงปี่

๑. **ลั่นปี่** ลั่นปี่ทำมาจากใบตาลแห้ง โดยเก็บเอาใบตาลที่ค่อนข้างแก่ ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก นำไปจกเอาก้านกลางออก ทำความสะอาดแล้วเอาไปตากผึ่งลมในที่ร่มให้แห้งสนิท ลั่นปี่มีขนาดเล็ก ลักษณะของลั่นปี่เป็นแบบลั่นคู่ซ้อนทบกัน(Quadruple reeds) ในแต่ละด้านประกอบด้วยใบตาล ๒ ชั้น รวมกันเป็น ๔ ชั้น ใช้เชือกผูกมัดให้แน่นติดกับส่วนปลายกำพวดปี่ เพื่อป้องกันไม่ให้ลั่นปี่หลุดออกจากกำพวด การผูกต้องใช้เวลาละเอียดระมัดระวังไม่ให้มีช่องลมรั่ว หากมีลมรั่วจะทำให้ลั่นหนักลม(กินลมมาก) ลั่นสั้นสะเอนไม่ดี ลั่นปี่ตัดเป็นรูปคล้ายจอบ ถ้าผู้เป่าปี่มีกำลัลงลมมาก(รูปร่างใหญ่) จะใช้ใบตาลค่อนข้างหนา เพื่อให้พอเหมาะกับกำลัลงลมของตนเอง ฉะนั้น การตัดลั่นปี่ ผู้เป่าแต่ละคนจึงต้องตัดลั่นปี่เอง เพื่อให้สามารถเป่าได้อย่างไพเราะ

▲ ปี่แต้

นักดนตรีเป่าปี่วงตึบเก่ง นายขุ้ม อินเหลียง ▲

๒. กระบ้งล้นปี หรือกระบ้งลม เป็นส่วนที่ผู้เป่าใช้ในการกำหนดระยะเวลาการอมล้นปีไว้ในปาก เพื่อให้ได้กับสัดส่วนของกระพุ้งปากของแต่ละคน ซึ่งช่วยในการปรับเปลี่ยนเสียงในขณะที่เป่า และช่วยให้ผู้เป่ามีที่สำหรับยึดทำให้ไม่เมื่อยริมฝีปากในขณะที่เป่าปี กระบ้งล้นปีจะใช้วัสดุอะไรก็ได้ เช่น กะลามะพร้าว โลหะ พลาสติก เปลือกหอย กระดองเต่า ไม้ ฯลฯ มีลักษณะเป็นแผ่นบางๆ ตรงหรือรูปโค้งทรงกรมเจาะรูตรงกลางสำหรับสอดท่อกำพวดที่ทำจากโลหะ

๓. กำพวดปี ทำจากโลหะ เช่น เงิน และทองเหลือง มีลักษณะเป็นท่อกลมยาว ด้านปลายเล็ก ด้านโคนใหญ่ ส่วนปลายจะผูกด้วยล้นปี ส่วนโคนจะเป็นที่เสียบสอดเข้ากับรูเลาปี รอยต่อนิยมใช้เส้นด้ายพันรอบโคนกำพวด เพื่อช่วยให้สอดกำพวดเข้ากับ

รูเลาปีได้พอดี และไม่ให้เกิดมีลมรั่วออกมาเวลาเป่าปี การทำ
กำแพงปี ทำโดยการนำแผ่นโลหะตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมูยาว
ด้านบนกว้างประมาณ ๑ เซนติเมตร ด้านล่างกว้างประมาณ ๑.๕
เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓.๕ เซนติเมตร ม้วนเป็นรูปท่อเล็กๆ
การม้วนจะต้องนำเอาลวดหรือเหล็กเส้นเล็กๆ มาเป็นแกนรองแล้ว
ใช้ค้อนขนาดเล็กค่อยๆ ทบเบาๆ ให้ปลายแผ่นโลหะทั้งสองด้าน
บรรจบกัน แล้วใช้ตะกั่วบัดกรีเชื่อมให้ติดกันและต้องไม่ให้มีรูรั่ว
เพื่อจะได้บังคับลมได้สะดวก

๔. เลาปี ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็ง ถ้าใช้ไม้ไผ่จะหาไม้
ไผ่ที่มีระยะข้อไม้สั้นๆ ท่างันประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร โดย
เจาะรูในการบังคับระดับเสียงด้านหน้าระหว่างกลางของข้อไม้ไผ่
จำนวน ๗ รู รูค้ำด้านหลัง จำนวน ๑ รู ความยาวของเลาปี
ประมาณ ๒๖ เซนติเมตร เลาปีมีลักษณะเป็นท่อกลมทรงรีเล็ก
น้อย ด้านบนจะมีขนาดเล็กกว่าด้านล่างประมาณ ๐.๕ เซนติเมตร
เลาปีแต่ ถ้าใช้ไม้เนื้อแข็งทำจะเหลากลิ้งกลมในลักษณะควั่นรัด
เป็นข้อๆ เป็นระยะๆ เพื่อให้ผู้เป่าปีสามารถวางนิ้วปิด - เปิดระดับ
เสียงได้สะดวกและคล่องตัว ตลอดจนทำให้เลาปีแต่มีรูปทรงที่
สวยงามอีกด้วย

๕. ลำโพงปี มีลักษณะเป็นรูปทรงกรวยปากแตร มีหน้าที่
ช่วยขยายระดับเสียงให้มีความดังขึ้น โดยเฉพาะรูทะลุกลง
เพื่อใช้สำหรับสอดตัวเลาปีแต่ให้ยึดติดต่อกัน ลำโพงปีทำจาก
ไม้ที่มีน้ำหนักเบา เพื่อสะดวกในการถือจับเวลาเป่าและทำให้ไม่
รู้สึกเมื่อยมือ จึงนิยมใช้ไม้ที่มีน้ำหนักเบา

การเกิดเสียง

ระบบการเกิดเสียงโดยการเป่าลมบังคับผ่านลิ้นปีที่ทำจากใบตาลแห้ง ก่อนเป่าต้องนำเอาลิ้นปีที่ใช้เป่าแช่น้ำให้ใบตาลอมน้ำและอ่อนตัวลง เมื่อเป่าลมผ่านเข้าไปจะทำให้ใบตาลสั่นสะเทือนตัวไปมาทำให้เกิดความถี่เสียงดังออกมา กำลังลมที่ใช้เป่ามากหรือน้อย(กินลมมาก กินลมน้อย) ขึ้นอยู่กับความหนาของใบตาลและขนาดความใหญ่ของลิ้นปีด้วย ลิ้นปีหากมีขนาดใหญ่จะมีผลทำให้มีระดับเสียงต่ำ ลิ้นปีที่มีขนาดเล็กจะมีระดับเสียงเล็กแหลมสูง

การเป่าปี่แต่ ผู้เป่าปี่บางคนสามารถใช้เทคนิคในการทำให้เสียงปี่ดังได้อย่างต่อเนื่องโดยการใช้วิธีการระบายลมเพื่อให้เสียงที่ดังติดต่อไปไม่ขาดระยะ ทำนองเพลงสามารถเชื่อมต่อได้อย่างไพละ และมีความสมบูรณ์ของทำนองเพลงยิ่งขึ้น การระบายลมเป็นวิธีการบังคับการใช้ลมเป่าให้หมุนเวียนอย่างต่อเนื่องไม่ขาดระยะ กล่าวคือ เมื่อสุดลมหายใจเข้าไปในปอดแล้วเป่าลมออกมาส่วนหนึ่ง ลมอีกส่วนหนึ่งถูกนำไปเก็บไว้ที่กระบังแก้มพร้อมกับการสูดลมหายใจเข้าไปไว้ที่ปอดพร้อมกันโดยการบังคับลมดังกล่าวก็จะทำให้ได้เสียงที่ดังออกมาอย่างต่อเนื่อง

เครื่องดนตรีทุบแก่ง ▲

กลอง ที่ใช้ผสมวงดนตรีทุบแก่ง มีลักษณะเป็นกลองซิ่งขึ้น
หนังทั้งสองหน้า จัดเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่ใช้บรรเลง
รูปแบบของจังหวะหน้าทับ ความเป็นมาของกลองที่ใช้ผสมวงดนตรี
ทุบแก่งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยใด กลองที่ใช้ผสม
วงดนตรีทุบแก่งมีด้วยกัน ๒ แบบ โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป
ตามลักษณะวิธีการบรรเลง คือ กลองเดินและกลองออก

กลองเดิน ใช้ผสมวงดนตรีทุบแก่ง มีลักษณะเป็นกลองสอง
หน้า และเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ทำจังหวะหน้าทับในการบรรเลง
ตามทำนองเพลง ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีใช้บรรเลงมาตั้งแต่เมื่อ
ใด กลองเดินที่ใช้ในวงทุบแก่งเป็นกลองซิ่งขึ้นหนังทั้งสองหน้า
ด้วยหนังวัว หุ่นกลองทำด้วยไม้ขนุน หรือไม้เนื้อแข็งขุดกลึงกลวง
ทั้งสองด้าน

▲ กลอง

ขนาดของกลองเดิน มีเส้นผ่าศูนย์กลางด้านหน้าใหญ่ ประมาณ ๒๖ เซนติเมตร ด้านหน้าเล็กประมาณ ๒๓ เซนติเมตร หุ่นกลองมีความยาวประมาณ ๔๖ เซนติเมตร รอบขอบหนัง หน้ากลองใช้หนังบิดเกลียว หรือเชือกร้อยสลับรองขอบหนังหน้า เพื่อใช้สำหรับร้อยสายโยงแรงเสียงที่ทำด้วยหนังบิดเกลียว หรือ เชือกร้อยโยงแรงเสียงทั้งสองด้านสลับกัน โดยแรงเสียงให้หนัง หน้ากลองตึงตามความต้องการ

วิธีการบรรเลง ด้านหน้าใหญ่ใช้ไม้ตีด้านหลังเล็กตีด้วย มือ มีระดับเสียงต่ำ บรรเลงเป็นจังหวะหน้าทับผสมวงดนตรี ตับแก่ง โดยบรรเลงยืนเป็นจังหวะหน้าทับหลักตามจังหวะหน้า ทับของทำนองเพลง ซึ่งเสียงกลองเดินมีระดับเสียงทุ้มต่ำคล้าย กลองแขกตัวเมีย

ระบบเสียงกลองเดิน วิธีการตีกลองเดินมีอยู่ด้วยกันหลาย ลักษณะ มีผลทำให้เกิดระดับเสียงที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

๑. เสียงเท่ง คือ การใช้ไม้ตีลงไปบนหน้ากลองเดินด้าน หน้าใหญ่ ตรงบริเวณส่วนกลางของหนังหน้ากลอง

๒. เสียงจ๊ะ คือ การใช้ฝ่ามือตีโดยปลายนิ้วมือเหยียด ออก งอนิ้วมือเล็กน้อยให้นิ้วมือเรียงชิดกันทั้งสี่นิ้ว ตีลงบริเวณ ขอบหน้ากลองกับส่วนกลางหน้ากลองด้านหน้าเล็ก แล้วสะบัด ปลายนิ้วมือกดลงบนหนังหน้ากลองเล็กน้อย

๓. เสียงตึก คือ การตีกลองด้านหน้าเล็กโดยใช้ปลายมือ ให้นิ้วมือเหยียดเรียงชิดกัน ตีลงไปบนหน้ากลองเดินด้านหน้าเล็ก

กลองออก ใช้ผสมวงดนตรีทุบแก่งมีลักษณะเป็นกลองสองหน้า และเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ทำจังหวะหน้าทับในการบรรเลงตามทำนองเพลง ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีใช้บรรเลงมาตั้งแต่เมื่อใด กลองออกที่ใช้ในวงทุบแก่งเป็นกลองขึงขึ้นหนึ่งทั้งสองหน้าด้วยหนังวัว ทุบกลองทำด้วยไม้ขนุน หรือไม้เนื้อแข็งขุดกลึงกลวงทั้งสองด้าน

ขนาดของกลองออก มีเส้นผ่าศูนย์กลางด้านหน้าใหญ่ประมาณ ๒๓ เซนติเมตร ด้านหน้าเล็กประมาณ ๒๑ เซนติเมตร ความยาวประมาณ ๔๖ เซนติเมตร รอบขอบหนังหน้ากลองใช้หนังบิดเกลียว หรือเชือกร้อยสลักรองขอบหนังหน้าเพื่อใช้สำหรับร้อยสายโยงแรงเสียงที่ทำด้วยหนังบิดเกลียว หรือเชือกร้อยโยงแรงเสียงทั้งสองด้านสลับกัน โดยแรงเสียงให้หนังหน้ากลองดึงตามความต้องการ

วิธีการบรรเลงกลอง ด้านหน้าใหญ่ใช้ไม้ตี ด้านหน้าเล็กตีด้วยมือ มีระดับเสียงสูง โดยบรรเลงรูปแบบของกระสวนจังหวะหน้าทับสลับสอดแทรกขัดหยอกล้อกับการบรรเลงกลองเดิน ซึ่งในการบรรเลงรูปแบบลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า “ลูกออก” ฉะนั้นผู้บรรเลงจึงต้องมีความชำนาญ และมีความสามารถคิดสร้างสรรค์กลวิธีพิเศษในการบรรเลงได้ ซึ่งเสียงกลองออกมีระดับเสียงสูง คล้ายกับกลองแขกตัวผู้

ระบบเสียงกลองออก

๑. เสียงตึง คือ การใช้ไม้ตีลงที่บนหน้ากลองออกด้านหน้าใหญ่ ตรงบริเวณส่วนกลางของหนังหน้ากลอง

๒. เสียงจ๊ะ คือ การใช้ฝ่ามือตีโดยปลายนิ้วมือเหยียดออก ให้นิ้วมือเล็กน้อยให้นิ้วมือเรียงชิดกันทั้งสี่นิ้ว ตีลงบริเวณขอบหน้ากลองกับส่วนกลางหน้ากลองด้านหน้าเล็ก แล้วสลับปลายนิ้วมือกดลงบนหนังหน้ากลองเล็กน้อย

๓. เสียงตุ๊บ คือ การตีกองด้านหน้าเล็กโดยใช้ปลายมือให้นิ้วมือเหยียดเรียงชิดกัน ตีลงไปบนหน้ากลองเค้นด้านหน้าเล็ก

ฆ้อง ▲

ฆ้องราว ใช้ผสมวงดนตรีตีทุบแก่ง มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ไม่ทราบว่ามีกำเนิดมาตั้งแต่เมื่อใด ฆ้องราวมีลูกฆ้องประกอบอยู่ด้วยกัน ๓ ใบ ฆ้องใบเล็กที่สุดมีชื่อเรียกว่า ฆ้องกระแต ฆ้องขนาดกลาง ๑ ใบ และฆ้องขนาดใหญ่ ๑ ใบ เรียกว่าฆ้องโหม่ง ลูกฆ้องทำด้วยทองเหลืองลงหินตีขึ้นรูปมีเสียงดังกังวาน ใบเล็กที่สุด(ฆ้องกระแต) มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๗ เซนติเมตร ฆ้องขนาดกลางมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๓ เซนติเมตร และ

ม้องขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓๓ เซนติเมตร โดยแขวนลูกม้องทั้ง ๓ ใบกับราวหรือซุ้มกระจัง ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ไม้ตีม้องทำด้วยผ้าพันด้ายเป็นชนิดไม้ نرم จำนวน ๑ อัน และใช้โคนไม้ไผ่ขนาดพอเหมาะไว้สำหรับตีม้องกระแต ๑ อัน

การบรรเลง ม้องราวใช้ผู้บรรเลง ๒ คน บรรเลงม้องกระแต ๑ คน บรรเลงม้องขนาดกลางและขนาดใหญ่ ๑ คน การบรรเลงเป็นการยืนแนวจังหวะช้า-เร็วให้กับวงดนตรีตึกเก๋ง

การประกอบพิธีไหว้ครู

การไหว้ครูถือเป็นเอกลักษณ์ทางประเพณีอันดีงาม เป็นการแสดงออกถึงความเคารพเทิดทูนและบูชาคุณครูบาอาจารย์ ผู้ถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ให้ด้วยความรัก ความเมตตา และปรารถนาดี เช่นเดียวกับดนตรีตึกเก๋ง ที่ได้มีการประกอบพิธีบูชาครูหรือไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดง โดยการตั้งเครื่องคาย เพื่อบอกกล่าวระลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ได้สั่งสอนวิชาความรู้ทางด้านดนตรีตึกเก๋งก่อนเริ่มการบรรเลง

การประกอบพิธีไหว้ครูก่อนการบรรเลง หัวหน้าวงดนตรีตึกเก๋งจะเป็นคนตั้งเครื่องคาย และต้องทำหน้าที่เป่าปี่แต่ พร้อมด้วยนักดนตรีทุกคนจะนั่งล้อมวงกัน มีการจัดวางปี่แต่ เครื่องคาย และชันน้ามนต์ไว้ตรงกลางวง เมื่อเริ่มพิธีกรรมทุกคนจะสงบนิ่ง ยกมือขึ้นพนมไหว้ครู จากนั้นหัวหน้าวงจะเป็นผู้ประกอบพิธีจุดธูปเทียน กล่าวคำบูชาครูและทำน้ามนต์จรณีสารประพรมเครื่องดนตรีตึกเก๋ง และนักดนตรีในวง นักดนตรีทุกคนจะคิมน้ามนต์ และวิกน้ามนต์ด้วยมือนำมาลูบหน้าและศีรษะเพื่อความเป็นสิริมงคล แล้วจึงเริ่มบรรเลงเพลงตามลำดับต่อไป

เครื่องคาย ที่ใช้ประกอบพิธีไหว้ครู ประกอบด้วย

- บายศรี ๑ ชุด - หมากพลู ๑ คำ
- รูป ๔ ดอก - เหล้าขาว ๑ ขวด
- แก้ว๒ ใบ - บุหรี่ ๑ ซอง
- ข้าวเหนียว ๑ ปั้น - เกลือ ๑ เม็ด
- เงินครุ ๑๑๒ บาท - ชันน้ำมันต์ ๑ ใบ
- ด้าย(ด้ายสายสิญจน์) ๑ ใจ
- ปลาอย่างทั้งตัว(มีหัวมีหาง) ๑ ตัว
- กรวยหมาก(หมากและพลู กรวยละ ๕ คำ) ๑ คู่
- เทียนขี้ผึ้ง(เทียนน้ำมันต์) ๑ เล่ม

▲ เครื่องคายที่ใช้ในการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีทุบแก่ง

เพลงที่ใช้ในการบรรเลง

จากการสัมภาษณ์นักดนตรีต๊อบแก๊ง เพลงที่ใช้ในการบรรเลงดนตรีต๊อบแก๊งจะเป็นการบรรเลงทำนองเพียงอย่างเดียว ไม่มีการขับร้องประกอบ ถูกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เพลงที่ใช้บรรเลงเพื่อไหว้ครู เพลงที่ใช้ในพิธีกรรม และเพลงที่ใช้บรรเลงทั่วไป

▲ การประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีตึบเก่ง

เพลงที่ใช้บรรเลงเพื่อไหว้ครู

- เพลงตัน
- เพลงระย้า
- เพลงสามไม้
- เพลงแก้วน้อยดับไฟ
- เพลงปลงศพ

และหากเป็นการไหว้ครูในพิธีงานศพ จะเพิ่มเพลงสามใบหยัก หรือเพลงกันเสนียดจัญไร เพิ่มอีกหนึ่งเพลง เพื่อเป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองและขับไล่สิ่งไม่ดี

เมื่อทำการบรรเลงเพลงไหว้ครูเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถือว่าเป็นการเสร็จสิ้นในส่วนของพิธีกรรมการไหว้ครู นักดนตรีสามารถลาเหล้าที่ใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้มาดื่มกินกันได้ แต่เครื่องค้ายและเครื่องดนตรีจะต้องตั้งอยู่ที่เดิมตลอดพิธี หากมีการเคลื่อนย้ายก็จำเป็นจะต้องตั้งเครื่องค้ายใหม่ทันที ซึ่งถือเป็นความเชื่อของนักดนตรีตึบเก่งว่าครูแข็ง ถ้าไม่ปฏิบัติจะทำให้ผิดครูและเกิดสิ่งอัปมงคลแก่นักดนตรีในวง

เพลงที่ใช้บรรเลงในพิธีกรรม ใช้บรรเลงประกอบขั้นตอนต่างๆ ของการประกอบพิธีกรรม ได้แก่

- เพลงรับพระ
- เพลงนางข่อง
- เพลงสามใบหยัก
- เพลงเข้าวัด
- เพลงระย้า
- เพลงปลงศพ
- เพลงเดินหน
- เพลงเวียน
- เพลงกระตุไฟ

เพลงที่ใช้บรรเลงทั่วไป ใช้บรรเลงในช่วงเวลาที่ไม่ได้ประกอบพิธี เพื่อไม่ให้เกิดความเยียบเหงา และเพื่อบอกกล่าวให้ผู้คนรับทราบข่าวสารในงาน

- เพลงนกกกระปูด
- เพลงเกาะชนกันตัวผู้
- เพลงเกาะชนกันตัวเมีย
- เพลงฤาษีเข้าถ้ำ
- เพลงโพน
- เพลงจระเข้ลากหาง

วงดนตรีตีบองบรรเลงนำแห่ศพ ▲

บทบาทและความเชื่อเกี่ยวกับดนตรีตึบแก่ง

ดนตรีตึบแก่ง เป็นวงดนตรีที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านป่าแดง ทั้งในด้านความบันเทิงและพิธีกรรมในงานมงคลและงานอวมงคล ซึ่งในอดีตดนตรีตึบแก่งถูกใช้เพื่อประกอบพิธีต่างๆ เช่น

งานมงคล บรรเลงในประเพณีต่างๆ ของชุมชน ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เช่น งานแห่ดอกไม้ในประเพณีสงกรานต์ งานแห่เทียนพรรษา และในขบวนแห่งานประเพณีอัมพระค่าน้ำ เป็นต้น

งานอวมงคล ได้แก่ งานศพ ชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าแดง ในอดีตนิยมนำดนตรีตึบแก่งมาบรรเลงในการประกอบพิธีกรรม

งานรื่นเริง ในอดีตดนตรีตึบแก่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก นิยมบรรเลงเพื่อให้ความรื่นเริงบันเทิงในการฟ้อนรำของชุมชนบ้านป่าแดง เช่น การฟ้อนรำ และการเล่นรำไทพอง เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างความสนุกสนานให้แก่คนในชุมชน

ความเชื่อเกี่ยวกับดนตรีตึบแก่ง จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ตำบลป่าเลา ได้กล่าวว่า ความเชื่อเกี่ยวกับวงดนตรีตึบแก่งที่บรรเลงในพิธีศพ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้นำทางและส่งให้ดวงวิญญาณผู้ตายไปสู่สรวงสวรรค์ เนื่องจากดนตรีตึบแก่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าแดง เป็นสิ่งที่ผู้ตายมีความผูกพันใกล้ชิด และนักดนตรีตึบแก่งยังเชื่อว่า การที่ได้นำดนตรีตึบแก่งไปร่วมบรรเลงในพิธีศพ เป็นการสร้างบุญกุศล เพื่อช่วยเหลือญาติพี่น้องและส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สรวงสวรรค์

นอกจากนี้ นายชัช ปิ่นป้อง ยังได้กล่าวอีกว่า หากช่วง ไหนที่งานบรรเลงดนตรีดับเบ่งลดน้อยลง ก็มักจะไปจับเครื่องดนตรีของตนขึ้นมาบรรเลง และของานกับเครื่องดนตรี อีกไม่เกิน ๒ วัน ก็จะมีผู้ติดต่อมาจ้างงานบรรเลงดนตรีดับเบ่ง ซึ่งตนเอง ก็ได้ทดลองด้วยตนเองและได้ผลตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

จากสภาพปัญหาในปัจจุบัน รศ.ประทีป นักปี(๒๕๕๔) ได้กล่าวถึงสถานภาพของดนตรีดับเบ่งที่ต้องเผชิญกับกระแสสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและอิทธิพลของวัฒนธรรมภายนอกได้เข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมมากขึ้น ประกอบกับคนในสังคมมีความเข้าใจว่า วัฒนธรรมของสังคมอื่นดีกว่าวัฒนธรรมของตนเอง จึงส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นในสังคม ดนตรีในรูปแบบอื่นได้เข้าไปมีบทบาทมากขึ้น และคนในสังคมก็หันไปให้ความสำคัญกับดนตรีรูปแบบอื่น จึงส่งผลกระทบต่อดนตรีดับเบ่งทุกขณะ และบทบาทของดนตรีดับเบ่งก็เริ่มลดน้อยลง เนื่องจากไม่สามารถต้านทานกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ดังจะเห็นได้จากการนำเอาดนตรีแบบอื่นเข้าไปใช้ประกอบงานประเพณีต่างๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เช่น วงปี่พาทย์มอญบรรเลงในการประกอบพิธีงานศพ วงพินแคนมานำขบวนแห่นาค เป็นต้น ในขณะที่ดนตรีดับเบ่งก็ไม่ได้มีการพัฒนาตัวเองให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งรูปแบบการบรรเลง และทำนองเพลง ส่งผลให้เยาวชนเริ่มมองข้ามความสำคัญของดนตรีดับเบ่ง ซึ่งมองว่าเป็นสิ่งที่ล้าหลังไม่ทันสมัย ขาดแรงกระตุ้นแรงจูงใจในการ

ส่งเสริมให้เยาวชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของคนตรีตือบเก่งและมีความสนใจในการสืบทอดคนตรีตือบเก่ง อีกทั้งนักคนตรีตือบเก่งแต่ละคนก็มีอายุมากซึ่งนับวันจะต้องล้มหายตายจากไป สภาพของคนตรีตือบเก่งจึงตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการล่มสลาย และเป็นที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ฉะนั้น จึงต้องช่วยกันคิดหาแนวทางแก้ไขและช่วยกันส่งเสริมอนุรักษ์ให้คนตรีตือบเก่งอยู่รอดต่อไปในอนาคต

หากแต่ผู้เขียนมองว่า ตราบใดที่ความเชื่อเกี่ยวกับคนตรีตือบเก่งยังคงฝังรากอยู่ในสังคมของชุมชนตำบลป่าเลา คนตรีตือบเก่งก็ยังคงสืบทอดต่อไปได้อย่างแน่นอน แต่จะต้องมีกระบวนการในการถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานเพื่อเข้ามาเรียนรู้วิธีการบรรเลงคนตรีตือบเก่ง รวมถึงสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและดำรงรักษา สืบทอดในวงกว้างสืบไป.

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

บุญยงค์ เกศเทศ. (๒๕๓๖). **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์**. อุบลราชธานี: ยงค์สวัสดิ์การพิมพ์.

ประทีป นักปี. (๒๕๕๔). “ตือบเก่ง: คนตรีพื้นบ้านเพชรบูรณ์” **วารสารศิลปวัฒนธรรมเพชรบุรี**. ๑, ๒ (เมษายน – กันยายน): ๔๕. ปรานี วงษ์เทศ. (๒๕๒๕). **พื้นบ้านพื้นเมือง**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

สมพร มั่นตะสูตร แห่งพิพัฒน์. (ม.ป.ป.) “คนตรีตือบเก่ง” **สมบัติเมืองเพชรบูรณ์ เล่ม ๒**. ม.ป.ท.: ธรรมสูตรพรินตติ้ง.

อุทิศ รัชมี. (๒๕๔๗). “ดนตรีพื้นบ้านสุรินทร์ ทางขนานกับคนรุ่นใหม่
จริงหรือ” วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๑๐, ๑
(มกราคม – มิถุนายน): ๘๙.

บุคคลอ้างอิง

ชิด หุ่นทอง. อายุ ๓๗ ปี บ้านเลขที่ ๘๙ หมู่ ๑๒ ตำบลป่าเลา
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม
๒๕๕๙.

กัน คงยาคี. อายุ ๓๓ ปี บ้านเลขที่ ๖๓/๒ หมู่ ๕ ตำบลป่าเลา
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม
๒๕๕๙.

จำเนียร เพียรเกิด. อายุ ๓๔ ปี บ้านเลขที่ ๗๙/๑ หมู่ ๕ ตำบล
ป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑
ตุลาคม ๒๕๕๙.

ช่อม อินเหลือง. อายุ ๔๓ ปี บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๔ ตำบลป่าเลา
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม
๒๕๕๙.

พิน หมวกเทศน์. อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ ๑๒ ตำบลป่าเลา
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม
๒๕๕๙.

มล สิ้นสอน. อายุ ๔๒ ปี บ้านเลขที่ ๒ หมู่ ๕ ตำบลป่าเลา อำเภอ
เมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สนอง เลือโต. อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๓ ตำบลป่าเลา
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม
๒๕๕๙.

ผู้เขียน

นางสาวปวีณา บัวบาง

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ภูเขาคินปะการัง

Unseen Phetchabun

บ้านเขาเพิ่มพัฒนา ตำบลซับพุทรา

อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์

สถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่นี้มีความมหัศจรรย์ตรงที่เป็นภูเขาเกิดจากการยุบตัวของเปลือกโลก และการชะล้างพังทลายของหินที่ใช้เวลาหลายล้านปีจนมีลักษณะคล้ายปะการัง ที่นี้ถือเป็นเพชรเม็ดงามแห่งเพชรบูรณ์ที่ควรได้รับการเจาะระไนให้ส่องประกายโดดเด่นในสายตานักผจญภัย เพราะสิ่งที่ท้าทายของภูเขาคินปะการังนั้นคือ อารมณ์ของการเดินไปตามภูเขาคินรูปทรงแหลมยึกยักแปลกตา ทุกจังหวะก้าวต้องแม่นยำ และระมัดระวังเป็นอย่างดี

▲ ภูเขาหินปะการัง

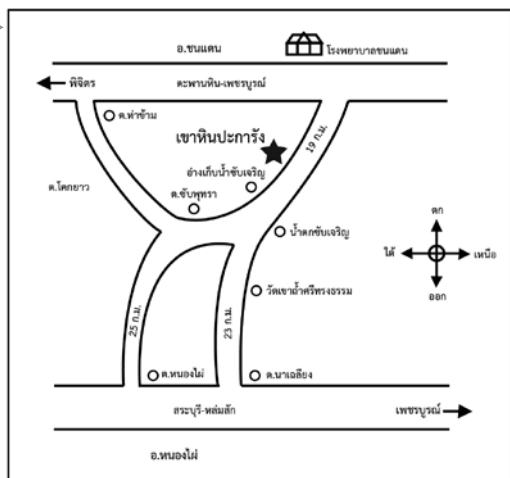
ก่อนอื่นต้องกล่าวถึงการเดินทางก่อน หากเริ่มต้นมาจากกรุงเทพฯ สามารถใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๒๑(สระบุรี - หล่มสัก) ถึงสี่แยกนาเฉลียง อำเภอนองไผ่ จากนั้นเลี้ยวขวาสู่เส้นทางหมายเลข ๓๒๙๘(นาเฉลียง - ชนแดน) ประมาณ ๑๗ กิโลเมตร จนกระทั่งถึงสามแยกขับพุทรา จากนั้นเลี้ยวขวามุ่งตรงไปอีกประมาณ ๖ กิโลเมตร(พิกัดที่๑๙+๙๐๐) ภูเขาหินปะการังจะอยู่ด้านซ้ายมือของท่าน มีป้ายที่สังเกตเห็นง่าย ให้ท่านเลี้ยวเข้าไปอีกประมาณ ๓ กิโลเมตรก็จะถึงที่หมายแล้ว

ส่วนอีกการเดินทางจากจังหวัดพิจิตร ใช้เส้นทางหลวงสายตะพานหิน - ชนแดน เลี้ยวขวาตรงสามแยกหน้าโรงพยาบาลชนแดนมุ่งตรงสู่ตำบลขับพุทรา ระยะทางเพียง ๑๙ กิโลเมตร ก็จะถึงภูเขาหินปะการัง โดยภูเขาหินปะการังจะอยู่ทางขวามือ เรียกได้ว่าเดินทางมาไม่ยากเลย

เขตอนุรักษ์ภูเขาหินปะการัง หรือ “เขาหน่อ” อยู่บนพื้นที่ หมู่ ๘ ตำบลซับพุทรา อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยสถานที่นี้อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๗๐ กิโลเมตร มีพื้นที่ครอบคลุมประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ สภาพป่าเป็นป่าไม้เบญจพรรณ หรือป่าผลัดใบ เป็นภูเขาหินล้วน สีเทาอมเขียวรูปร่างแปลกตา กินเนื้อที่ครอบคลุมทุกส่วนที่เป็นภูเขา

“ลานหินปะการัง” เป็นความยิ่งใหญ่ที่ธรรมชาติบรรจง สรรสร้างขึ้นอย่างแท้จริง เป็นภูเขาหินสูงจากระดับน้ำทะเลราว ๑,๒๐๐ กิโลเมตร มีความลาดชันราว ๔๕ องศา ลักษณะแปลกตา แตกต่างจากภูเขาที่อยู่ข้างเคียง ทิวบริเวณเต็มไปด้วย หินแหลมคมสีเทาโผล่ขึ้นมา มองดูคล้ายปะการัง หินบางลูกเมื่อใช้ วัตถุเป็นไม้หรือเหล็กเคาะจะมีเสียงดังก้องกังวานคล้ายเสียงระฆัง พบอยู่โดยครอบคลุมภูเขาทั้ง ๒ ลูก มีต้นไม้ขึ้นสลับหลายชนิด โดยเฉพาะต้นจันทน์ผาที่เป็นไม้มงคลหายากขึ้นอยู่ท่ามกลางป่า เบญจพรรณ และหนูนานนิ่งแท่นหินเยอะมากบนยอดเขา สามารถ ชมทิวทัศน์ได้ พบได้ทีนี้ละลานตา รูปทรงของมันช่วยแต่งแต้ม ภูเขาหินที่แหลมคมให้ดูมีเสน่ห์ยิ่งขึ้น

แผนที่การเดินทาง ►
(โดย อบต.ซับพุทรา)

“หน้าผาหิน” เหมาะสำหรับใช้ทำ
กิจกรรมออกกำลังกายปีนหน้าผา
ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการความ
สนุก ความท้าทายเป็นอย่างยิ่ง

◀ หน้าผาหิน

“จุดชมทิวทัศน์” จะได้เห็น
ภาพที่สวยงามแปลกตา
ผสมเคล้ากันภาพมุมบน
ของลานหินปะการัง อีกทั้ง
ภาพหมู่บ้านวิถีชีวิตชุมชน
สัมผัสกับไออุ่นแดดยาม
เช้ากับอากาศที่เย็นสบาย
ท่ามกลางสายหมอก

จุดชมทิวทัศน์ ▶

ปากทางเข้าถ้ำ ▶

“ถ้ำ” ถ้ำที่นี่มีหลายแห่ง
ไม่ลึกนักแต่ก็สามารถพบ
หินงอกหินย้อยสีมุก เหลือง
นวลรูปร่างแปลกตาคล้าย
สัตว์น้ำ สวยงามมาก บาง
ห้องของถ้ำยังเป็นที่พักอาศัย
ของฝูงค้างคาวแม่ไก่

ถ้ำน้ำหาย ▲

“ถ้ำน้ำหาย” ในอุทยาน ป่าบริเวณภูเขาคินปะการังแห่งนี้ จะกำเนิดลำธารเล็กๆ หล่อเลี้ยงและรักษาความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนป่า แต่ด้วยลักษณะโครงสร้างภูมิศาสตร์ที่เต็มไปด้วยหิน จึงมีถ้ำและอุโมงค์ที่เกิดจากหินภายใต้พื้นผิวดินโดยทั่วไป ดังนั้นไม่ว่าน้ำจะไหลหลากมามากเพียงใด ก็จะไหลผ่านหายไปใต้ดินตรงจุดแห่งนี้ที่น่าอัศจรรย์ ทั้งไว้แต่เพียงร่องรอยของธารน้ำที่ลาดข้ามถนนในเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ และการผจญภัยไป “ผาเครื่องบิน”

“พันธุ์ไม้ที่หายาก” ตามภูเขาคินปะการังจะพบพันธุ์ไม้ที่หายากมากมาย อาทิ ต้นจันทน์ผา ต้นเทียนหิน กล้วยไม้ป่า ในช่วงฤดูฝนเขาหน่อจะมีความสวยงามมากที่สุดจะบรรยายสามารถพบดอกไม้ป่า ขึ้นแทรกอยู่ตามโขดหินทั่วทั้งภูเขา ชูช่อออกดอกสีสันตระการตามาก

หนุมานนั่งแท่น ▼

ต้นจันทน์ผา ▼

กล้วยไม้ป่า ▲

กล้วยไม้หิน ▲

▼ กระเจียวยักษ์

▲ บัวสวรรค์

▲ มังกรห้าเล็บ

อีกจุดหนึ่งที่น่าสนใจ “ศาลเจ้าพ่อ เจ้าแม่” ตามตำนานและความเชื่อของชาวบ้านที่บอกว่าที่ไหนมีป่าที่นั่นมีเทวดาสงสถิตเพื่อคุ้มครองป่าและช่วยเหลือมวลมนุษย์ ศาลแห่งนี้ได้อยู่เคียงคู่ภูเขหินปะการังมาช้านาน นักท่องเที่ยวต่างแวะมากราบไหว้ขอพรเพื่อเป็นสิริมงคล ที่สำคัญกว่านั้นบรรดาประชาชนแถวนี้หรือว่าบรรดาลูกหลานคนแถวนี้มีความเชื่อว่าชีวิตจะมีความมั่นคงประดุจหินผา และหนุ่มสาวหลายคู่ก็มักจะมาไหว้ขอพรเพื่อให้ความรักที่มั่นคงสมหวังกันที่ศาลแห่งนี้ อยู่บริเวณทางขึ้นภูเขหินปะการัง

บันไดเหล็กรอบภูเขาหินปะการัง ▲

อบต.ชัยพุทรา ได้สร้างบันไดเหล็กวนไปรอบทั้งภูเขาหิน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่จะชื่นชมทัศนียภาพจากมุมสูง อีกทั้งเพื่อเป็นการป้องกันการทำลายหรือสร้างความเสียหายให้กับภูเขาหินปะการังด้วย

ใครที่เล็งจะไปแล้วแต่ยังไม่มีที่พัก ทาง อบต.ชัยพุทรา ได้จัดที่พักภายในเขตอนุรักษ์ภูเขาหินปะการัง ได้เตรียมที่พักพร้อมห้องน้ำที่เน้นความเป็นธรรมชาติ แฝงตัวอยู่ตามแมกไม้ที่ทำให้สัมผัสกับความเป็นธรรมชาติของภูเขาหินปะการังอย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนโดยเฉพาะ

บรรณานุกรม

จเร บุญยก. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลซับพุทรา, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

ชาญ สะอาดพรม. อายุ ๕๗ ปี. บ้านเลขที่ ๓๗๗ หมู่ ๘ ตำบล
ยางงาม อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

ชานนท์ ไพรเพชรศักดิ์. อายุ ๓๔ ปี. บ้านเลขที่ ๑๓/๑ หมู่ ๓
ตำบลซับพุทรา อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

จนวัฒน์ สุพรรณรัตน์. อายุ ๒๒ ปี. บ้านเลขที่ ๒๖/๑ หมู่ ๑
ซอยเศรษฐกิจกลาง ตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัด
นครสวรรค์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

บัญชา พิมพันธ์. อายุ ๒๒ ปี. บ้านเลขที่ ๕๔๖/๑ หมู่ ๒ ตำบล
พุเตย อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

ผู้เขียน

นางสาวณัฐวดี แก้วบาง

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ช่วยดับโรค :

นามสกุลพระราชทานจากรัชกาลที่ ๖

บ้านนาตะกรุด ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

ภูมิปัญญาพื้นบ้านของสังคมไทยในอดีต เรื่องการดูแลสุขภาพ สุขภาพจากความเจ็บป่วย ถือเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ตกผลึกจากการสังเกตทดลองใช้ คัดเลือก กลั่นกรองและสั่งสมสืบทอดจากคนรุ่นก่อน สู่คนรุ่นหลัง เป็นสิ่งสะท้อนระบบคิด ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อการดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าสังคมไทยยุคปัจจุบันจะมีการรักษาที่เป็นแพทย์แผนสมัยใหม่ แต่ก็มีกรฟื้นฟูภูมิปัญญาการรักษาด้วยสมุนไพรให้เป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการรักษาดูแลสุขภาพร่างกาย บนฐานแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดและประยุกต์ใช้เป็นสินค้าและบริการในสังคมทุนนิยมได้ด้วย เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สังคมควรดูแล คุ่มครอง ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและยุติธรรม

นายอินทร์ ช่วยดับโรค ได้มาตั้งถิ่นฐานและสร้างครอบครัวอยู่ที่ตำบลบัวชุม อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แต่งงานและมีลูกจนก่อนตนเองจะเสียชีวิตนั้น ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรให้แก่ลูกของตนทุกคน แต่ไม่มีลูกคนไหนให้ความสำคัญที่จะนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาต่อยอดในการรักษาผู้อื่น มีเพียงนำความรู้ที่ได้รับจากพ่อใช้รักษาเฉพาะภายในครอบครัว และหันไปประกอบอาชีพค้าขายทางเรือกันหมด นายกอ หนึ่งในลูกชายของนายอินทร์ เป็นบุตรที่ได้รับถ่ายทอดความรู้เรื่องยาสมุนไพรเป็นอย่างดีได้ล่องเรือค้าขายสินค้าตามลำน้ำป่าสักมาจนถึงบริเวณบ้านนาตะกรุด เห็นสภาพพื้นที่เหมาะที่จะตั้งถิ่นฐานจึงเลือกขึ้นฝั่งแล้วสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่หมู่บ้านนี้ ซึ่งก่อนที่นายกอจะย้ายครอบครัวมาที่บ้านนาตะกรุดนั้น นายกอมีภรรยาและลูกอยู่ที่ตำบลบัวชุมก่อน แต่ภรรยาเสียชีวิต จึงพาลูกๆ ย้ายมาอยู่ด้วยกันที่บ้านนาตะกรุดและมีภรรยาใหม่ ขณะที่ย้ายครอบครัวมาที่หมู่บ้านก็มีไข้ป่าระบาดอย่างหนักตนเองจึงได้นำความรู้ที่ได้รับจากพ่อออกมาใช้รักษากันภายในครัวเรือน การรักษาอาการเจ็บป่วยแต่ละครั้งก็จะเรียกลูกๆ ทุกคนเข้าไปฟังคำอธิบายถึงตัวยาสุมุนไพรร และวิธีการรักษา เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีกรจดบันทึกเป็นตัวอักษร อยู่ที่ว่าลูกคนไหนสนใจและจำได้เก่ง

คุณป้าจรัส เป็นลูกของนายกอ และเป็นหลานของนายอินทร์ กล่าวว่า “สูตรยาสมุนไพรต่างๆ ไม่มีการจดเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ใช้วิธีจำและปฏิบัติไปพร้อมกันทุกคนในครอบครัว จะรู้สูตรยาเหมือนกันหมดแต่ไม่มีใครสืบทอดการเป็นหมอพื้นบ้าน

ลูกๆ ทุกคนใช้แค่รักษาภายในครอบครัวเท่านั้น จนกระทั่งมาถึงรุ่นคุณป้าจรัส มีความสนใจในเรื่องของยาสมุนไพรมีการทำไวช่ายและใช้รักษาในครัวเรือน ส่วนใหญ่เวลาลูกเจ็บไข้จึงไม่ต้องไปถึงโรงพยาบาลจะใช้สมุนไพรในการรักษาเบื้องต้น หากรู้อาการเร็วก็จะสามารถรักษาได้เร็วขึ้น แต่หากเจ็บป่วยหลายวันแล้วรักษาแต่อาการไม่ดีขึ้นต้องมีการเพิ่มตัวยาสมุนไพรเพื่อให้ฤทธิ์ของยาสมุนไพรมันแรงขึ้น ยาสมุนไพรที่ใช้รักษานั้นจะต้องใช้หัวยากำเียนใต้และเหนือเป็นส่วนประกอบหลักที่ใช้ในการคุมฤทธิ์ยา แต่ปัจจุบันจะต้องมีตัวยาลึกถึง ๓ ตัวด้วยกันในการคุมฤทธิ์ยา ส่วนต้นสมุนไพรต่างๆ จะมีอยู่ตามป่า ขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ยาแก้ปวดหลัง ต้องใช้รากกระทกรก จะต้องเก็บวันอังคาร และต้องเก็บให้ครบ ๗ ราก”

นางจรัส ปานเงิน (ทายาทรุ่นที่ ๓) ▲

สูตรยาสมุนไพรต่างๆ ที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ
รวมถึงการคิดค้นขึ้นมาใหม่ พอจะได้มานำเสนอให้เป็นความรู้
สำหรับผู้สนใจดังนี้

๑. **ยากำเย็น** เป็นยาที่ใช้เร่งน้ำนมคุณแม่หลังคลอดบุตร ขับน้ำ
คาวปลาทำให้มดลูกแห้ง และเข้าอู่เร็ว บำรุงเลือด บำรุงร่างกาย
แก้ผดผื่นคัน รักษาระบาดแทนการอยู่ไฟ แต่ปัจจุบันมีการนำยา
กำเย็นไปใช้ต้มให้หมูกินเพื่อเป็นการเร่งน้ำนมให้กับหมู

ส่วนประกอบของยากำเย็น

ไม้แก่นต้นจันทน์แดง หรือจันทน์ผา ▼

ไม้จันทน์ขาว ▼

รากตากแห้งของต้นเจตพังคี ▲

รากตากแห้งของต้นเข็มแดง ▲

รากตากแห้งของต้นปองฟ้า ▲

ลำต้นชะมัดตากแห้ง ▲

วิธีการใช้ยากำเียน มี ๒ วิธี คือ

๑. นำราก แก่น ลำต้น ของสมุนไพรรทั้ง ๖ ชนิด มาฝนรวมกันในน้ำให้คุณแม่หลังคลอดทาน วิธีนี้เป็นวิธีที่ถนอมสมุนไพรมากที่สุด และสามารถเก็บรักษาสมุนไพรรได้นาน

๒. นำราก แก่น ลำต้น ของสมุนไพรรทั้ง ๖ ชนิด มาต้มรวมกันในน้ำ แต่วิธีนี้สมุนไพรรที่ใช้จะไม่สามารถใช้ได้นาน เนื่องจากตัวสมุนไพรรจะเสื่อมสภาพเร็ว

๒. พลู สำหรับเด็กอ่อนที่มักมีอาการท้องอืดหลังจากกินนมให้ใช้ใบพลู ๔-๕ ใบ อังไฟจนใบพลูอ่อน แล้วนำไปวางบนท้องเด็กขณะที่ยังอ่อนอยู่ วางซ้อนกันเป็นชั้นๆ ทำแบบเดิมหลายๆ ครั้ง พอใบพลูเย็นก็ให้เปลี่ยนใบพลูใหม่ กานพลู ใช้ดอกกานพลู ๑ ดอก ทบพอชำ ใส่น้ำที่โซ่ขงนมประมาณ ๑ ขวดน้ำเปล่า แล้วเอาน้ำนั้นมาขงนมให้เด็กกิน จะช่วยรักษาอาการท้องอืดท้องเพื่อให้ลูกได้

นอกจากนี้ยังมีสรรพคุณทางยาในการรักษาแก้ลมพิษ นำใบพลูคั้นกับน้ำดื่มสดๆ หรือใช้รักษาอาการคันและฆ่าเชื้อโรคผิวหนัง นำใบพลูขยี้หรือตำให้ละเอียดผสมกับเหล้า ๔๐ เล็กน้อย ทาบริเวณที่เกิดอาการ

๓. ตะไคร้ ใช้ลำต้นแก่หรือเหง้าต้มดื่ม แก้อาการท้องอืดท้องเพื่อ ขับปัสสาวะ แก้นิ่ว ขับประจำเดือน

๔. ฟาทะลายใจ ประโยชน์ทางสมุนไพร เป็นยาฆ่าแมลงใบราณ โดยใช้เฉพาะใบหรือทั้งต้นบนดินซึ่งเก็บก่อนที่จะมีดอกเป็นยาแก้เจ็บคอ แก้ท้องเสีย แก้ไข้ เป็นยาขมเจริญอาหาร ต้มน้ำดื่มก่อนอาหารวันละ ๓ ครั้ง รักษาอาการเจ็บคอ

๕. บอระเพ็ด สรรพคุณเป็นยาแก้ไข้ ขับเหงื่อ แก้กระหายน้ำ แก้อาการร้อนใน นำเถาสดของลำต้นขนาดยาว ๒ ศีบครึ่ง ต้มคั้นเอาน้ำดื่ม หรือต้มเคี่ยวกับน้ำ ๓ ส่วนจนเหลือ ๑ ส่วน ดื่มก่อนอาหารวันละ ๒ ครั้งเช้าเย็น หรือเมื่อมีไข้

ยาสมุนไพร ▲

เพชรบูรณ์เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายของพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรรักษาโรคต่างๆ มานาน ผนวกกับสังคมปัจจุบันเริ่มมีความนิยมหันมาใช้ยาสมุนไพรในการ รักษาสุขภาพหรือแม้แต่โรงพยาบาลก็ยังมีเภสัชกรสกัดตัวยาจากพืช สมุนไพรในท้องถิ่นเข้ามาช่วยเสริม การรักษาแบบหมอพื้นบ้าน จึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของประชาชน

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

จำรัส ปานเงิน. อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๖๑/๑ หมู่ ๑ ตำบลนา
ตะกรุด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ถวัลย์ สีดวง. อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ ๑๓ บ้านบึงนาจาน
ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ทองปาน วงศ์ชัยยา. อายุ ๓๙ ปี บ้านเลขที่ ๙ หมู่ ๑๒ ตำบลนา
สนุ่น อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ผู้เขียน

นายพิทักษ์ จันทร์จิระ

นักวิชาการช่างศิลป์

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

“ยาม”

สี่เส้นแห่งวิถีชีวิตชาวลีซอ

ชาวลีซอ บ้านเพชรดำ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในกลุ่มตระกูลทิเบต-พม่า ตันกำเนิดอยู่ในเขตมณฑลยูนนาน ประเทศจีน และทางตอนเหนือของรัฐคะฉิ่นในประเทศพม่า ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงตามภูเขาในประเทศจีน อินเดีย พม่า เป็นต้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ชาวลีซอได้อพยพย้ายมาตั้งถิ่นฐานทางตอนเหนือของประเทศไทย ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่อำเภอแม่แตง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนอพยพย้ายมาอาศัยอยู่ที่อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยภูมิศาสตร์บนเขาค้อเป็นพื้นที่สูง สภาพอากาศเย็น อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณ ชีวิตความเป็นอยู่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกไร่ข้าว ข้าวโพด ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับชาวลีซอ

ยามกับวิถีชีวิต ▲

วิถีชีวิตของชาวลีซอ อาศัยอยู่กับธรรมชาติ การทำไร่ทำสวนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มีจารีตประเพณีวัฒนธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีบทเพลง บทกวี คอยขับกล่อม ทั้งร้องและรำ มีคำสอนจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่คนในหมู่บ้านนับถือ แม้ในปัจจุบัน ทุกอย่างจะเปลี่ยนแปลงไปด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ ในยุคโลกไร้พรมแดน หากแต่ยังคงดำเนินวิถีชีวิตตามปกติต่อไป

ชาวลีซอมีอุปกรณ์และเครื่องมือในการทำมาหากิน มีเครื่องดนตรีหลากหลายชนิด เช่น ซออู้หรือซิง พู่หวดหรือแคน จู้หวดหรือขลุ่ยไม้ไผ่ ที่จะใช้บรรเลงในวันปีใหม่ งานรื่นเริง งานบุญต่างๆ ในหมู่บ้าน หรือสถานที่ที่ไปร่วมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ “ยาม” ที่ต้องสะพายไม่ว่าจะเดินทางไปไหน ไปไร่ ไปร่วมงาน ซึ่งเราสามารถพบเห็นสะพายติดตัวไปด้วยเสมอ

“ย่าม” ที่ถูกถักทอขึ้นเพื่อ
ใช้สะพายไปไหนมาไหน สามารถ
ใส่สิ่งของสารพัด ไม่ว่าจะเป็น
เมล็ดพันธุ์พืช หรืออุปกรณ์อื่นๆ
ที่มีขนาดเล็ก สามารถพกพาติด
ตัวได้ตลอดเวลา หรือแม้กระทั่ง
อาวุธที่ใช้ป้องกันตัวเมื่อเข้าป่าหา
อาหาร สมุนไพร โดยที่ไม่ต้อง
กลัวเปื้อน ย่ามจึงเป็นของใช้ที่อยู่
คู่กับชีวิตประจำวัน จึงถือได้ว่าเป็น
อัตลักษณ์ที่โดดเด่นอยู่เคียงข้าง
กายของชาวลีซอเสมอมา

ชาวลีซอสะพายย่ามในชีวิตประจำวัน ►

๑

๒

ย่ามไม่ประดับ หรือ ย่าม
ที่ใช้งานในชีวิตประจำวัน จะไม่มี
การประดับตกแต่งด้วยเครื่องเงิน
หรือลูกปัด วิธีการจะนำด้ายดิบ
หรือด้ายสีขาวมาทอสลักกับด้าย
สีแดง เป็นทางแนวตั้ง ด้านข้าง
ของสายย่ามทั้งสองจะทิ้งชายลง
มาเพื่อเย็บติดกับชิ้นผ้าสี่เหลี่ยม
เล็กๆ ที่ติดทับด้วยกระดุมเงินเม็ด
เล็ก ชายด้านข้างทั้งสองจะห้อย
ด้วยพู่ไหมพรมและปากย่ามจะ
แต่งด้วยแถบผ้าหลากสีสดใส
ลายย่ามมีการทอลายทางเดียว
กับตัวย่าม ย่ามชนิดนี้จะให้ความ
สำคัญกับการใช้สอยมากกว่า
ตกแต่งให้สวยงาม

๑ ๒

ย่ามไม่ประดับที่ใช้ทั่วไป

ย่ามประดับ หรือย่ามที่ใช้ในงานประเพณี การทอย่ามและสายย่ามชนิดนี้จะเหมือนกับย่ามที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ตัวย่ามทั้งสองด้านจะปักตกแต่งด้วยลูกปัดเม็ดเล็กๆ เต็มใบย่าม บริเวณปากและก้นของใบย่ามตกแต่งด้วยเครื่องเงินเรียงติดกันมีพู่ไหมพรมสีแดงห้อยเรียงเป็นแนวยาวเท่าขนาดกันย่าม (ความยาวแนวตั้งของพู่แดงเท่ากับขนาดของย่ามประมาณ ๒๐ เซนติเมตร)

๑

๑ ๒ ▶

ย่ามประดับที่ใช้ในงานพิธี

๓

ย่ามกับชาวลีซอ ▲

ปัจจุบันย่ามยังคงความนิยมในกลุ่มชาวลีซอ และยังมีกลุ่ม
ผู้คนในเมืองใหญ่ คนทำงาน คนไทย คนต่างชาติ ก็นิยมใช้ย่าม
แทนกระเป๋าหนัง กระเป๋าตามแฟชั่นในท้องตลาด และหลายๆ คน
สะสมย่าม หลากๆ คนเลือกที่จะใช้ย่ามเป็นของขวัญที่ระลึก และของ
ฝากให้กับเพื่อนๆ.

บรรณานุกรม

เกษม สีนหมี. อายุ ๕๓ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ฐเดช สีน้าง. อายุ ๔๓ ปี หมู่ ๑๐ บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

เดชา สีน้าง. อายุ ๕๒ ปี บ้านเลขที่ ๗๕ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

อวุฒะ สีนเข้า. อายุ ๖๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สมบัติ สีนเข้า. อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๗๘ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สมพงษ์ สีนหมี. อายุ ๔๑ ปี บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

อาทิตย์ สีนเข้า. อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๕ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ผู้เขียน

นางสาวมนชยา คลายโสภ

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ตีมีดบ้านใหม่ : ศิลปะช่างฝีมือไหล่ม

เมื่อสมัยที่ผู้เขียนยังเป็นเด็กนั้น ในทุกๆ เช้า จะเห็นตาขี่จักรยานไปนา และยายก็จะห่อข้าวห่อน้ำให้ตาเอาไปไว้กินในช่วงกลางวัน และที่ขาดไม่ได้เลย คือ ตาจะเอามีดพรวาเหน็บติดเอาไว้ด้วย พร้อมกับยังมีมีดถางมีดติดท้ายจักรยานด้วยเสมอ คงเป็นเพราะในตอนนั้นบ้านเรายังเป็นสิ่งคมนขนบที่ห่างไกลความเจริญอยู่มาก หลายพื้นที่ก็ยังเป็นป่ารก จะไปไหนมาไหนถนนหนทางก็ยังไม่สะดวกเหมือนสมัยนี้ ตาจึงต้องพกมีดติดตัวไปด้วยทุกครั้งเวลาออกจากบ้าน เพราะต้องใช้ถางป่าข้างทางถางหญ้าบนคันนา หรือต้องตัดกิ่งไม้ในไร่ในสวน หากวันไหนไม่ได้ไปนาก็จะเห็นตาใช้มีดเล่มเดิมนั่งจักตอกอยู่ใต้ถุนบ้านบ่อยๆ หรือบางครั้งตาก็จะตัดฟืนกองไว้สำหรับใช้ในครัว ไม่เพียงแค่ว่าคนเดียวที่ใช้มีด แต่ทุกคนในบ้านต่างก็ใช้มีดในชีวิตประจำวันเช่นกัน แตกต่างกันไปตามลักษณะของการใช้งาน ยายกับแม่ มักจะใช้มีดเล็กๆ ทำครัว หั่นผัก ปอกผลไม้ แร่เนื้อ ขณะที่พ่อที่ใช้มีดถางหญ้าทำสวนหน้าบ้าน จะเห็นว่า คนในสมัยก่อนใช้มีดในชีวิตประจำวันค่อนข้างมาก ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า มีด เป็นเครื่องมือที่สำคัญของทุกครัวเรือน

กลุ่มตีมีดบ้านใหม่ ▲
ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบูรณ์

นอกจากจะเป็นของใช้ที่มีประโยชน์แล้ว มีด ยังถือเป็นงานศิลปะที่ช่างตีมีดประดิษฐ์ขึ้นจากภูมิปัญญา เพราะมีด ๑ เล่ม ต้องมีคุณสมบัติหลายประการเพื่อจะเป็นมีดที่ดี ไม่ว่าจะเป็นความแข็งแรง ทนทาน คม และความสวยงาม จึงจะถูกเลือกมาใช้งานหรือเลือกมาเป็นมีดประจำตัว ยิ่งในปัจจุบันด้วยแล้ว มีด กลายเป็นของสะสมสำหรับคนบางกลุ่ม เพราะถือเป็นงานศิลปะที่หายาก หากเป็นมีดที่ถูกตีขึ้นแบบโบราณด้วยแล้ว ยิ่งเป็นที่ต้องการของผู้ที่ชื่นชอบ

มาในยุคปัจจุบัน เรามักจะเห็นมีดวงขายตามงานกาชาด ประจำจังหวัดบ้าง งานวัดบ้าง หรือตามตลาดนัด มีดหาซื้อง่าย มากกว่าแต่ก่อน และมีราคาไม่แพงมากนัก หากเป็นมีดที่ขายใน ห้างสรรพสินค้าก็อาจจะตั้งราคาสูงขึ้นมาน้อยตามต้นทุนการผลิต หรือความมีชื่อเสียงของยี่ห้อนั้นๆ มีดที่ขายกันโดยทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นมีดที่ผลิตด้วยกระบวนการอุตสาหกรรม เนื่องจากผลิตได้ครั้งละหลายๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน และถึงแม้จะมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ผลิตมีดแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีคนบางกลุ่มที่ยังคงสานต่อและอนุรักษ์การตีมีดแบบโบราณให้เห็นอยู่ อาจจะตอบสนองความต้องการด้านปริมาณไม่ได้ แต่ด้านคุณค่าทางใจแล้วได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่ากว่าแน่นอน

กลุ่มตีมีดบ้านใหม่ ตั้งอยู่ที่ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นกลุ่มที่อนุรักษ์การตีมีดแบบโบราณอยู่จนทุกวันนี้ คุณสุบิน บุญจันทร์ ประธานกลุ่ม เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ย้อนไปเมื่อครั้งที่มีการกวาดต้อนเชลยจากลาวเวียงจันทน์ คาดว่าอยู่ในช่วงศึกเจ้าอนุวงศ์ ประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้ว หลายครอบครัวที่โยกย้ายมาครั้งนั้นส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือ โดยเฉพาะช่างตีมีดพากันตั้งถิ่นฐานกันเป็นกลุ่มชุมชน เริ่มตีมีดเพื่อแลกข้าวแลกพืช ผักต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิต ต่อมาจากการแลกเปลี่ยนก็กลายเป็นการซื้อขาย จนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า ถ้าอยากซื้อมีดก็ให้มาที่ชุมชนบ้านใหม่

บรรพบุรุษช่างฝีมือของกลุ่มตมิดบ้านใหม่ ถ่ายทอดวิชาการตมิดให้แก่ลูกหลานสืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น เมื่อก่อนเราเรียกช่างฝีมือเหล่านี้ว่า “ช่างตีเหล็ก” เพราะช่างจะนำเหล็กมาตีเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ ขวาน เลียม จอบ เมื่อตีเสร็จก็จะนำไปแลกเปลี่ยนเป็นข้าวปลาอาหาร หรือพืชผักต่างๆ กับบ้านอื่นเนื่องจากในหมู่บ้านของตนไม่มี

ปัจจุบัน ช่างตมิดบ้านใหม่สืบทอดกันมาจนรุ่นที่ ๔ แล้ว และยังคงถ่ายทอดวิชาฝีมือเหล่านี้ให้แก่ลูกหลานและคนรุ่นใหม่อยู่เสมอ นับว่าเป็นกลุ่มเข้มแข็งที่สร้างอาชีพให้คนในหมู่บ้านได้มีรายได้จุนเจือครอบครัว และเมื่อชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักมากขึ้น นักท่องเที่ยวก็แวะเวียนมาชมการตมิดแบบโบราณกันถึงที่ เพิ่มช่องทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

ทายาทช่างตมิดรุ่นที่ ๔ ▼

กลุ่มตีมีดบ้านใหม่ มีเทคนิคการตีมีดเก่าแก่ และเชี่ยวชาญ สามารถตีมีดได้หลากหลาย ทั้งมีดที่ใช้ในครัวเรือน เครื่องมือ เครื่องใช้ทางการเกษตร รวมถึงตีมีดตามแบบที่ลูกค้าต้องการได้ เช่น ดาบสั้น ดาบยาว มีดสวดยาม ทั้งยังเน้นคุณภาพจนได้รับการยอมรับในวงกว้าง ที่น่าสนใจอีกอย่างคือ มีดที่นี้จะมีการสลักชื่อ ช่างไว้ทุกเล่ม

การตีหมัดของกลุ่มบ้านใหม่ มีขั้นตอนวิธีการแบบโบราณ ที่ต้องอาศัยฝีมือของช่างตี และต้องมีความเชี่ยวชาญพอสมควร ถึงจะตีหมัดได้ดี เหล็กที่นำมาตีหมัดนี้ส่วนใหญ่ช่างจะซื้อเหล็กแผ่นบรดยนต์มาจากร้านขายเศษเหล็ก ร้านรับซื้อของเก่า หรือจากอู่ซ่อมรถบ้าง โดยการตีหมัดแบบโบราณนั้น จะนำเหล็กไปตัดให้เป็นรูปทรงหมัดแบบคร่าวๆ ก่อน แล้วจึงนำไปเผาไฟในเตา จนเหล็กร้อนไหม้แดงได้ที่ แล้วจึงใช้คีมจับเหล็กที่กำลังร้อนแดงอยู่นั้นมาวางบนทั่งเหล็ก เพื่อจะได้ทำการลงแขกตีหมัด

ช่างนำเหล็กไปเผาไฟในเตา ▼

เผาเหล็กจนร้อนไหม้แดงได้ที่ ▲

โดยจะใช้ช่างประมาณ ๓-๕ คน ที่ต้องมีความแข็งแรง มีพลังกำลังดี ฝานใจเป็นหนึ่งเดียว ในการใช้ค้อนเหล็กตีสลับกัน อาศัยความรู้ใจในจังหวะการลงค้อน ต้องชำนาญ เพราะการขึ้นรูปต้องใช้เวลาานาน ซึ่งต้องตีสลับกับการนำไปเผาไฟให้ร้อนแดง และตีวนไปเรื่อยๆ จนได้รูปร่างสวยงามตามความพอใจ เมื่อได้รูปมัดตามที่ต้องการแล้ว จะทิ้งไว้ให้เย็น แล้วจึงจะตีแต่งมัด ด้วยการใช้ค้อนตจนได้ผิวเหล็กเรียบเป็นมัน เพื่อให้ตัวมัดตรง บาง และคม ก่อนที่จะนำไปตะไบให้ได้ความคมตามต้องการ

เมื่อได้ตัวมิดแล้ว ก็มาถึงขั้นตอนของการทำด้ามมิด ซึ่งแบบโบราณนั้นจะมีแท่นสำหรับทำด้ามมิด โดยช่างจะตอกล้าไม้ไผ่ลงไปที่แท่น เพื่อกะเทาะออกมาเป็นด้ามมิด วิธีนี้ใช้เวลาเพียงนิดเดียว ง่ายและได้ชิ้นงานที่เสร็จรวดเร็วกว่าการมานั่งเหลาด้ามมิดทีละนิด นับเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่น่าสนใจ หลังจากนั้นก็นำมิดที่ตีเสร็จแล้วมาเข้าด้ามมิด แล้วจึงเข้าสู่ขั้นตอนการชุบเพื่อรักษาคม ขั้นตอนการชุบมิดนั้นเป็นเคล็ดลับของช่างแต่ละคน ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ ช่างจะมีวิธีชุบมิดที่ได้คุณภาพแตกต่างกันตามเทคนิค ซึ่งมีผลต่อความทนทานในการใช้งานด้วย ช่างบอกว่า ต้องคอยสังเกตทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอุณหภูมิของน้ำ เนื้อเหล็กและระยะเวลา ขั้นตอนการชุบมิดนี้สำคัญเพราะเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้กับเนื้อเหล็ก โดยช่างจะนำมิดเข้าเผาไฟในเตาจนร้อนแดง แล้วนำมาชุบน้ำ หรือน้ำมัน คมของมิดจะแข็งและไม่บิ่น ทนทานต่อการใช้งาน และขั้นตอนสุดท้าย คือ การสลักชื่อช่างตีลงไปที่มิด ซึ่งนอกจากจะเป็นการระบุตัวตนของช่างตีมิดแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวให้รู้จักโดยทั่วกัน สร้างชื่อเสียงให้กับช่างคนนั้นไปพร้อมกับมิดเล่มนั้นด้วย

▼ ทำด้ามมิดแบบโบราณ

ชุบมีดและสลักชื่อ ▲

จากภูมิปัญญา โบราณผ่านกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลงของสังคม จนกระทั่งกลายเป็นอาชีพหนึ่งที่เลี้ยงปากท้องจากการต้มคั่วใช้เอง มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง ถูกสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ฝีมือต้มคั่วบ้านใหม่ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอห้วยสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถพัฒนาเป็นกลุ่มต้มคั่วบ้านใหม่อย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และได้รับการยอมรับ ด้วยชื่อเสียงด้านคุณภาพ เส้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์ จนได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย เป็นที่รู้จักโด่งดังถึงชั้นโกอินเตอร์ส่งขายเมืองนอกเมืองนา ไม่ว่าจะยุโรป หรือเอเชีย ด้วยมีการประชาสัมพันธ์อย่างแพร่หลาย และเพิ่มช่องทางการเข้าถึงมากขึ้น จากเมื่อก่อนที่ต้องเดินทางมาซื้อถึงที่ชุมชนบ้านใหม่แห่งนี้ จนมีการบอกกันปากต่อปาก นำไปวางขายที่ตลาดถนนคนเดินไทหล่ม รวมถึงการเพิ่มช่องทางอินเตอร์เน็ตที่เข้ากับยุคสมัยในปัจจุบัน แม้กระทั่งวงการภาพยนตร์ก็เลือกมีคั่วบ้านใหม่ไปใช้ถ่ายทำมาแล้ว นับเป็นแหล่งต้มคั่วที่สำคัญแห่งหนึ่งของไทย และถือว่า มีคั่วที่นี่ ดีไม่แพ้มีคั่วที่อื่น

แม้ความก้าวหน้าของสังคมยุคปัจจุบัน จะทำให้กลุ่มศิลปินบ้านใหม่ มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยทุ่นแรง สะดวก รวดเร็ว และสามารถตีพิมพ์ได้จำนวนมากขึ้น เป็นผลดีต่อการเพิ่มรายได้ให้แก่ช่างตีพิมพ์และครอบครัว แต่อย่างไรก็ตาม ช่างตีพิมพ์บ้านใหม่ก็ยังคงมีความมุ่งมั่นทุ่มเทที่จะรักษาการตีพิมพ์แบบโบราณไว้ เพราะการตีพิมพ์ของที่นี่ไม่เพียงแต่เป็นอาชีพเลี้ยงตัวเท่านั้น แต่หากยังเป็นเครื่องสะท้อนถึงความเข้มแข็งของจิตวิญญาณที่ต้องการสานต่อศิลปะภูมิปัญญาบรรพบุรุษของพวกเขาเอง ด้วยความสำนึกรักและภาคภูมิใจในเส้นหัวผมธรรมชาติของตน เห็นได้จากความร่วมมือร่วมใจ ที่ถูกสะท้อนออกมาสู่สายตาคนภายนอก เหมือนเป็นการประกาศให้คนภายนอกได้รู้จัก และร่วมชื่นชมในตัวตนของกลุ่มศิลปินบ้านใหม่ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

สุบิน บุญจันทร์. อายุ ๔๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๒ บ้านสักหง่า
ตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๘.

ผู้เขียน

นางสาวมลลิกา อุฤทธิ์

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แหงหยวกส์บกระดาศ : ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

การแหงหยวก เป็นวิชาความรู้ที่ถ่ายทอดจากภูมิปัญญาการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติมาสร้างเป็นผลงานมาตั้งแต่อดีต โดยใช้วัสดุที่หาง่าย คือ ต้นกล้วย มาสร้างงานฝีมือซึ่งมักใช้ในงานพิธีอวมงคลและงานพิธีมงคล หรือกิจกรรมบางอย่างในชีวิตประจำวัน เช่น การตกแต่งประดับประดา เมรุเผาศพ งานบวช งานกฐิน งานแห่ปราสาทผึ้ง และงานตกแต่งอื่นๆ ได้สืบทอดกันมาหลายร้อยปี ช่างแหงหยวกที่พบในประเทศไทย แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ช่างหลวงและช่างพื้นบ้าน แต่ที่พบในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นช่างพื้นบ้าน

ก่อนที่จะเริ่มกระบวนการแทงหยวกนั้น จำเป็นจะต้องมีการให้ว่บอกกล่าวครูบาอาจารย์ เพื่อรำลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ มีอุป ๓ ดอก เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม ดอกไม้ ๓ สี สურา ๑ ขวด ผ้าขาวม้า ๑ ผืน เงินค่าครู ๑๔๒ บาท หลังจากนั้นจึงเริ่มการแทงหยวก โดยเริ่มจากการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ดังนี้

วัสดุ

- ต้นกล้วยตานี เพราะไม่แตกง่าย แต่ในปัจจุบันต้นกล้วยตานีหายาก และยังมีขนาดไม่เหมาะสมสำหรับใช้งาน จากนั้นมาจึงนิยมใช้ต้นกล้วยน้ำว้าแทน โดยต้องเป็นต้นกล้วยน้ำว้าสาว หมายถึง ต้นกล้วยที่ยังไม่มีเครือ หรือยังไม่ออกหวีกล้วย ต้นกล้วยน้ำว้าจะอ่อนแทงลวดลายได้ง่าย

- กระจกสี ได้แก่ กระจกอังกฤษ เป็นกระจกสีหน้าเดียว และอีกด้านเป็นสีขาว สำหรับรองรับลวดลายต้นกล้วย เพื่อให้ลายปรากฏชัดเจน

ลวดลายการแทงหยวก ▼

อุปกรณ์

- มัดแทงหยวก เป็นมัดปลายแหลม เล็กเรียว มีความคมทั้งสองด้าน
- มัดแรลาย เป็นมัดที่มีขนาดสั้น ปลายแหลม มีคมทั้งสองด้าน ขนาดความยาวของใบมัดประมาณ ๓-๔ เซนติเมตร
- เส้นตอก นิยมทำจากไม้ไผ่ ใช้รัดตรึงหยวกที่แทงแล้วแต่ละชั้นรัดประกอบให้เป็นส่วนเดียวกัน

ลวดลายการแทงหยวก

๑. ลายพินหนึ่ง หมายถึง ลายที่มีหนึ่งยอดเป็นลวดลายเบื้องต้นสำหรับผู้เริ่มฝึกหัดแทงหยวกจะต้องฝึกฝนให้เกิดทักษะความชำนาญ ขนาดของพินจะต้องเท่ากันทุกซี่ แทงเป็นเส้นตรง ไม่คดโค้ง และต้องฉลุให้เท่ากันทั้งสองด้าน ลายพินหนึ่งเป็นลวดลายที่ช่างแทงหยวกใช้กันทุกท้องถิ่นมีทั้งพินขนาดเล็ก และพินขนาดใหญ่ ลายพินหนึ่งขนาดเล็กเรียกว่า ลายพินปลา ลายพินหนึ่งเมื่อแทงและแยกลายออกจากกันแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสองข้าง

๒. ลายพินสาม หมายถึง ลายที่มีสามยอดเป็นลวดลายอีกแบบหนึ่งที่ช่างแทงหยวกนิยมใช้กันทุกท้องถิ่น ขนาดของลายพินสามโดยทั่วไป มีขนาดความกว้างประมาณ ๔ เซนติเมตร สูงประมาณ ๓ เซนติเมตร ลายพินสาม เมื่อแทงและแยกลายออกจากกันแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสองข้างเช่นเดียวกับลายพินหนึ่ง

๓. ลายพื้นห้า หมายถึง ลายที่มีห้ายอด มีขนาดใหญ่กว่าพื้นสามเล็กน้อย มีขนาดความกว้างประมาณ ๙ เซนติเมตร สูงประมาณ ๘ เซนติเมตร การแทงลายพื้นห้ายากกว่าลายพื้นสาม เนื่องจากต้องแทงถึงห้าหยัก หรือ ห้ายอด หากไม่มีความชำนาญด้านซ้ายและด้านขวาจะมีขนาดไม่เท่ากัน และโดยเหตุที่ขนาดพื้นห้าเป็นลายขนาดใหญ่ การแรลลายจึงต้องสอดไส้เพื่อให้ได้ลวดลายที่สวยงามเด่นชัดยิ่งขึ้น ลายพื้นห้า เมื่อแทงและแยกลายออกจากกันแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั้งสองข้างเช่นเดียวกับลายพื้นหนึ่งและลายพื้นสาม

๔. ลายน่องสิงห์หรือแข้งสิงห์ เป็นลายที่ประกอบส่วนที่เป็นเส้าและนิยมใช้กันในทุกท้องถิ่นไม่แตกต่างกันลายน่องสิงห์เป็นลายที่แทงยาก กล่าวคือ ในการฉลุลายน่องสิงห์เป็นการฉลุเพียงครั้งเดียว แต่เมื่อแยกลายออกจากกันจะได้ลายทั้งสองด้านและทั้งสองด้านจะต้องเท่ากัน เช่นเดียวกับลายพื้นหนึ่ง พื้นสาม และพื้นห้า แต่ลายน่องสิงห์เป็นลายตั้งประกอบเส้าด้านซ้ายและด้านขวา

๕. ลายหน้ากระดาน ใช้เป็นส่วนประกอบของแผงส่วนบน ส่วนกลางและส่วนฐาน ชื่อของลายหน้ากระดานที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ได้แก่ ลายรักร้อย ลายกำมปู ลายเครือเถา ลายดอก เป็นต้น

๖. ลายเส้า เป็นลายที่มีความสำคัญเนื่องจากการแทงกระทำได้ยาก เช่นเดียวกับลายหน้ากระดานส่วนฐาน ออกแบบลวดลายแตกต่างกันไปแต่ละบุคคล ช่างแทงหยาบมักจะออกแบบลวดลายมีความวิจิตรพิสดาร เพราะลายเส้า เป็นลายที่จะแสดง

ฝีมือของช่างแต่ละคนเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อเป็นการประกวดประชัน ฝีมือกันอีกนัยหนึ่ง ลายที่มักใช้ในการแทงลายเสา ได้แก่ ลาย เครือเถา เช่น มะลิเลื้อย ลายกนก ลายรูปสัตว์ต่างๆ เช่นปลา นก ผีเสื้อ มังกร สัตว์หิมพานต์ ลายดอกไม้ ลายตลก ลายอักษร ลายสัตว์ ๑๒ ราศี

๗. ลายกระจังหรือลายบัวคว่ำ เป็นลายที่ใช้ประกอบ กับลายพื้นสาม และลายพื้นหนึ่ง นิยมใช้เป็นส่วนยอดและส่วนกลาง เท่านั้น ไม่นิยมใช้เป็นส่วนฐาน มีหลายแบบ ได้แก่ กระจังรวน

ขั้นตอนการแทงหยวก

ถ้าหากผู้แทงไม่มีความชำนาญจะทำให้ลวดลายขาดออกจากกัน และสิ่งที่ควรคำนึงถึงเสมอสำหรับผู้แทงหยวก คือ ต้อง จับמידให้ตั้งฉากกับหยวกกล้วยเสมอ เพราะจะทำให้รอยตัดนั้นมีความสวยงามมากยิ่งขึ้น

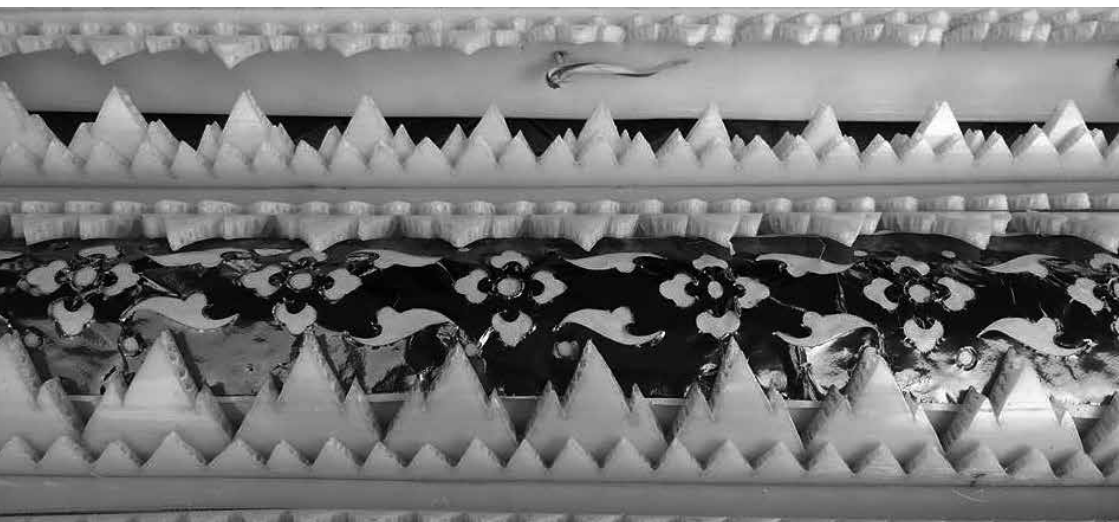
๑. การแทงลายพื้นหนึ่ง ลายพื้นหนึ่งเป็นลายฉลุขั้นต้น ที่จะนำไปสู่การสลักขั้นต่อไปที่ยากกว่า ผู้แทงลายจะต้องกำด้าม มิดไว้ในอุ้งมือ ปักคมมิดให้ตั้งฉากกับหยวก เริ่มจากการแทงที่ ยอดลายแล้วบิดมิดแทงกลับขึ้นลง สลับกัน ไปตลอดขึ้นหยวก

๒. การแทงลายพื้นสามและพื้นห้า มีวิธีการฉลุเช่นเดียวกับลายพื้นหนึ่ง แตกต่างกันที่ลายพื้นสามกับลายพื้นห้าเป็นลาย ขนาดใหญ่ เวลาฉลุจึงต้องคอยระมัดระวัง เพื่อให้ลายทั้งสองซีก เท่ากัน รอยบากหรือรอยหยักต้องเท่ากันเมื่อแยกลาย

๓. การแทงลายหน้ากระดานและลายเสา จัดว่าเป็นลายที่ยากที่สุด และเป็นลายที่ช่างมักจะแสดงฝีมือกันอย่างเต็มที่ และมักไม่มีการเขียนลายลงบนหยวก ช่างแทงหยวกจะแทงลายลงบนหยวกโดยไม่ต้องร่างแบบ โดยในการแทงลายหน้ากระดานและลายเสาไม่ต้องคำนึงถึงความเท่ากันของหยวกทั้งสองชั้น แต่ต้องใช้ความระมัดระวังในการแทงเป็นพิเศษ มิฉะนั้นลายอาจขาดได้ง่าย

๔. การแร คือ การสอดไส้หรือตัดเส้นตัวลาย ทั้งนี้เพื่อให้ตัวลายมีความชัดเจนยิ่งขึ้น การที่ต้องมีการแร ก็เพราะเหตุว่าในการแทงหยวกนั้นกระทำได้แต่โครงร่างหยาบๆ ของตัวลายเท่านั้น ส่วนรายละเอียดนั้นแทงลงไปทีเดียวไม่ได้ เพราะจะทำให้ตัวลายขาดออกจากกัน การลงรายละเอียดของตัวลายจึงต้องกระทำโดยการแร

วิธีการแร คือ การใช้ปลายมีดกรีดลงบนผิวของหยวกเบาๆ พอเป็นรอย ในการกรีดจะต้องใช้นิ้วประคองใบมีดเลื่อนไปในทิศทางที่ต้องการ แล้วทาด้วยสีให้สีซึมเข้ารอยแรลาย เช็ดสีออกด้วยผ้าชุบน้ำจะเห็นลายสีที่ชัดเจน

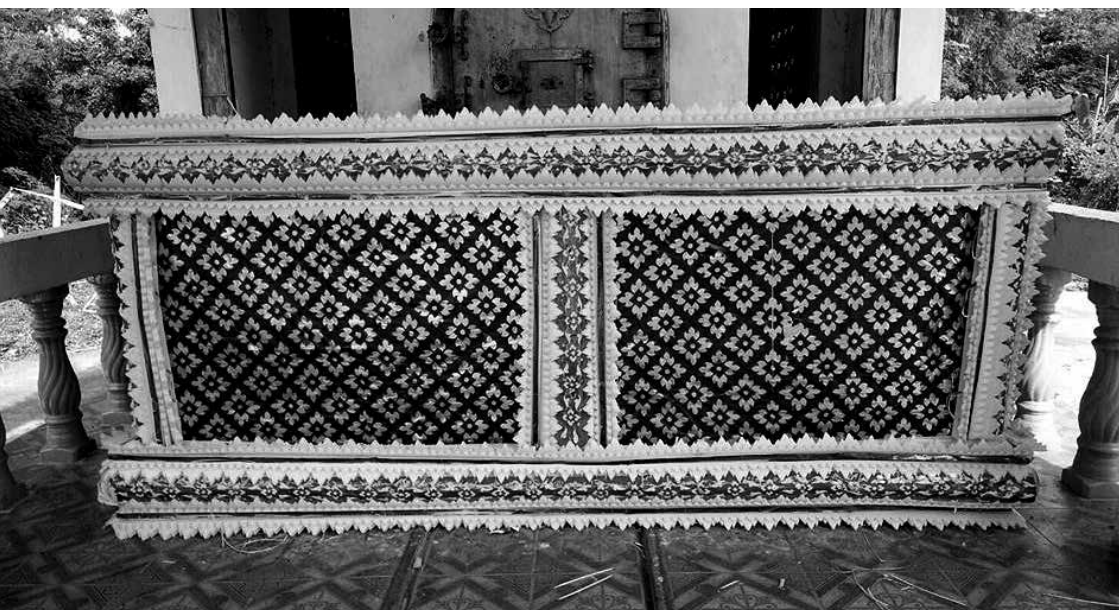
จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ คุณพ่อเก่ง คชสาร
กล่าวว่า “เมื่อสมัยหนุ่มๆ ท่านจะเป็นลูกมือช่วยพ่อครูเปียง บัวเกตุ
ช่างแทงหยวก(เสียชีวิตแล้ว) ซึ่งตนเองเป็นคนที่มีความจำคิ๊งคู้
วิธีการสับกระดาศ และแทงหยวก จนมีฝีมือในการสับกระดาศ
แทงหยวกที่ถือได้ว่าเป็นลูกศิษย์เอกของครูเลยก็ว่าได้ และหลัง
จากที่ครูเปียงเสียชีวิตลง พ่อเก่งจึงนำวิชาความรู้การสับกระดาศ
แทงหยวกมาใช้ในงานต่างๆ ของชุมชน โดยจะมีผู้ช่วยประจำ คือ
คุณตาทอง สีเสน(เสียชีวิตแล้ว) คุณตาคับ สุนลี(เสียชีวิตแล้ว)
คุณตาพุท มาลา(เสียชีวิตแล้ว)”

การประกอบลายแทงหยวกสับกระดาศ
ภาพ : ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมุลมังวัดท่ากกแก ▼

การแทงหยวกตกแต่งงานแห่ปราสาทผึ้ง
ภาพ : ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยลุ่ม กลุ่มมุลมังวัดท่ากกแก ▲

การแทงหยวกสับกระดาช่างานศพ
ภาพ : ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก ▲

▲ การแห่หอยวกตกแต่งแท่นพระพุทธรูปงานสงกรานต์
ภาพ : ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมุขมิ่งวัดท่ากกแก

ปัจจุบันศิลปะการสับกระดาหอยวกของชุมชนบ้านท่ากกแกยังคงได้รับความนิยมจากสังคมอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีปริมาณลดน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต เนื่องจากมีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้หน้าการแห่หอยวกมาใช้ประโยชน์และเผยแพร่ จึงทำให้การแห่หอยวกของช่างพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ได้ อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการแห่หอยวกในประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทรงคุณค่าทั้งในด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านความงาม ด้านเศรษฐกิจสังคม และด้านประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิต ต่อชุมชน ต่อสังคม ของผู้คนในจังหวัดเพชรบูรณ์และบริเวณใกล้เคียงทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ทั้งนี้เป็นเพราะการแทงหยวกเป็นแหล่งรวมภูมิปัญญา
ด้านต่างๆ ไว้มากหลาย เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์
เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันของคนในชุมชนและสังคมรอบนอก ทั้งใน
ฐานะช่างแทงหยวก เจ้าของแหล่งวัสดุ อุปกรณ์ เจ้าของงาน
หรือผู้ว่าจ้างและผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ ส่งเสริม
และตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและ
ภูมิปัญญาจากบรรพชน และนำไปสู่การสืบทอดการแทงหยวก
ให้คงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม เอกสารอ้างอิง

ดวงจันทร์ สุสุทธิ. (๒๕๕๑). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปะการแทง
หยวก จังหวัดเพชรบุรี**. สารนิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต
(ธุรกิจศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

คำรงค์ ชีวะสาโร, อุทัย เอกสะพัง และวุฒิ วัฒนสิน. (๒๕๕๔).
ศึกษาการแทงหยวกของช่างพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา. ใน
วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
ฉบับพิเศษบัณฑิตศึกษา.

ป. มหพันธ์. (๒๕๔๐). **ศิลปะการฉลุสลักหยวก**. กรุงเทพฯ : โอเดียน
สโตร์.

พระสมุโฆสาล ภทรมณี. (๒๕๖๐). พรรษา ๑๖ พรรษา อายุ ๓๕ ปี
คำถวายตันดอกผึ้ง. วัดท่ากกแก หมู่ ๔ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอลำ
หลัก จังหวัดเพชรบูรณ์. ใน**ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม**
ไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก. สืบค้นเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน.

พลสวัสดิ์คุ้มบ้านเช่า. (๒๕๔๔). “ศิลปะการแทงหยวก.” ในภูมิปัญญา

ทางศิลปะ. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

วัฒนะ จุฑะวิภาต. (๒๕๓๗). ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : กล้วยน้ำ
ไทยการพิมพ์.

บุคคลอ้างอิง

เก่ง คชสาร. อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๖ หมู่ ๔ บ้านท่ากกแก
ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พระสมุโฆสาล ภทรมุณี. พรรษา ๑๖ พรรษา, อายุ ๓๕ ปี
วัดท่ากกแก หมู่ ๔ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

คำไข่ กองทอง. อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๘ บ้านท่ากกแก
ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

จำรัส พรหมมาก. อายุ ๗๕ ปี. บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ ๓ ตำบลปากช่อง
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗
พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ซุง บัวเกตุ. อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๘๐/๑ หมู่ ๘ บ้านท่ากกแก
ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ถาวร เชื้อแสง อายุ ๔๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๗๖ หมู่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

จันยา คำมี อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นิต หามา อายุ ๖๔ บ้านเลขที่ ๑๑๔ หมู่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พิน นวลทอง อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เรียบ แสงอ่อน อายุ ๖๙ บ้านเลขที่ ๗๓/๑ หมู่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สิดา ท้าวเงิน อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๖ หมู่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ผู้เขียน

นางสาวสุพิชญา พูนมี

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ฦาปนสถานแบบโบราณ (ก่ออิฐ) ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

จังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ถือว่าเป็นพื้นที่หนึ่งที่ประชากรโดยมากนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติต่อความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจังหวัดเพชรบูรณ์จะมีประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์ ได้แก่ ลาว ส่วยและเขมร แต่ความหลากหลายดังกล่าว ต่างก็มีความเชื่อที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ตั้งแต่การเกิดถึงการตายนั่นก็ถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติตามกรอบความเชื่อของพระพุทธศาสนา ซึ่งกล่าวเฉพาะประเพณีการตายนั้นชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ได้มีการปฏิบัติตามคติความเชื่อที่แม้จะเป็นไปตามกรอบของพระพุทธศาสนาแต่ก็เป็นศาสนาแบบชาวบ้าน

ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมดั้งเดิมเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบในการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นวัตถุ ไม่ใช่วัตถุ ต่างก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การเปลี่ยนแปลงไปทางสังคม นั้นนับว่าเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่ส่งผลทำให้ความคิด ความสัมพันธ์ ความเป็นอยู่ของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แต่เนื่องจากเหตุการณ์ในชีวิตของมนุษย์มีหลายรูปแบบ บางเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นตรงตามกาลเวลาของมันที่เคยเกิดมาเป็นประจำ บางเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นโดยไม่มีความแน่นอน บางเหตุการณ์จำเป็นต้องเกิดขึ้น แต่บางเหตุการณ์ก็สุดแล้วแต่มนุษย์จะทำให้มันเกิดจากเหตุการณ์ในวิถีชีวิตมนุษย์เหล่านี้ ทำให้ประเพณีพิธีกรรมมีมากมายหลายรูปแบบจนไม่อาจจะพรรณนาให้จบสิ้นได้

▼ ฼าปนสถานป่าช้าบ้านพล่ำ

(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

การสร้างฌาปนสถานแบบโบราณ (ก่ออิฐ) ที่ยังคงเหลืออยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ แต่ละพื้นที่อาจจะมียะเวลาหรือขนาดที่แตกต่างกัน แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อประกอบพิธีสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในวาระสุดท้ายของชีวิตที่เรียกว่างานฌาปนกิจ สลายร่างสังขาร ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็จะมีขั้นตอนพิธีที่แตกต่าง แม้กระทั่งระยะเวลาในการกระทำพิธีที่ต่างกันไป สุดท้ายแล้วก็สิ้นสุดที่การนำเชื้อเพลิงไปจุดเผาร่างที่ไริ่วินญาณที่ตั้งอยู่บนอิฐที่ก่อหนาข้างขึ้นสูงประมาณ ๒ - ๓ เมตร ยาวประมาณ ๓ - ๔ เมตร หรือที่เรียกว่าฌาปนสถานโบราณก่อด้วยอิฐ

นอกจากการประกอบพิธีสำคัญนี้แล้ว จุดประสงค์ในสมัยนั้น ในการวิวัฒนาการและความรู้ที่ยังเข้าไม่ถึง ในสมัยปัจจุบันก็ถือว่าเป็นการจัดการที่ป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค และป้องกันภาพที่เกิดขึ้นที่ไม่เหมาะสมแก่ผู้ร่วมพิธี หรือผู้ผ่านมาพบเห็นอย่างดีที่สุด ณ ช่วงสมัยนั้น

นอกจากนี้แล้วนั้น ยังแฝงไปด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนที่สำคัญของพระพุทธองค์ที่ท่านตรัสรูพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณที่พระองค์ได้สั่งสอนตรัสถึง มรณานุสสติ เป็นสำคัญ หมายถึงให้เราทุกคนระลึกถึงความตายเป็นที่สุด และยังทรงแฝงไปด้วยธรรมชั้นสูงที่ให้นุชนุษย์คนเราให้นึกถึง เมื่อเรามาเรากี่มาตัวเปล่า เมื่อเราไปเรากี่ไปตัวเปล่า มีแต่บาปบุญเท่านั้นที่เราสามารถนำไปได้ที่เหลืออยู่ไว้บนโลกมนุษย์ คือความคิดที่จะจาริกไว้ดังนี้ เป็นต้น

ฉาปนสถานที่อยู่ภายในเขตอารามวัด มีดังต่อไปนี้

วัดช้างเผือก

ตำบลดอนเมือง อำเภอดอนเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ฉาปนสถานในวัดช้างเผือก สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ อายุ ๕๕ ปี ใช้ระยะเวลาก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๒ เดือนงบประมาณในการก่อสร้างประมาณ ๕,๐๐๐ บาท มีลักษณะเป็นการก่ออิฐฉาบปูน อิฐที่ใช้ก่อสร้างเป็นอิฐแดง การสร้างนั้นจะเว้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างผนังที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง (ไม้หรือถ่าน) และวางโถงศพ ซึ่งจะเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตรยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างจะก่ออิฐฉาบปูนขึ้นสูงประมาณ ๒ เมตร ซึ่งจะมีผนังปูนหนาทั้งสองข้างพร้อมทั้งก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันได สำหรับให้นำโถงศพขึ้นไปวางรวมถึงให้แขกที่มาร่วมเผาศพวางรูปและดอกไม้จันทน์ด้วย

ฉาปนสถานวัดช้างเผือก ▲
(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

ส่วนหลังคาของฌาปนสถาน ประกอบด้วยเสาไม้กลม ๔ ต้น(ไม้แดง) ปักเสาคือเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาห่างกัน ประมาณ ๓-๔ เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากันประมาณว่าให้สูงเลย เพลวไฟขึ้นไป (บางท้องถิ่นกำหนดให้สูง ๔ วา ๒ ศอก) มีการ นำฝอยมาโอบที่เสาและฌาปนสถานนั้นด้วย ให้ปลายเสาเอน เข้าหากันเล็กน้อยคล้ายเสาเมรุ ปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชายและ เหนือเชิงชายทำเป็นเพดานมุงหลังคาด้วยสังกะสีสือบเข้าหา กันตรงกลาง ทำเป็นสองชั้นที่ยอดสุดของหลังคามีการแกะสลัก ไม้ประดับตกแต่ง ส่วนที่เชิงชาย ได้แกะสลักไม้สำหรับค้ำยันเชิง ชายหลังคากับเสาทั้ง ๔ ต้น

ปัจจุบัน ฌาปนสถานของวัดช้างเผือกยังมีการใช้งานอยู่ ส่วนใหญ่จะใช้เผาศพคนตายที่มีฐานะไม่ร่ำรวย หรือถ้าญาติของคนตายมีความต้องการจะเผาศพโดยใช้ฌาปนสถานนี้ก็ได้

ส่วนหลังคาของฌาปนสถานวัดช้างเผือก ▼
(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

การดูแลรักษาฌาปนสถานของวัดแห่งนี้ หากไม่มีคนตาย จะไม่ทำความสะอาด เพราะเชื่อว่า หากทำความสะอาดโดย ไม่ได้ใช้แล้วจะมีคนตาย

วัดทุ่งเรไร

ตำบลชอนไพร อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ อายุ ๕๕ ปี ระยะเวลาที่ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๓ เดือน งบประมาณที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณ ๘,๐๐๐ บาท มีลักษณะของฌาปนสถานแบบการก่ออิฐฉาบปูน อิฐที่ใช้ก่อสร้างนั้นมีทั้งอิฐแดงและอิฐปูนที่หล่อขึ้นมาใหม่เพิ่มเข้าไป ในการก่อสร้างนั้นจะมีการเว้นพื้นบริเวณตรงกลางระหว่างผนังทั้ง ๒ ข้าง เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับวางเชื้อเพลิง(ไม้หรือถ่าน)และวางโลงศพ ซึ่งจะมีการเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังด้านข้างสูงประมาณ ๒ เมตร พร้อมทั้งมีการก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันไดสำหรับให้น้ำโลงศพขึ้นไปวาง รวมถึงให้แขกที่มาร่วมเผาศพวางธูปและดอกไม้จันทน์ด้วย

ฌาปนสถานวัดทุ่งเรไร ▲

(ถ่ายภาพโดย สุปิชนา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

ฌาปนสถานแห่งนี้ เดิมเคยมีการสร้างหลังคาที่ประกอบด้วยเสาไม้กลม ๔ ต้นปักเสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาห่างกันประมาณ ๓ - ๔ เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากัน ประมาณว่าให้สูงเลยเปลวไฟขึ้นไป(บางท้องถิ่นกำหนดให้สูง ๔ วา ๒ ศอก) ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อยคล้ายเสาเมรุปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชาย และเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานหรือหลังคา โดยใช้สังกะสีมุงเป็นทรงสอบเข้าหากันตรงกลาง และที่ยอดก็จะมีไม้แกะสลักตกแต่งที่ยอดของหลังคา

ปัจจุบันส่วนของหลังคาถูกลมพายุพัดพังลง ชาวบ้านจึงไม่มีการสร้างขึ้นใหม่ แต่ก็ยังมีการบูรณะส่วนฐานของฌาปนสถานนั้นเอาไว้อยู่

ฌาปนสถานของวัดทุ่งเรไรนี้ ปัจจุบันไม่มีการใช้เผาศพแล้วแต่นำเอาเครื่องประกอบโลงศพมาเผาแทน เช่น พวงหรีด หลังคาของโลงศพ

การดูแลรักษานั้น ทางวัดจะไม่นิยมทำความสะอาดเพราะมีความเชื่อว่า ถ้าทำความสะอาดแล้วจะมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิต จึงไม่นิยมทำความสะอาด เว้นแต่จะมีการเผาศพถึงจะมีการเก็บกวาดทำความสะอาดนั่นเอง

วัดเทพกัลยา

บ้านงกระยาง ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ อายุ ๔๔ ปี ระยะเวลาที่ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๒ เดือน งบประมาณที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท มีลักษณะของสถาปนสถานแบบการก่ออิฐฉาบปูนอิฐที่ใช้ก่อสร้างเป็นอิฐแดง การสร้างนั้นจะเว้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างผนังที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง(ไม้หรือถ่าน) และวางโคงศพ ซึ่งจะเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างจะก่ออิฐฉาบปูนขึ้นสูงประมาณ ๒ เมตร ซึ่งจะมีผนังปูนหนาอยู่ทั้งสองข้าง พร้อมทั้งมีการก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันไดสำหรับให้นำโคงศพขึ้นไปวาง รวมถึงให้แท่งที่มารวมเผาศพวางรูปและดอกไม้จันทน์ด้วย

ส่วนหลังคาของสถาปนสถานนี้ปัจจุบันไม่หลงเหลือให้เห็น มีเพียงซากและส่วนประกอบของสถาปนสถานบางส่วนที่ยังใช้เผาเครื่องประกอบกับโคงศพนั่นเอง และไม่มีการดูแลรักษา

สถาปนสถานวัดเทพกัลยา ▲

(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

วัดบ้านไร่

หมู่ ๘ ตำบลสะเคียง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๒๒ อายุ ๔๐ ปี
ระยะเวลาที่ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๑ เดือน งบประมาณ
ที่ใช้ก่อสร้างประมาณ ๓,๐๐๐ บาท มีลักษณะของฌาปนสถาน
แบบก่ออิฐฉาบปูน โดยใช้อิฐแดง การสร้างนั้นจะเว้นพื้นที่ตรง
กลางระหว่างผนังที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง(ไม้หรือถ่าน)
และวางโลงศพ ซึ่งจะเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตรยาว
ประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างจะก่ออิฐฉาบปูนขึ้นสูง
ประมาณ ๒ เมตร ซึ่งจะมีผนังปูนหนาอยู่ทั้งสองข้าง พร้อมทั้ง
ก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันไดสำหรับนำโลงศพขึ้นไปวาง รวมถึงให้
แขกที่มาร่วมเผาศพวางอุปูและดอกไม้จันทน์ด้วย

▲ ฌาปนสถานวัดบ้านไร่

(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

หลังคาของฉาปนสถานวัดบ้านไร่ประกอบด้วยเสาไม้กลม ๔ ต้น(ไม้) ปักเสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาห่างกันประมาณ ๓ - ๔ เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากัน ประมาณว่าให้สูงเลยเปลวไฟขึ้นไป(บางท้องถิ่นกำหนดให้สูง ๔ วา ๒ ศอก) ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อยคล้ายเสาเมรุที่เสามีสังกะสีโอบเอาไว้สำหรับป้องกันไฟที่อาจจะไหม้ตอนที่เผาศพปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชายและเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานมุงด้วยสังกะสีสอปเข้าหากันตรงกลางที่ยอดมีการแกะสลักไม้เป็นยอดแหลมและนำเอาสังกะสีมาตัดตกแต่งเป็นรูปดอกไม้นไหว ส่วนเพดานของหลังคาจะมีการวาดรูปดาวเพดานไว้ตรงกลางและที่มุมของเพดานทั้ง ๔ มุม มีการวาดลายค้างคาวประจำมุมทั้ง ๔ ด้วยหรือทั้งนี้เหตุผลที่ต้องมีการทำหลังคาเพื่อป้องกันฝนเพราะถ้ามีการเผาศพในฤดูฝนก็จะได้ไม่เป็นอุปสรรค ปัจจุบันฉาปนสถานแห่งนี้ไม่ได้มีการใช้งานแล้ว

▲ หลังคาฉาปนสถานวัดบ้านไร่
(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

วัดป่าบ้านโคก

หมู่ ๒ ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ อายุ ๒๘ ปี ระยะเวลาที่ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๑ เดือน งบประมาณที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท มีลักษณะของจาปนสถานแบบก่ออิฐฉาบปูนอิฐที่ใช้ก่อสร้าง เป็นอิฐแดงการสร้างนั้นจะเว้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างผนังที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง(ไม้หรือถ่าน)และวางโลงศพ ซึ่งจะเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างจะก่ออิฐฉาบปูนขึ้นสูงประมาณ ๒ เมตร ซึ่งจะมีผนังปูนหนาบอยู่ทั้งสองข้าง พร้อมทั้งมีการก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันไดสำหรับนำโลงศพขึ้นไปวางรวมถึงให้แขกที่มาร่วมเผาศพวางธูปและดอกไม้จันทน์ด้วย

จาปนสถานวัดป่าบ้านโคก ▲
(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

หลังคาของฦาปนสถานวัดป่าบ้านโคกประกอบด้วยเสา
ไม้กลม ๔ ต้น(ไม้มะค่า) ปักเสาคือรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสา
ห่างกันประมาณ ๓ - ๔ เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากันประมาณว่า
ให้สูงเลยเปลวไฟขึ้นไป(บางท้องถิ่นกำหนดให้สูง ๔ วา ๒ ศอก)
ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อยคล้ายเสาเมรุ ปลายเสาใช้ไม้
ตีเป็นเชิงชาย และเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานมุงด้วยสังกะสีทรง
หน้าจั่ว

ปัจจุบันฦาปนสถานแห่งนี้ยังมีการใช้งาน ในกรณีที่มี
การเผาศพวันเดียวกัน ๒ ศพ ก็จะนิยมเผาศพที่อายุมากในเมรุ
ส่วนศพที่มีอายุน้อย หรือตายทีหลังจะเผาที่ฦาปนสถานแห่งนี้

ส่วนหลังคาของฦาปนสถานวัดป่าบ้านโคก ▼
(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

วิธีดูแลรักษาก่อนใช้งาน

เมื่อจะมีการเผาผลาญสลับปะเหรอกก็จะทำความสะอาด ณาปนสถานให้เรียบร้อยพร้อมกับนำเชื้อเพลิง(ไม้) วางเรียงกัน ในช่องว่างที่มีผนังปูนกันไว้ทั้งสองฝั่ง ซึ่งก่อนที่จะเรียงเชื้อเพลิง นั้นก็นำเอาแผ่นสังกะสีวางรองที่พื้นนั้นก่อนแล้วจึงเรียงไม้ที่ ทางเจ้าภาพหามาให้

วิธีดูแลรักษาหลังใช้งาน

หลังจากที่เผาผลาญเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เข้าวันรุ่งขึ้น ญาติพี่น้องของผู้ตายก็จะมาเก็บกระดูก หลังจากที่ได้เก็บกระดูกแล้ว สลับปะเหรอกก็จะทำความสะอาดไว้ให้เรียบร้อย

ป่าช้าบ้านพล่า

หมู่ ๙ ตำบลป่าเลา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ อายุ ๖๓ ปี ระยะเวลาที่ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๑ เดือน งบประมาณที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณ ๑,๐๐๐ บาท มีลักษณะฌาปนสถานแบบก่ออิฐ ฉาบปูนใช้อิฐแดง การสร้างนั้นจะเว้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างผนัง ที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง(ไม้หรือถ่าน) และวางโลงศพซึ่งจะ เว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างก่ออิฐฉาบปูนขึ้นสูงประมาณ ๒ เมตร ซึ่ง จะมีผนังปูนหนาอยู่ทั้งสองข้าง พร้อมทั้งมีการก่ออิฐฉาบปูนเป็น ชั้นบันไดสำหรับนำโลงศพขึ้นไปวาง รวมถึงให้แทกที่มาร่วมเผา ศพวางอุบและดอกไม้จันทน์ด้วย

฼าปนสถานป่าช้าบ้านพล้า ▲
(ถ่ายภาพโดย สุพิษฐา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

ส่วนหลังคาของ฼าปนสถานป่าช้าบ้านพล้าปัจจุบันไม่หลงเหลือให้เห็นแล้ว เนื่องจากถูกลมพายุพัดพังลง ชาวบ้านจึงไม่มีการสร้างขึ้นใหม่ แต่ก็ยังมีการบูรณะส่วนฐานเอาไว้อยู่

฼าปนสถานของบ้านพล้านี้ปัจจุบันยังใช้งานในกรณีที่มีการเผาศพวันเดียวกัน ๒ ศพ ก็จะนิยมเผาศพที่อายุมากในเมรุ ส่วนศพที่อายุน้อยกว่าก็จะเผาที่฼าปนสถานแบบเชิงตะกอนที่มีผนังปูนกันทั้งสองฝั่ง

การดูแลรักษานั้น หากหญ้าขึ้นรกก็จะมีการตัดหญ้า แต่ก็มี ความเชื่อกันภายในหมู่บ้านว่า ถ้ายังไม่มีการใช้งานจะห้ามตัดหญ้า หรือทำความสะอาดเด็ดขาด เพราะชาวบ้านเชื่อว่า ถ้าทำอย่างนั้นจะมีคนตายภายในหมู่บ้าน

ป่าช้าบ้านบง

ตำบลนาป่า อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ อายุ ๒๕ ปี
ระยะเวลาที่ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๑ เดือน งบประมาณ
ที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณ ๕,๙๒๐ บาท ลักษณะของฌาปน-
สถาน มี ๒ ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนด้านบน และส่วนด้านล่าง
ส่วนด้านล่างมีการก่ออิฐฉาบปูน ด้วยอิฐแดง การสร้างนั้นจะ
เว้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างผนังที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง
(ไม้หรือถ่าน) และวางโลงศพ ซึ่งจะเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ
๑.๕ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างจะก่ออิฐ
ฉาบปูนขึ้นสูงประมาณ ๒ เมตร ซึ่งจะมีผนังปูนหนาอยู่ทั้งสอง
ข้าง พร้อมทั้งก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันไดสำหรับนำโลงศพขึ้นไป
วาง รวมถึงให้แขกที่มาร่วมเผาศพวางธูปและดอกไม้จันทน์ด้วย

ฌาปนสถานป่าช้าบ้านบง ▼

(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘)

ฉาปนสถานป่าช้าบ้านบง ▲

(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘)

หลังคาของฉาปนสถานป่าช้าบ้านบง ประกอบด้วยเสาหลัก ๔ ต้น ปักเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาห่างกันประมาณ ๓ - ๔ เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากันประมาณว่าให้สูงเลยเปลวไฟขึ้นไป(บางท้องถิ่นกำหนดให้สูง ๔ วา ๒ ศอก) ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อยคล้ายเสาเมรุ ปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชาย และเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานหรือหลังคา โดยใช้เส้นลวดมัดโยงไปมาระหว่างเสา เมื่อจะมีการเผาศพจะนำผ้าสีขาวอย่างบาง เสื่อหรือไม้ไผ่สาน รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสวางไว้บนลวดนั้น

ปัจจุบันฉาปนสถานของป่าช้าบ้านบงไม่ได้มีการใช้งานแล้ว เนื่องจากมีการใช้เมรุแบบอย่างในปัจจุบัน เพราะประหยัดเชื้อเพลิงมากกว่า และอีกอย่างปริมาณไม้เหลือน้อยลงทุกที

ป่าช้าบ้านท่าพล

หมู่ ๙ ตำบลท่าพล อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ อายุ ๒๔ ปี ระยะเวลาที่ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๒ เดือน งบประมาณที่ใช้ในการก่อสร้างประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท มีลักษณะของฌาปนสถานแบบก่ออิฐฉาบปูน โดยใช้อิฐแดง โดยสร้างนั้นจะเว้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างผนังที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง(ไม้หรือถ่าน) และวางโลงศพ ซึ่งเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างจะก่ออิฐฉาบปูนขึ้นสูงประมาณ ๒ เมตร ซึ่งมีผนังปูนหนาอยู่ทั้งสองข้างพร้อมทั้งก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันไดสำหรับให้น้ำโลงศพขึ้นไปวาง รวมถึงให้แขกที่มาร่วมเผาศพวางธูปและดอกไม้จันทน์ด้วย

ฌาปนสถานป่าช้าบ้านท่าพล ▼

(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘)

บริเวณนาปนสถาน มีลานปูนโดยสูงจากพื้นดินประมาณ ๑ เมตร มีบันไดทางขึ้นทั้ง ๔ ทิศ ภายในบริเวณโดยรอบปลูก ไม้ดอกไม้ประดับ อย่างสวยงามนาปนสถานป่าช้าบ้านท่าพลไม่มีหลังคา ปัจจุบันนาปนสถานป่าช้าบ้านท่าพลยังมีการใช้งานอยู่

การดูแลรักษาของที่บ้านท่าพลเมื่อมีเหตุเข้าขึ้นราก็จะมีการตัดหญ้า แต่ก็มีความเชื่อกันภายในหมู่บ้านว่าถ้ายังไม่มี การใช้งานจะห้ามเข้าไปตัดหญ้าหรือทำความสะอาดเด็ดขาด เพราะชาวบ้านเชื่อว่าถ้าทำอย่างนั้นจะมีคนตายภายในหมู่บ้าน

ป่าช้าบ้านนาจั่ว

หมู่ ๑๓ ตำบลนาจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

สร้างเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ อายุ ๒๕ ปี ระยะเวลาที่ ก่อสร้างจนแล้วเสร็จประมาณ ๓ เดือน งบประมาณที่ใช้ในการ ก่อสร้างประมาณ ๙,๐๐๐ บาท ลักษณะของนาปนสถาน มีการก่ออิฐฉาบปูน อิฐที่ใช้ก่อสร้างเป็นอิฐแดง การสร้างนั้นจะ เว้นพื้นที่ตรงกลางระหว่างผนังที่ก่อขึ้นไว้สำหรับวางเชื้อเพลิง (ไม้ หรือถ่าน) และวางโลงศพซึ่งจะเว้นช่องขนาดกว้างประมาณ ๑.๕ เมตร ยาวประมาณ ๔ เมตร ส่วนผนังปูนด้านข้างจะก่ออิฐฉาบ ปูนขึ้นสูงประมาณ ๒ เมตร ซึ่งจะมีผนังปูนหนาอยู่ทั้งสองข้าง พร้อมทั้งมีการก่ออิฐฉาบปูนเป็นชั้นบันไดสำหรับให้น้ำโลงศพขึ้น ไปวาง รวมถึงให้แขกที่มาร่วมเผาศพวางธูปและดอกไม้จันทน์ด้วย มีการเหลานปูนบริเวณนาปนสถาน โดยสูงจากพื้นดินประมาณ ๑ เมตร ที่พื้นบริเวณโดยรอบมีการเทพูน

▲ ฦาปนสถานป่าช้าบ้านนางิ้ว
(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘)

หลังกาของฦาปนสถานป่าช้าบ้านนางิ้วประกอบด้วยเสาเหล็ก ๔ ต้น ปักเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้โคนเสาท่างันประมาณ ๓ - ๔ เมตร แต่ละเสาสูงเท่ากันประมาณว่าให้สูงเลยเปลวไฟขึ้นไป(บางท้องถิ่นกำหนดให้สูง ๔ วา ๒ ศอก) ให้ปลายเสาเอนเข้าหากันเล็กน้อยคล้ายเสาเมรุปลายเสาใช้ไม้ตีเป็นเชิงชายมีไม้ค้ำยันระหว่างหลังกากับเสาทั้ง ๔ ต้น และเหนือเชิงชายทำเป็นเพดานมุงหลังกาด้วยสังกะสีสอบเข้าหากันตรงกลาง ที่ยอดมีการแกะสลักไม้ตกแต่ง มีการนำเอาแผ่นสังกะสีทำเป็นเพดานปัจจุบันฦาปนสถานของป่าช้าบ้านนางิ้วไม่ได้ใช้งานแล้ว

▼ หลังกาฦาปนสถานป่าช้าบ้านนางิ้ว
(ถ่ายภาพโดย สุพิชญา พูนมี เมื่อ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘)

การสร้างฌาปนสถานของแต่ละพื้นที่ เหตุผลที่มีการสร้างที่แตกต่างกันนั้น ก็เพราะว่าวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างที่ไม่เหมือนกัน รวมถึงงบประมาณในการสร้างที่ต่างกัน จึงทำให้รูปแบบของฌาปนสถานบางส่วนมีข้อแตกต่างกัน ปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้งานแล้ว

การประกอบพิธีฌาปนกิจจะเป็นเวลาช่วงบ่ายแก่ขึ้นไป เนื่องจากว่าระยะทางในการเคลื่อนศพไปยังฌาปนสถานมีระยะทางที่ไกล และอีกปัจจัยหนึ่ง คือเป็นช่วงเวลาเสร็จสิ้นภารกิจในการทำงานของชาวบ้านแต่ละคน

ทรงหลังคาของฌาปนสถานแต่ละที่ทำไม่เหมือนกันเป็นเพราะช่างชาวบ้านแต่ละคนก็จะทำตามความรู้ที่ตัวเองมีซึ่งไม่ได้ใช้ช่างคนเดียวกันในการก่อสร้าง รวมถึงวัสดุและงบประมาณในการสร้างนั้นด้วย

ปริศนาธรรมในการสร้างเสาทั้ง ๔ ต้น คือ เส้า ๓ ต้น แทนการสร้างภพและชาติ ได้แก่ กามภพ รูปภพ(นรก มนุษย์สวรรค์) ส่วนเส้าที่ ๔ เป็นเส้าพิเศษที่ให้หลุดพ้นจากการสร้าง คือ นิพพาน ซึ่งเส้าแต่ละต้นก็จะสื่อความหมายได้ดังนี้

เส้าต้นที่ ๑ หมายถึง กิเลสตัณหาอุปาทาน

เส้าต้นที่ ๒ ได้แก่ กรรม (การกระทำ)

เส้าต้นที่ ๓ ได้แก่ วิบาก (ผลของกรรม)

เส้าต้นที่ ๔ หมายถึง เอหาพระนิพพานคือผู้ที่หมดกิเลส ตัณหา ลอยบุญลอยบาปได้แล้วเป็นอภัยภักตกรรมเป็นการสิ้นภพสิ้นชาติ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป

การจัดพิธีเกี่ยวกับงานศพ ตั้งแต่โบราณกาลมีการจัดการกับร่างที่ไร้วิญญาณของมนุษย์โดยการฝัง และเผา มีความเชื่อมาจากทางพระพุทธศาสนา ในวาระสุดท้ายของชีวิตที่เรียกว่างานฌาปนกิจ สลายร่างสังขาร ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็จะประกอบพิธีขั้นตอนที่แตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อดังกล่าวล้วนเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน รูปแบบของที่เผาศพสมัยก่อนก่ออิฐถือปูนเป็นบันไดเตี้ยๆ ขึ้นไปสองข้าง และเว้นตรงกลางให้มีขนาดใกล้เคียงกับโลงศพ การเผาศพจะนิยมใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง เรียงอยู่ด้านล่างของโลงศพที่จะเผา เมื่อกาลเวลาผ่านไปไม้ที่จะนำมาประกอบพิธีฌาปนกิจเริ่มมีจำนวนจำกัด ต่อมามีการวิวัฒนาการตามยุคสมัย ปัจจุบันฌาปนสถานได้พัฒนามาจนถึงขีดสุดโดยทำเป็นที่มั่นคงมากขึ้น ใช้เทคนิคการเผาศพด้วยน้ำมันและถ่าน ก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก เตาเผาใช้อิฐทนไฟ การระบายอากาศเสียทำได้ดี หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า เมรุ

บรรณานุกรม

- สุพิชญา พูนมี. (๒๕๕๘). รายงานวิจัยเรื่องฌาปนสถานแบบโบราณ (ก่ออิฐ) : กรณีศึกษากรณีศึกษาวัดและฌาปนสถาน อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. (เอกสารอัดสำเนา)
- ลักขณา ศกุนะสิงห์. (๒๕๕๖). ความเชื่อและประเพณี : เกิด แต่งงาน ตาย. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท พรวราเพชร(๒๐๐๒) จำกัด.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (๒๕๕๑). เมรุ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

ผู้เขียน

นายวิโรจน์ หุ่นทอง

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ : กลุ่มชาติพันธุ์เย้า(เมี่ยน)

บ้านเพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

เย้า(เมี่ยน) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เมื่อมีคนในครอบครัวของตนเสียชีวิตไปแล้วจะลงสถิตอยู่บนสวรรค์และจะคอยดูแลปกป้องลูกหลานของตน จึงจำเป็นต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางติดต่อกับผีบรรพบุรุษ รวมถึงทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณีให้แก่ชาวบ้านเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย และประเพณีของส่วนรวมด้วย บุคคลที่ชาวบ้านเลือกจะต้องเป็นผู้ที่สามารถอ่านและเขียนภาษาจีนได้ เพื่อที่จะอ่านตำราและบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ต้องฝึกฝนตัวเอง เมื่อมีความรู้และความสามารถพอที่จะประกอบพิธีกรรมได้ ก็จะเข้าพิธีรับการถ่ายทอดเป็น “หมอผี” โดยแบ่งออกเป็นหมอผีใหญ่ และหมอผีเล็ก หมอผีใหญ่มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทุกอย่างตั้งแต่เกิดจนตาย รวมทั้งพิธีกรรมของหมู่บ้านด้วย ส่วนหมอผีเล็กมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมย่อยๆ เท่านั้น เช่น เรียกขวัญ เลี้ยงผีบ้าน หมอผีมีอำนาจที่จะให้คำแนะนำตักเตือนชาวบ้านได้และร่วมกับผู้นำอื่นๆ ในการปกครองหมู่บ้านนั้นด้วย(เจียมเสี้ยว แซ่เต๋น, ๒๕๖๑)

吉星高照

福祿財旺運氣旺

家興人興事業興

ชาวเย้าในเทศกาลปีใหม่ ▲

เมื่อถึงช่วงเทศกาลปีใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์เย้า(เมี่ยน) ภาษาเย้าเรียกกันว่า “เจี้ยฮยั้ง” จะจัดเป็นประจำปีทุกๆ ปี หลังจากปีเก่าได้ผ่านพ้นไปแล้ว เช่นเดียวกับชนเผ่ากลุ่มอื่นๆ ทั่วไป ตรงกับวันตรุษจีน เนื่องจากชาวเย้าใช้วิธีนับวัน เดือน ปี แบบจีน ดังนั้นวันฉลองปีใหม่จึงเริ่มพร้อมกันกับชาวจีน

ก่อนถึงช่วงเทศกาล ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะต้องเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นทั้งของใช้ส่วนตัว และของใช้ในครัวเรือนให้เรียบร้อยก่อน เพราะเมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่แล้ว จะมีกฎข้อห้ามหลายอย่างที่ยึดถือและปฏิบัติต่อกันมา และสิ่งที่ต้องเตรียมก่อนวันปีใหม่ คือ

อาหารสัตว์ เช่น หยวกกล้วย หญ้าสำหรับเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว และอื่นๆ เพราะมีความเชื่อว่าถ้าไปหาอาหารสัตว์ ในวันขึ้นปีใหม่นี้เมื่อถึงเวลาทำไร่ จะมีวัชพืชขึ้นมาก ทำให้ผลผลิตไม่ดี หรือไม่พอกิน

พิน สำหรับหุงต้ม เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าไปตัดพินในวันขึ้นปีใหม่ จะทำให้ในครัวบ้านมีแมลงบุงมาก

ขนม(ฉั้ว) เป็นขนมสำหรับไหว้ผีบรรพบุรุษ และใช้กินในวันขึ้นปีใหม่ ขนมที่ทำมีข้าวปุก(ฉั้ว จขง) ข้าวต้มมัดดำ (ฉั้วเจียะ, ฉั้วจิว)

เนื้อ สัตว์ ส่วนมากจะฆ่ากันในวันสิ้นปี ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของปีเก่า มีทั้งหมูและไก่ เพราะเมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่ชาวบ้านจะไม่ฆ่าสัตว์ มีความเชื่อว่า ถ้าฆ่าสัตว์ในวันขึ้นปีใหม่นี้แล้วจะทำให้การเลี้ยงสัตว์ไม่ดี และทำให้เกิดโรคต่างๆ แก่สัตว์ได้

เตรียมไข่ เพื่อจะมาย้อมเป็นสีแดง สำหรับมอบให้เด็ก และญาติพี่น้องที่มาร่วมงานปีใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคล และเป็นสิ่งที่ดีงาม

ของใช้ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้าเครื่องประดับ และอื่นๆ จะต้องเตรียมให้พร้อมก่อนวันขึ้นปีใหม่ เพราะในวันขึ้นปีใหม่ ชาวบ้านห้ามใช้เงิน ถ้าใช้เงินในวันนี้เชื่อว่าเวลาจะมีเงินแล้วจะไม่สามารถเก็บได้ ต้องจับจ่ายออกไปจะยากจน และไม่สามารถหาเงินทองได้

ประทัด ใช้จุดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัว เป็นการแสดงความยินดีที่ปีเก่าได้ผ่านไปด้วยดี และต้อนรับปีใหม่ที่กำลังจะถึง

เมื่อถึงช่วงเทศกาลปีใหม่เข้า ญาติพี่น้องที่แต่งงานแยกครอบครัวออกไปอาศัยอยู่ที่อื่นจะพากันกลับบ้านมาพบปะสังสรรค์ และร่วมประกอบพิธีไหว้บรรพบุรุษ(เลี้ยงเมียน) มีการประกอบพิธีทั้งหมด ๓ วัน โดยวันแรกถือว่าเป็นวันสิ้นปีเก่า วันที่ ๒ ซึ่งตรงกับวันตรุษจีนนั้นถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่(หรือวันถือ) วันที่ ๓ นั้นตามประเพณีแล้วชาวบ้านจะไปทำความสะอาดบุคคลที่นับถือ แต่ในปัจจุบันนี้ทำกันในบางหมู่บ้านเท่านั้น และในวันที่ ๔ จะเป็นวันประกอบพิธีขึ้นศาลเจ้า

พิธีไหว้บรรพบุรุษ

พิธีไหว้บรรพบุรุษจัดขึ้นวันแรกของงานปีใหม่ ถือว่าเป็นวันสิ้นปี และเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ซึ่งบางบ้านอาจมีการประกอบพิธีกรรมมาก่อนแล้วภายใน ๑ สัปดาห์ก่อนวันขึ้นปีใหม่ เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณแก่วิญญาณบรรพบุรุษที่ได้คุ้มครองดูแลเรา ในรอบปีที่ผ่านมาด้วยดี หรือบางครอบครัวที่มีการขนานเอาไว้วีก็จะมาทำพิธีแก้บน และเซ่นไหว้กันในวันนี้

(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

▼ ไต้ไถ่ยมสี่(เจี้ยวหล่อ) ▼ ห่อข้าวสาร(ผ้าขาวห่อข้าวสารกับเงิน)

ของเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธี

- หมูสดทั้งตัว - ส้ม, สาลี่, แอปเปิ้ล - ขนมถ้วยฟู
- ขนมเซ่ง - ขนมเทียน - ขนมปังแผ่นวิซ
- ข้าวโพดคั่ว - ขนมจันอับ - น้ำอวดลม
- นมถั่วเหลือง - เหล้า๔๐ - เหล้าข้าวโพด
- กระดางรูป - กระดาษเงิน-ทอง - ไช้ไถ่ยอมสี่(เจี้ยวหล่อ)
- ประทัด - ห่อข้าวสาร(ผ้าขาวห่อข้าวสารกับเงิน)
- รูป - สมุดรายชื่อผี(จะป็นตาล)
- จ้าว ๑ คู่(ไม้ไผ่สำหรับตีกระทบกันให้เกิดเสียงประกอบพิธีกรรม)

จ้าว ▼ ▼ หมูสดทั้งตัว

กระดางเงิน-ทอง ▲ ▲ สมุดรายชื่อผี

(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

ลำดับขั้นตอนการไหว้ผีบรรพบุรุษ

บ้านหลังที่จะมีพิธีไหว้ผีบรรพบุรุษจะเริ่มฆ่าหมู หรือไก่ กันตั้งแต่เช้ามืด หมูหรือไก่จะต้องเป็นตัวผู้ มีอายุและน้ำหนักมาก พอสมควร พิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษจะมีพิธีแบ่งออกเป็น ๒ ช่วงเวลา

พิธีกรรมช่วงเวลาแรก

หลังจากที่ฆ่าหมูเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะนำชิ้นส่วนของ หมูสดมาไว้ที่หน้าหิ้งผีบรรพบุรุษ พร้อมกับของเซ่นไหว้อื่นๆ ได้แก่ กระจกเงินกระจกทอง เหล้า น้ำเปล่า ขนมต่างๆ หรืออาจมี มากกว่านี้หากเจ้าของบ้านหลังนั้นมีการบนบานศาลกล่าวไว้ก็จะ นำสิ่งของนั้นมาเซ่นไหว้ในวันนี้ด้วย (ฟุลิน แซ่เต๋น, ๒๕๖๑)

(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

▼ หมอผีประกอบพิธีกรรม

เริ่มพิธีกรรม หมอผีจุดธูป หยิบจ้าวขึ้นมาตีพร้อมกับการกล่าวบทอัญเชิญดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษประจำตระกูลแต่ละตามรายชื่อผีในสมุด ซึ่งจะมีรายชื่อบรรพบุรุษตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสายตระกูล หากมีคนในสายตระกูลแชนั้นเสียชีวิตจะมีการจดบันทึกชื่อบุคคลนั้นลงไป ซึ่งหมอผีคนที่ประกอบพิธีงานศพจะเป็นผู้จดบันทึกให้ รายชื่อในสมุดจะเป็นอักษรจีน ตัวอักษรแรกเป็นตระกูลแชน่ บรรทัดต่อมาจึงเป็นชื่อบุคคลที่เสียชีวิต มีการแบ่งกระดาษสมุดเป็น ๒ ส่วน ส่วนบนเป็นชื่อบรรพบุรุษฝ่ายชาย ส่วนล่างเป็นชื่อบรรพบุรุษฝ่ายหญิง สมุดรายชื่อภาษาเย้า เรียกว่า “จี้ะปิ่นตาส” โดยจะกล่าวเรียกดวงวิญญาณทั้งหมด ๓ รอบ (พลิน แชน่เต็น, ๒๕๖๑)

หลังจากกล่าวเชิญดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษลงมาตรวจดูของเช่นไหว้วาครบถ้วนถูกต้องตามโบราณราชประเพณีหรือไม่ หมอผีจะใช้จ้าวเสี่ยงทายว่า ผีพอใจหรือยัง เมื่อดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษตรวจดูของเช่นไหว้วาพอใจแล้ว ก็เชิญเจ้าของบ้านมานั่งพูดคุยกับดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ โดยมีหมอผีเป็นผู้สื่อสารให้ ระหว่างการสนทนาจะมีการรินเหล้า เผากระดาษเงินและกระดาษทองให้กับดวงวิญญาณ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและขอบคุณที่ท่านได้ดูแลคุ้มครองให้การดำรงชีวิตในรอบปีที่ผ่านมา มีความสงบและราบรื่น หมอผีใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรมประมาณ ๑ - ๒ ชั่วโมง หลังจากเสร็จพิธีกรรมในช่วงแรกจะมีการจุดประทัดเพื่อส่งดวงวิญญาณ(พลิน แชน่เต็น, ๒๕๖๑)

พิธีกรรมช่วงที่สอง

เจ้าบ้านและเพื่อนบ้านช่วยกันนำหมูเครื่องไหว้มาประกอบอาหารเป็นอาหารสุกเพื่อใช้เลี้ยงแขกผู้มาร่วมพิธีกรรมเป็นการสังสรรค์กันภายในชนเผ่าและบุคคลภายนอก ในประเพณีขึ้นปีใหม่จะมีของชำร่วยให้กับแขก เป็นไข่ไก่ต้มสุกย้อมด้วยสีแดง ชาวเย้าเรียกว่า “เจี้ยวหล่อ” ใส่ในตาข่ายที่ถักจากไหมพรมเจ้าบ้านจะนำไปคล้องคอให้กับแขกที่มาร่วมกิจกรรม ซึ่งชาวเย้าเชื่อว่า เป็นของมงคล

▲ เจ้าภาพช่วยกันประกอบอาหาร
(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

เมื่อประกอบอาหารเสร็จจะมีการอัญเชิญดวงวิญญาณ
บรรพบุรุษลงมารับประทานอาหารเช่นไหว้อีกครั้ง เป็นการเสร็จพิธีไหว้
ผีบรรพบุรุษ หลังจากนั้นจะมีการดื่มฉลองและร่วมรับประทานอาหาร
อาหารกันระหว่างเจ้าของบ้านและเพื่อนบ้านเพื่อเป็นการต้อนรับ
ปีใหม่ (ฟุสึน แซ่เต๋น, ๒๕๖๑)

หมอผีและแขกร่วมรับประทานอาหาร ▲
(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

▲ แยกที่มาร่วมงานจะได้รับไข่ไก่ย้อมสี
(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

พิธีขึ้นปีใหม่

วันขึ้นปีใหม่ตรงกับวันตรุษจีน หรือเรียกว่า วันเถาะ (แห่งเอี้ยด ดอม) ชาวเย้าจะทำแต่สิ่งที่เป็นมงคลเท่านั้น ทุกครอบครัวจะตื่นแต่เช้ามืด แล้วเดินไปหลังบ้านเพื่อเก็บก้อนหินเข้าบ้าน เสมือนเรียกขวัญเงินขวัญทองเข้าบ้านด้วย เชื่อว่า เงินจะไหลมาเทมาให้กับครอบครัว ให้ครอบครัวมีความสุข พอเก็บก้อนหินเข้ามาในบ้านแล้ว ผู้ใหญ่จะต้มไข่เพื่อย้อมไข่แดง ส่วนเด็กๆ ตื่นขึ้นมาก็จุดประทัด หรือยิงปืนเพื่อเป็นสิริมงคล และเฉลิมฉลองปีใหม่

ในวันขึ้นปีใหม่จะมีการประกอบพิธี “ป้าย ฮหย้ง” เป็นพิธีไหว้บรรพบุรุษ หรือศาลเจ้า เป็นความหมายว่าปีเก่าได้ผ่านพ้นไปแล้ว สิ่งไม่ดีต่างๆ ก็ขอให้หมด หรือผ่านไปเสีย เริ่มปีใหม่แล้วขอให้มีความสุข การดำรงชีวิตสะดวก ราบรื่น ไม่มีปัญหาอุปสรรคและอื่นๆ พิธีนี้แต่ละครอบครัว แล้วแต่จะทำหรือไม่ บางทีก็ทำหมดทั้งหมู่บ้าน ซึ่งจะมีการเวียนไหว้กันไปจนครบทุกบ้าน หรือบางครั้งอาจมีการไหว้เป็นสายตระกูล หรือเครือญาติเท่านั้น

โดยจะไปไหว้ หรือทำพิธีที่บ้านเดียว ที่บ้านของเครือญาติอาวุโส ที่เป็นเครือญาติเดียวกัน และเป็นหลักในด้านพิธีกรรม หรือเป็นผู้นำด้านพิธีกรรมของแต่ละตระกูล ซึ่งจะมีหิ้งบูชาบรรพบุรุษแตกต่างออกไปจากคนอื่น คือ หิ้งบูชาจะมีลักษณะเป็นศาลเจ้าภาษาเมี่ยน เรียกว่า “เมี่ยน เตี้ย หลง” ส่วนคนอื่นทุกๆ ไปจะมีหิ้งบูชาธรรมดาที่เรียกกันว่า “เมี่ยน ป้าย”

เมื่อทำพิธีไหว้บรรพบุรุษ “ป้าย ฮหย้ง” เสร็จแล้วพ่อแม่ก็จะนำไข่แดงมาแจกให้กับเด็กๆ และญาติพี่น้องที่มาร่วมงาน แล้วผูกเชือกให้สวยงาม ต่อจากนั้นก็จะทำอาหารรับประทาน มีการสังสรรค์กันตามประเพณีพี่น้อง และเพื่อนร่วมงาน ในวันขึ้นปีใหม่นี้ผู้ใหญ่เมี่ยนมักจะบอกกับเด็กๆ ว่า ถ้าเป็นผู้หญิง วันนี้ให้ตั้งใจปักผ้าแล้วจะเก่งในฝีมือลายมือ ส่วนผู้ชายจะให้ไปเรียนหนังสือจะได้เก่ง และฉลาดในการเล่าเรียน

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

- จิรยุทธ ดาวเลิศ, ปวีณา ขวัญพุด และคณะ. (๒๕๕๗). การศึกษา
ความเชื่อที่ปรากฏในลายปักบนผืนผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า. สาขา
วิชาดนตรีและการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ณัฐนิช นกปี. (๒๕๕๔). **ดนตรีพิธีกรรมของชาวเมี่ยน อำเภอคลอง
ลาน จังหวัดกำแพงเพชร.** สาขาวิชาดนตรี วิทยาลัยดุริยางค์
ศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นาริรัตน์ จุลโยธา. (๒๕๕๔). **กรณีศึกษาประเพณีปีใหม่เย้า หมู่บ้าน
เพชรดำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์.** สาขา
วิชานาฏศิลป์และการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (๒๕๔๗). **๓๐ ชชาติในเชียงราย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : ศยาม.
- ประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์. (๒๕๔๒). **คณะกรรมการประถมศึกษา
แห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ.** ๒๕๔๒ : ๑๐.
- อภิชาติ ภัทรธรรม. (๒๕๕๒). **วารสารการจัดการป่าไม้ : เย้า.** ภาค
วิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร : จตุจักร.

บุคคลอ้างอิง

เก้าอิน แซ่เต๋น อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

แคะริน แซ่เต๋น อายุ ๔๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๙/๑ หมู่ ๑๐ บ้าน
เพชรคำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์,
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

จันทร์ สุขสวัสดิ์วงศ์ อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๑๐ บ้าน
เพชรคำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์,
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

เจียมเลี้ยว แซ่เต๋น อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๐ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

เซน แซ่จ้าว อายุ ๔๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

อวิชชัย กิติเจริญผล อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๙๘ หมู่ ๑๐ บ้าน
เพชรคำ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์,
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

จิตามร พรหมอนสิน อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๙๙ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นรินทร์ แซ่เต๋น. อายุ ๒๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

พลิน แซ่เต๋น. อายุ ๔๐ ปี บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

มันฟู แซ่เต๋น. อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นุกวย แซ่เต๋น. อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๖๓ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

วิภา แซ่เต๋น. อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๙/๑ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ลายฮ่าง จันตริด. อายุ ๔๔ ปี บ้านเลขที่ ๖๒ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สมชาย แซ่จ้าว. อายุ ๔๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

แสง สุขสวัสดิ์วงศ์. อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๑๐ บ้านเพชรคำ
ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ผู้เขียน

นิภา พิลากิด

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

รดน้ำคำหัว : ประเพณีบุญเดือน ๕

รดน้ำคำหัว ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งในงานประเพณีสงกรานต์ หรือที่ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ในเขตอำเภอหล่มเก่า และอำเภอหล่มสัก นิยมเรียกกันว่า “งานบุญเดือน ๕” เป็นงานประเพณีเก่าแก่ตามแบบประเพณีของชาวลาวที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ เรียกว่า ฮีต ๑๒ (ประเพณี ๑๒ เดือน) ชาวไทยถือว่างานประเพณีสงกรานต์เป็นวันเริ่มต้นศักราชใหม่ที่ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณ รวมถึงเป็นงานประเพณีที่มีการเฉลิมฉลองร่วมกันและเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรที่มีคุณค่าต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา

ทำบุญตักบาตรงานประเพณีสงกรานต์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ▲

นอกจากนี้ งานประเพณีสงกรานต์ยังแฝงไปด้วยกุศโลบายที่ทำให้คนในครอบครัวหรือคนในชุมชนสามารถรวมตัวกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์สามัคคี และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ (สรรเกียรติ์ กุลเจริญ, ๒๕๕๘) เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยร่วมกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม ที่ได้มีการจัดงานสืบสานประเพณีสงกรานต์ให้กับบุคลากรและนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยได้ร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกปี และได้จัดให้มีกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา คือ ในช่วงเช้าได้จัดให้มีกิจกรรมทำบุญตักบาตร

ทำบุญตักบาตรงานประเพณีสงกรานต์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ▲

การสงฆ์น้ำพระภิกษุสงฆ์โดยการจัดพานพุ่มดอกไม้และน้ำที่ผสมน้ำอบน้ำปรุงลอยดอกมะลิใช้ช้อนน้ำอลูมิเนียมลายไทยใบเล็กตักน้ำรดที่ฝ่ามือของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งการสงฆ์น้ำพระภิกษุมีความเชื่อกันว่า เป็นการกระทำที่เกิดจากจิตที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้วต้องการถวายน้ำอบน้ำหอม อันเป็นอามิสบูชาอีกนัยหนึ่งเป็นการแสดงมุทิตาจิตในท่านผู้เป็นที่เคารพซึ่งพระภิกษุสงฆ์ก็จัดอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพทางด้านจิตใจเพราะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณสืบสานหลักธรรมนำเผยแผ่สาธุชนสำนึกในคุณงามความดีของท่านจึงถวายการเคารพบูชาด้วยการสงฆ์น้ำ (นางปราณี ปิ่นปัก, ๒๕๖๑: สัมภาษณ์)

หลังจากเสร็จงานพระภิกษุสงฆ์เรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นการ
สร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในมหาวิทยาลัยฯ เพื่อความเป็นสิริมงคล
แก่คณาจารย์ บุคลากร และนักศึกษา และเพื่อเป็นการขอพรให้
ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและมีความสุข จิตใจผ่องใส สดชื่น สะอาด
บริสุทธิ์ ปราศจากมลทิน ทำให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นมงคลแก่
ตนเอง และครอบครัว รวมถึงแผ่ผลบุญให้บรรพบุรุษ ญาติมิตร
สรรพสัตว์และเจ้ากรรมนายเวร อีกทั้งยังเป็นการเริ่มต้นปีใหม่
ไทยที่มีความสุขของบุคลากรทุกฝ่ายอีกด้วย

สร้างพระสงฆ์ภายในหอวัฒนธรรม ▼

สร้างน้ำพระสงฆ์ภายในหอวัฒนธรรม ▼ ▼ สร้างน้ำพระพุทธรูปหน้าสำนักงานอธิการบดี

สร้างน้ำพระพุทธรูปหน้าสำนักงานอธิการบดี ▲ ▲ สร้างน้ำศาลพระภูมิเจ้าที่หน้ามหาวิทยาลัย

▼ สรงน้ำองค์พ่อขุนผาเมือง

สรงน้ำพระพุทธรูปหน้าอาคารสถาบันวิจัยและพัฒนา ▲

ลำดับต่อไปเป็นการรดน้ำขอพรจากอาจารย์ผู้เกษียณอายุราชการ อาจารย์และบุคลากรอาวุโส หรือที่นิยมเรียกกันว่า “รดน้ำคำหัว” เพื่อแสดงการคารวะต่อญาติผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วยการไปรดน้ำขอโหสิกรรม และเพื่อเป็นการรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่

การรดน้ำผู้ใหญ่ เป็นเรื่องของการแสดงคารวะต่อผู้ใหญ่ในครอบครัว หรือผู้ใหญ่ที่ส่งด้วยอายุ ฐานะ ตำแหน่ง หรือส่งด้วยคุณธรรมที่เราเคารพนับถือ ในการนี้ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ได้เรียนเชิญคณาจารย์ และบุคลากรผู้เกษียณอายุราชการ รวมไปถึงผู้บริหารและอาจารย์อาวุโสภายในมหาวิทยาลัย เข้ามาร่วมพิธี เพื่อให้บุคลากรและนักศึกษาได้รดน้ำขอพรเนื่องในวันสงกรานต์ หรือวันปีใหม่ของไทย

อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีประกอบไปด้วย พานดอกไม้ พวงมาลัย น้ำอบน้ำปรุง และดอกไม้ลอยน้ำ พร้อมทั้งจัดเตรียมสถานที่เก้าอี้ และโต๊ะวางพานดอกไม้บริเวณด้านหน้าอาคารสำนักศิลปะและวัฒนธรรม โดยผู้เข้าร่วมงานจะจัดเตรียมขันน้ำสำหรับมารดน้ำขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคลของตนเอง(ปิยะนารถ ชินตุ, ๒๕๕๔) และก็จะเป็นการเล่นรดน้ำสาดน้ำเพื่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคณาจารย์ บุคลากรและนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย ด้วยการเล่นอย่างสุภาพพร้อมกับกล่าวคำอวยพรให้มีความสุข คำนึงถึงสวัสดิภาพและความปลอดภัยทั้งของตนเองและผู้อื่นอีกด้วย(กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔)

▲ รดน้ำดำหัวอาจารย์และบุคลากรผู้อาวุโส และสาค์งานประเพณีสงกรานต์

การแสดงคารวะต่ออาจารย์และบุคลากรอาวุโสด้วยการรดน้ำขอโทษกรรม สะท้อนให้เห็นการประสมกลมกลืนของความเชื่อแบบดั้งเดิมของคนไทยที่สอนให้คนมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และยังให้ความสำคัญแก่บรรพบุรุษ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นลักษณะสังคมที่ให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโส อีกทั้งยังเป็นการขอพรเพื่อเป็นสิริมงคล และข้อคิดเตือนใจแก่ตนเองเป็นการ

แสดงถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้มีพระคุณ และยังเป็นการแสดงถึงความกตัญญูตเวทีของบุตรหลานที่มีต่อบุพการี ญาติผู้ใหญ่ หรือผู้บังคับบัญชา อย่างไรก็ตาม ผู้อาวุโสต้องมีความประพฤติที่ดี มีความเมตตากรุณาให้อภัยและสนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้น้อยเพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่ลูกหลานและบุคลากรในวันขึ้นปีใหม่ของไทย

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

- สร้อยเกตุ ฤทธิเจริญ. (๒๕๕๘). การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น : ศึกษากรณีงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. คุษภินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปิยะนารถ ชินตุ. (๒๕๕๔). ประเพณีสงกรานต์ชาวมอญ : กรณีศึกษา อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๔). สงกรานต์ สำนึกใจ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

บุคคลอ้างอิง

ปราณี ปิ่นปัก. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๖/๓ หมู่ ๒ บ้านนายม ตำบลนายม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๖๑.

ผู้เขียน

นางอมรรัตน์ กาละบุตร

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการดูแลรักษาสุขภาพ

ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ผ่านประสบการณ์ดี้นรณต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ย่อมมีความรอบรู้ หรือภูมิปัญญา ที่สั่งเคราะห์จากประสบการณ์ผ่านการสังเกต ทดลอง ใช้ คัดเลือก และสั่งสมสืบทอดสู่ชนรุ่นหลัง การพึ่งตนเอง ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ใกล้ตัว นำมาใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จนอาจกล่าวได้ว่า “การแพทย์พื้นบ้านเกิดมาพร้อมกับการเกิดของมนุษยชาติ”

๑.

๓.

๒.

๔.

▲ ๑. ส้ม ๒. ขิง ๓. ขอบชะนาง ๔. ชลูด
(ภาพจากหนังสือสมุนไพรสวนสิริรุกชาติ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)

ภูมิปัญญานั้นเป็นรากเหง้าของเผ่าพันธุ์ที่สืบสานมาแต่บรรพชน ได้พัฒนา สืบทอด รวบรวมองค์ความรู้ และมีการผสมผสาน ทั้งพุทธศาสตร์ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ กับภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้จากต่างถิ่น จากทฤษฎีเดิม “คนพื้นเมือง” มีความเชื่อว่า ร่างกายคนประกอบขึ้นมาจาก ๔ ธาตุ คือ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ เกิดเป็นอวัยวะ รวม ๓๒ อย่าง โดยอวัยวะแต่ละอย่างจะมี “ขั้ว” อยู่ประจำ ๓๒ ขั้ว ได้แก่

- แก้ม ๑	- คิ้ว ๑	- ตา ๑	- ไหล่ ๑
- หลัง ๑	- ค้าง (จมูก) ๑	- ฝ่ามือ ๑	- แขน ๒
- หน้า ๑	- ปาก ๑	- มือ ๑๐ (๑๐ นิ้ว)	
- ท้อง ๑	- ขา ๒	- หู ๑	- นม ๒
- สี่ข้าง ๒	- เท้า ๒		

และมีจิตวิญญาณสิงสถิตอยู่กับร่าง รวมกันจึงจะเป็นคน การเจ็บป่วย โดยไม่ทราบสาเหตุ ก็มักจะโยงว่าขั้วถูกกระทบกระเทือน เช่น หนีออกจากร่าง ตกหล่น หรือถูกหน่วงเหนี่ยวไว้ในที่ต่างๆ จึงต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ทำพิธีสืบชะตา เรียกขั้ว อาน้ำมันต์ เป็นต้น

คนโบราณ ผู้เฒ่าผู้แก่สมัย ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรานั้น สืบทอดสิ่งที่จัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญามาแล้วจากอดีต มีความเป็นอยู่ที่เปี่ยมสุขดีมาโดยตลอดอย่างน่าสรรเสริญ น่าสนใจ น่าศึกษา และนำเอามาปฏิบัติในยามที่อยู่ห่างไกลหูกยา ห่างไกลหมอ

หรือเมื่อไปอยู่ในสถานที่ไกลๆ สามารถเอาภูมิปัญญานี้มาใช้ได้ ประโยชน์ที่เดียว พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่มีอยู่มีสรรพคุณทางยาที่แตกต่างกันไป เพียงแต่ว่าจะมีการศึกษาและทดลองใช้ในทาง ยากันมาแล้วเพียงไหนเท่านั้น ไม่น่าเชื่อว่าพืชพันธุ์บางอย่างนั้นมีสรรพคุณที่ดีย่อมในการเยียวยารักษาอาการของโรคที่เกิดกับ ร่างกายได้อย่างน่าพอใจ แก่ปัญหาได้อย่างดี ทำให้ผู้เจ็บป่วยมี อาการทุเลาเบาลงได้ สิ่งเหล่านี้จึงน่าสนใจ น่าศึกษาเอาไว้เพื่อ เป็นประโยชน์ต่อไป อย่างน้อยก็รู้ใช้ว่า รู้เอาไว้เพื่อการแนะนำผู้ ที่ยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจหรือถ้าเข้าใจก็เข้าใจอย่างงูๆ ปลาๆ อยู่

ประเภทหมอพื้นบ้าน โดยจำแนก ตามวิธีการรักษา ได้ดังนี้

๑. หมอเมือง หรือ หมอดู มีหน้าที่ทำนายทายทักโชคชะตา และ สาเหตุของการเจ็บป่วย
๒. หมอผี เป็นหมอที่ใช้เวทมนต์คาถาไล่ผีในรายที่ผีเข้า หรือเข้า ทรง ติดต่อกับวิญญาณผู้ล่วงลับ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อบอกยา
๓. หมอขวัญ จะรักษาทางด้านจิตใจ เช่น การเรียกขวัญ สะเดาะ เคราะห์ สืบชะตา รวมไปถึงพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีงานแต่งงาน
๔. หมอเป่า เป็นหมอที่ใช้คาถาในการรักษา เช่น เป่า รักษา กระดูกหัก ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก สัตว์มีพิษกัดต่อย
๕. หมอยา เป็นหมอที่ใช้สมุนไพรในการรักษา โดยต้องมีการขึ้น ครู ก่อนที่จะให้ยาไปรักษา
๖. หมอดำแย เป็นหมอทำคลอด และใช้คาถาเป่าเสก ช่วยให้ คลอดง่าย

๓. **หมอนวด** เป็นหมอรักษาความปวดเมื่อยของร่างกาย บีบเส้นเอ็นที่เป็นต้นเหตุแห่งการเจ็บป่วย

เมื่อการรักษาวิธีนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ แสดงว่าร่างกายเจ็บป่วย การรักษาจะวินิจฉัยตามเหตุและอาการของโรค ที่ทำให้เกิดจากการเสียความสมดุลของธาตุในร่างกาย ทำให้ภาวะธาตุพิการ ร้อนใน ลมพิษ เกิดอาการแพ้ ซึ่งต้องใช้หลักการปรับความสมดุลของร่างกาย เช่น การกินอาหาร การใช้สมุนไพร ปรับธาตุ การหลีกเลี่ยงของแสลง

การไหว้ครูหมอเมือง ▲
หนังสือสมุนไพรพื้นบ้านล้านนา คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

๑. มะเกลือ

๒. กระเจี๊ยบมอญ

๓. หนุมานประสานกาย

๔. สมอไทย

(ภาพจากหนังสือสมุนไพรสวนสิริรุกชาติ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)

จะเห็นว่าระบบองค์ความรู้ของหมอพื้นเมือง หรือพื้นบ้าน มีทฤษฎีรองรับไม่แพ้การแพทย์ระบบอื่นๆ ถ้ามองสู่ภาพแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงกัน จะประกอบไปด้วย

๑. จิตวิญญาณ (เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผี)

๒. จิตใจ (ทฤษฎีขวัญ เช่น การสะเดาะเคราะห์ เรียกขวัญ)

๓. ร่างกาย (หมอยาสมุนไพร หมอกระดูก)

โดยมีขั้นตอนที่เริ่มจาก สุขภาพทางจิต ทางกาย ทางอารมณ์ และ สิ่งแวดล้อม

การดูแลสุขภาพด้วยยาสมุนไพร

สมุนไพรเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่มนุษย์รำลึกถึงคุณประโยชน์ และพยายามฟื้นฟูศึกษา เพื่อนำมาแก้ปัญหาสาธารณสุขที่รุมเร้ารอบตัว การใช้พืชสมุนไพรมีหลายวิธี เช่น การใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เพื่อสกัดสารบริสุทธิ์เพื่อผลิตเป็นยาสำเร็จรูป แต่สำหรับชาวบ้าน ซึ่งไม่มีเครื่องมือเทคโนโลยีขั้นสูง ที่จะผลิตเป็นยาสำเร็จรูปได้ จึงต้องใช้เทคนิคและวิธีการ ประยุกต์สมุนไพร แบบเดิม ที่สามารถปรุงใช้กันเองได้ ภายในครัวเรือน

สมุนไพรไทย แบ่งออกได้ดังนี้

เภสัชวัตถุ หมายถึง ตัวยาหรือตัวสมุนไพร แต่ละชนิด แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และ ธาตุวัตถุ แต่ละชนิดจะต้องรู้จัก ชื่อ ลักษณะ สี กลิ่น และรส

สรรพคุณเภสัช เป็นการจำแนกกลุ่มสรรพคุณของยาตามการออกฤทธิ์ต่อระบบต่างๆ ของร่างกาย โดยกำหนดเป็น “รสรยา” แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

- **ยารสประธาน** หมายถึง สรรพคุณหลักของยาทั้งตำรับที่ปรุงสำเร็จรูปแล้ว แบ่งเป็น ๓ รสย่อย คือ รสเย็นแก้ทางธาตุไฟ รสร้อนแก้ทางธาตุลม และรสสุขุมแก้ทางโลหิต

- **ยาเกียรส** หมายถึง สรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด แบ่งเป็น รสฝาด รสหวาน รสเบื่อเมา รสขม รสเผ็ดร้อน รสมัน รสหอมเย็น รสเค็ม และรสเปรี้ยว

คณาเภสัช หมายถึง การนำตัวยาหลายชนิดรวมเข้าเป็นกลุ่มในการปรุงยา แบ่งออกได้ดังนี้

- **จุลพิภัก** หมายถึง การนำตัวยา ๒ หรือ ๓ ชนิด มารวมกันในปริมาณที่เท่าๆ กัน เช่น ชะเอมไทยกับชะเอมเทศ มาผสมรวมกัน

- **พิภักยา** หมายถึง การนำตัวยา ที่มีชื่อไม่เหมือนกัน หลายชนิดมารวมกันในขนาดเท่าๆ กันในการปรุงยา

- **มหาพิภัก** หมายถึง การนำตัวยาที่มีชื่อไม่เหมือนกัน หลายชนิดมารวมกัน แต่ใช้ปริมาณไม่เท่ากัน

เภสัชกรรม หรือการปรุงยา คือ วิธีการนำตัวยา ตั้งแต่สองชนิด มาผสมเข้าด้วยกัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือตัวยาตรง ตัวยาช่วย และตัวยาชูรส ชุกลิน

วิธีการปรุงยา มีอยู่หลายวิธี เช่น

- ยาตำเป็นผงแล้วปั้นเป็นลูกกลอนรับประทาน
- ยาตำเป็นผงแล้วบดให้ละเอียดละลายน้ำดื่ม
- ยาเผาให้เป็นค่าง เอาค่างนั้นแช่น้ำไว้ แล้วรินน้ำค่างนั้นดื่ม
- ยาประสมแล้วห่อผ้า เอาไว้ใช้ดม
- ยาต้มรินน้ำดื่ม - ยาดอกแช่ด้วยน้ำหรือสุรา รินน้ำดื่ม
- ยาต้มเอาน้ำอาบ - ยาพอก
- ยาทา - ยาประคบ

สมุนไพรนับว่าเป็นความมหัศจรรย์ของธรรมชาติอย่างแท้จริง สมุนไพรก่อเกิดตามธรรมชาติ และพัฒนาเคียงคู่กับการแสวงหาทางออกในด้านสุขภาพของมนุษย์ สมุนไพรมีความหมายและทรงคุณค่าหลายมิติแตกต่างกันไปตามยุคสมัยของสังคมโลกและสังคมไทย แม้โลกยุคใหม่จะพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ยาแผนใหม่จะมีสารเคมีหลายชนิดได้เข้ามาแทนที่สมุนไพร มิใช่จะทดแทนคุณค่าของสมุนไพรที่มีอยู่ได้ดีคุณค่าของสมุนไพรกำลังได้รับความสำคัญ และพัฒนาให้เป็นระบบครบวงจร อันทำให้สมุนไพรมีคุณค่าในการพัฒนาสังคมไทยได้หลายมิติ และอย่างยั่งยืนในอนาคต

สรรพคุณของสมุนไพร

พืชสมุนไพรที่ใช้ในการทำยานั้น ใช้ได้ทุกส่วนของพืชสมุนไพร ซึ่งส่วนต่างๆ ของพืชสมุนไพรที่ใช้ในการทำยาได้แก่ ดอก ผล ใบ ลำต้น และราก แต่ทั้งนี้ส่วนต่างๆ ของสมุนไพรที่นำมาทำยาก็มีลักษณะและสรรพคุณที่แตกต่างกันด้วย เพราะฉะนั้นการนำส่วนต่างๆ ของสมุนไพรมาทำยาจึงต้องเลือกให้เหมาะสมกับโรคและการรักษาอาการป่วยนั้นๆ

การเก็บรักษาสมุนไพร

ปัญหาอย่างหนึ่งของการใช้ยาสมุนไพรเป็นเวลานานก็คือ การเก็บรักษา เนื่องจากสมุนไพรมีกรรมวิธีแปรสภาพมาเป็นยาโดยการตากแห้ง การอบ การบด และทำเป็นลูกกลอน ซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดเชื้อรา และหนอนเป็นอย่างมาก เพราะสมุนไพรไทย

ต้องมีการเก็บรักษาในที่แห้งและไม่อับชื้น เพื่อคงคุณภาพของยาไว้ได้นาน ยาสมุนไพรไทยมักจะเกิดปัญหาในการเก็บรักษาอยู่บ่อยครั้ง หากเก็บรักษาไม่ได้อาจทำให้กลิ่นและสีของยาเปลี่ยนแปลงไป และที่สำคัญอาจทำให้คุณภาพของยาเสื่อมลงด้วย เมื่อนำยาสมุนไพรที่เสื่อมคุณภาพไปใช้ในการรักษาโรค ยาก็ไม่สามารถออกฤทธิ์ได้อย่างเต็มที่ในการเก็บรักษาโรค หรือไม่ออกฤทธิ์ในการรักษาโรคเลย เนื่องจากด้วยยาสมุนไพรได้หมดคุณภาพไปแล้ว เพราะฉะนั้น การเก็บรักษาสมุนไพรจึงต้องพิถีพิถันและระมัดระวังอย่างดี เพื่อคงคุณภาพของยาในการรักษาโรคเอาไว้ ซึ่งวิธีการในการเก็บรักษาสมุนไพรเพื่อให้คงคุณภาพไว้ได้นาน ทำได้ดังนี้

๑. ควรเก็บยาสมุนไพรไว้ในที่แห้งและเย็น สถานที่เก็บยาสมุนไพรนั้นจะต้องมีอากาศถ่ายเทสะดวก เพื่อขับไล่ความอับชื้นที่อาจจะก่อให้เกิดเชื้อราในยาสมุนไพร

๒. ยาสมุนไพรที่จะเก็บรักษานั้นจะต้องแห้งไม่เปียกชื้น เพราะจะเสี่ยงต่อการใช้ยาสมุนไพรนั้นๆ ได้หากมียาที่เสี่ยงต่อการขึ้นราได้ง่าย ควรจะนำยาสมุนไพรออกมาตากแดดอย่างสม่ำเสมอ

๓. การเก็บรักษาสมุนไพรควรแบ่งประเภทของยาต่างๆ ในการรักษาโรค เพื่อการหยิบใช้ที่สะดวกสบาย และไม่เกิดการหยิบใช้ผิด

๔. ควรตรวจสอบความเรียบร้อยในการเก็บรักษาสมุนไพรบ่อยๆ ว่ามีสัตว์หรือแมลงต่างๆ เข้าไปทำความเสียหายกับยาสมุนไพรที่เก็บไว้หรือไม่

ตารางแสดงชื่อสมุนไพร วิธีการปรุงยา และเพื่อใช้ในการรักษาโรค ดังนี้

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๑	มะตูม	ใช้ผลดิบแห้งชงน้ำดื่ม	แก้ท้องเสีย แก้บิด
๒	ข่า	-ใช้เหง้าอ่อนต้ม เอาน้ำดื่ม -ใช้เหง้าสด ตำผสมกับ เหล้าโรง	แก้ท้องเสีย ท้องเฟ้อ ขับลม รักษาโรคผิวหนัง เชื้อรา กลาก เกลื้อน
๓	ตะไคร้	ใช้เหง้าต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุก เสียด ขับลม
๔	สระแหน่	ใช้ต้นสดรับประทาน	แก้ปวดหลัง จุกเสียด แน่นเฟ้อ ขับลม
๕	กล้วยน้ำว้า	-ใช้ผลดิบ ครึ่ง-๑ ผล รับประทาน -ใช้ผลดิบ รับประทาน	-แก้ท้องเสีย แก้บิด -รักษาโรคกระเพาะ อาหาร
๖	โหระพา	ใช้ใบสด รับประทาน	แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับลม
๗	กะเพรา	ใช้ใบและลำต้น ต้มเอาน้ำ ดื่ม	แก้ปวดท้อง ท้องเสีย คลื่นไส้ อาเจียน จุกเสียด ช่วยลดไขมัน
๘	พลู	ใช้น้ำคั้นใบสดรับประทาน	แก้ขับลม
๙	พริกไทย	ใช้ผล	แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับลม
๑๐	ฝรั่ง	ใช้ใบต้ม เอาน้ำดื่ม	แก้ท้องร่วง บิดมูกเลือด
๑๑	แค	ใช้เปลือกต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ท้องร่วง ขับลม
๑๒	ขิง	ใช้เหง้าขิงแก่สด หรือแห้ง ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ขับลม แก้อาเจียน
๑๓	ถ่อน	ใช้เปลือกต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ท้องร่วง ขับลม

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๑๔	กระวาน	ใช้ผลต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด
๑๕	ขมิ้นอ้อย	-ใช้เหง้าต้มเอาน้ำดื่ม -ใช้เหง้าฝนน้ำทา -ใช้เหง้าต้ม เอาน้ำดื่ม	-แก้ท้องร่วง อาเจียน -เสมานแผล -แก้ไข้
๑๖	หว่า	ใช้เปลือกต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้บิด แก้ท้องร่วง
๑๗	มังคุด	ใช้เปลือกผลแห้ง เป็นยา ฝาดขังดื่ม	แก้ท้องเสีย โรคเกี่ยวกับ ลำไส้
๑๘	เพกา	ใช้รากต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ท้องร่วง
๑๙	อบเชย	ใช้เปลือกต้นและใบ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้จุกเสียด แน่นท้อง
๒๐	ลี้ปะระด	-ใช้เนื้อผลสุกรับประทาน -ใช้เหง้า ต้มเอาน้ำดื่ม	-แก้ไอ ขับเสมหะ -ช่วยขับปัสสาวะ แก้นิ่ว
๒๑	มะเฟือง	ใช้ผลสุกรับประทาน	แก้ขับเสมหะ
๒๒	พริกขี้หนู	ใช้ผลที่มีรสเผ็ดร้อน	แก้ขับเสมหะ
๒๓	บัวบก	-ใช้ใบสดต้ม เอาน้ำดื่ม -ใช้ใบสด ๑ กำมือ ตำ หรือคั้นเอาน้ำ ทาบริเวณ แผล	-แก้เจ็บคอ ร้อนใน -รักษาแผลสด
๒๔	ข้าพลุ	ใช้ต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ขับเสมหะ
๒๕	มะเขือพวง	ใช้ผลสด รับประทานสด	แก้ไอ ขับเสมหะ
๒๖	มะนาว	ใช้ผล คั้นเอาเฉพาะน้ำ	แก้ขับเสมหะ แก้ไอ
๒๗	มะกล่ำตาหนู	ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไอ ขับเสมหะ เสียงแหง

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๒๘	ชะเอมไทย	ใช้ผล ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ขับเสมหะ
๒๙	ว่านหางช้าง	ใช้เหง้า ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไอ ขับเสมหะ
๓๐	แสลงสาร	ใช้แก่น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ขับเสมหะ
๓๑	การบูร	ใช้เนื้อไม้ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ขับเสมหะ
๓๒	มะขามป้อม	ใช้เนื้อผลแห้ง หรือสด รับ ประทาน	แก้ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ
๓๓	ผักกาดน้ำ	ใช้ทั้งต้นต้มน้ำตาลรับ ประทาน	แก้เจ็บคอ ร้อนใน
๓๔	ว่านกาบหอย ใหญ่	ใช้ใบสด รับประทาน	แก้เจ็บคอ แก้ไอ
๓๕	สนุ่น	-ใช้เปลือกต้มน้ำดื่ม -ใช้ใบ น้ำคั้นใบสดพอกทา	-แก้ไข้หวัด คัดจมูก -แก้พิษงูสวัด
๓๖	หนุมาน ประสานกาย	-ใช้ใบสด รับประทาน -ใช้ใบสด ตำหรือขยี้ พอก แผล	-แก้ไอ -รักษาห้ามเลือด สมาน แผล
๓๗	สมอไทย	ใช้ผลดิบ รับประทาน	ช่วยขับเสมหะ
๓๘	ว่านกับแสด	ใช้หัวใต้ดิน ต้มเอาน้ำดื่ม	ช่วยขับปัสสาวะ
๓๙	สวาด	ใช้ใบ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ปัสสาวะพิการ
๔๐	กระดังงาไทย	ใช้ใบและเนื้อไม้ ต้มเอาน้ำดื่ม	ช่วยขับปัสสาวะ
๔๑	มะละกอ	ใช้รากและก้านใบ	ช่วยขับปัสสาวะ
๔๒	ขี้เหล็ก	ใช้ดอกตูมและใบอ่อน ต้ม เอาน้ำดื่ม	แก้นิ่ว ขับปัสสาวะ

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๔๓	ชุมเห็ดไทย	-ใช้เมล็ดคั่ว ชงน้ำดื่ม -ใช้ใบสด ตำหรือขยี้ ผสม เหล้า	-ช่วยขับปัสสาวะ -ทารักษากลาก เกลื้อน
๔๔	แห้วหมู	ใช้หัวไต่ดิน ต้มเอาน้ำดื่ม	ช่วยขับปัสสาวะ
๔๕	เถาวัลย์เปรียง	ใช้เถา ต้มเอาน้ำดื่ม	ช่วยขับปัสสาวะ
๔๖	โคไม้รูลัม	-ใช้ใบต้มเอาน้ำดื่ม -ใช้ใบต้มเอาน้ำดื่ม เป็น ยาขม	-ช่วยขับปัสสาวะ -เป็นยาขับพยาธิ
๔๗	กระเจี๊ยบแดง	ใช้กลีบเลี้ยงแห้ง ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ปวด ช่วยขับปัสสาวะ กระเพาะปัสสาวะอักเสบ มีอาการปวดแสบ
๔๘	พลูคาว	ใช้ทั้งต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	ฆ่าเชื้อในระบบทางเดิน ปัสสาวะ
๔๙	หญ้าคา	ใช้ราก และเหง้า ต้มเอาน้ำดื่ม	ช่วยขับปัสสาวะ กระเพาะ ปัสสาวะอักเสบ
๕๐	อินทนิลน้ำ	ใช้ใบ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ปัสสาวะพิการ
๕๑	ลำเจียก	-ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	-ช่วยขับปัสสาวะ -แก้ไข้
๕๒	กฤษณา	ใช้เนื้อไม้ซึ่งเป็นสีดำ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ต่างๆ บำบัดโรค ปวดตามข้อ
๕๓	ขมิ้นเครือ	ใช้เนื้อไม้ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้รักษามาลาเรีย แก้ไข้ เป็นยาขมช่วยเจริญอาหาร
๕๔	พิลังกาสา	ใช้ผล ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ต่างๆ

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๕๕	บอระเพ็ด	ใช้ทั้งต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ มาลาเรีย
๕๖	ขิงข่าชาลี	ใช้เถา ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ เจริญอาหาร บำรุง ธาตุ
๕๗	ย่านาง	ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ และไข้มาลาเรีย
๕๘	สะเดาอินเดีย	ใช้เปลือกต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ และไข้มาลาเรีย
๕๙	รางจืด	ใช้น้ำคั้นใบสด คั้นกิน	แก้ไข้ ถอนพิษ
๖๐	สะเดาบ้าน	ใช้ก้านใบ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ทุกชนิด
๖๑	ระย่อนน้อย	ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ เจริญอาหาร
๖๒	ประทัดใหญ่	ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ เจริญอาหาร ช่วยย่อย
๖๓	ตำลึง	- ใช้ใบ ต้มเอาน้ำดื่ม - ใช้ผลสุก รับประทาน - ใช้ใบสด ชง	- แก้ไข้ - รักษาโรคเบาหวาน ลดน้ำตาลในเลือด - เป็นยาทาแก้คัน
๖๔	พืชมเสนต้น	ใช้ใบ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้
๖๕	ลูกใต้ใบ	- ใช้ทั้งต้น ต้มเอาน้ำดื่ม	- แก้ไข้ทุกชนิด - รักษาแการิดสีดวงทวาร
๖๖	ปลาไหลเผือก	ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ทุกชนิด ไข้จับสั่น
๖๗	ลำเจียก	ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้
๖๘	กันเกรา	ใช้ใบ ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้จับสั่น
๖๙	กรรณิการ์	ใช้ดอก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้
๗๐	จันทร์เทศ	ใช้แก่น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้
๗๑	คนทา	ใช้ราก ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้ทุกชนิด

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๗๒	มะลิลา	ใช้ดอกแห้ง ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้
๗๓	แกแล	ใช้แก่น ต้มเอาน้ำดื่ม	แก้ไข้รากสาด
๗๔	กระเจี๊ยบมอญ	ใช้ผลแห้งป่นชงน้ำดื่ม	บำบัดโรคกระเพาะอาหาร
๗๕	ขมิ้นชัน	ใช้เหง้า ต้มเอาน้ำดื่ม	รักษาแผลในกระเพาะอาหาร
๗๖	เสนียด	ใช้ใบ ชี้	ปิดปากแผลห้ามเลือด
๗๗	ว่านหางจระเข้	ใช้ใบล่างสุดของต้นก่อน ปอกเปลือกสีเขียวออกล้าง ยางสีเหลืองออกให้หมด แล้วขูดเอาวุ้นใส่ปิดพอก บริเวณแผลหรือผ่าน เป็นแผ่นบาง ปิดแผล พัน ด้วยผ้าพันแผล	รักษาแผลสด แผลไฟไหม้
๗๘	พญาปล้องทอง	-ใช้ใบสดขยี้ทาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก แผลงัดคุดอย	-รักษาแผลไฟไหม้ -น้ำร้อนลวก แผลงัดคุดอย -รักษาแผลสด
๗๙	บุณนาค	-ใช้ใบสด บดตำหรือขยี้ ทาพอก -ใช้ใบสด ตำหรือขยี้	-รักษาแผลสด -พอกสมานแผลสด
๘๐	ขอบชะนาง	ใช้ใบสด ตำหรือขยี้ ทาพอก	รักษาฝี แก้ปวดอักเสบ
๘๑	โพล	ใช้น้ำต้มเปลือก	ยาล้างแผล ห้ามเลือด

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๘๒	ขลุ่	-ใช้ทั้งต้น ต้มเอาน้ำดื่ม -ใช้เนื้อคั้นใบสด ต้ม	-รักษาโรคเบาหวาน -รักษาแก้ริดสีดวงทวาร
๘๓	มะเขือพวง	ใช้ผลสด รับประทานสด	รักษาโรคเบาหวาน
๘๔	หญ้าหนวด แมว	ใช้ใบต้มเอาน้ำดื่ม	รักษาโรคเบาหวาน ลด ความดันโลหิต
๘๕	ผักปลัง	ใช้ใบสดตำหรือขยี้ ใช้ดอก สดตำหรือขยี้	รักษากากา กลั้ว
๘๖	ลำมะงา	ใช้ใบสด ตำหรือขยี้	เป็นยาทารักษาโรค ผิวหนัง ผื่นคัน
๘๗	ขมิ้นชัน	ใช้เหง้า ฝนน้ำทา	รักษาโรคผิวหนัง ผื่นคัน แผลพุพอง
๘๘	ลำโพงขาว	ใช้เมล็ดหุงทำน้ำมัน	ใส่แผลแก้กลาก กลั้ว ผื่นคัน
๘๙	เทียนบ้าน	ใช้ใบสด ตำละเอียด	รักษาแผลพุพอง กลาก ฮ่องกงฟุต
๙๐	มะคำดีควาย	ใช้ผลทุบให้แตก	ทาแก้โรคกลากได้ดี
๙๑	ว่านธรณีสาร	ใช้ใบแห้งบดเป็นผง	ทารักษาแผลในปาก อาการบวมคัน
๙๒	สิ่งโมรา	ใช้ช่อดอกปิ้งไฟ แล้วดอง เหล้ากิน	รักษาแก้ริดสีดวงทวาร
๙๓	ทองพันชั่ง	ใช้ใบสดและรากโขลก ให้ละเอียดผสมเหล้าโรง	ทาแก้กลากกลั้ว

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๙๔	เพชรลึงฆาต	ใช้เถารับประทานสด วันละ ๑ ปล้อง จนครบ ๓ วัน ใช้เนื้อมะขามเปียก หรือ กล้วยสุกหุ้มกลืนทั้งหมด เพราะเถาสดอาจทำให้คัน คอ	รักษาแก้ริดสีดวงทวาร
๙๕	เจตมูลเพลิง แดง	ใช้น้ำคั้นใบสด คั้น	รักษาแก้ริดสีดวงทวาร
๙๖	เหงือกปลา หมอ	ดอกขาว/ใช้เมล็ดต้มเอาน้ำคั้น	รักษาขับพยาธิ
๙๗	สะแกนา	ใช้เมล็ดแก่ใช้ปริมาณ ๑ ช้อนควว ตำผสมกับไข่ทอด กินครั้งเดียวขณะท้องว่าง	ขับพยาธิไส้เดือน และ พยาธิเส้นด้าย
๙๘	เปล่าน้อย	ใช้ดอกต้มเอาน้ำคั้น	ขับพยาธิ
๙๙	มะระขี้นก	ใช้เนื้อผล ต้มเอาน้ำคั้น	ขับพยาธิไส้เดือน
๑๐๐	ทับทิม	ใช้ราก ต้มเอาน้ำคั้น	ฆ่าพยาธิตัวตืด
๑๐๑	ระย่อน้อย	ใช้ราก ต้มเอาน้ำคั้น	ฆ่าพยาธิ
๑๐๒	สลัดได	ใช้ยาง	ทาแก้หูด

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	วิธีการปรุงยา	เพื่อใช้ในการรักษาโรค
๑๐๓	เล็บมือนาง	ใช้เนื้อในเมล็ดแห้ง ต้มเอาน้ำดื่ม	ขับพยาธิไส้เดือน - เด็กกิน ๒-๓ เมล็ด - ผู้ใหญ่กิน ๔-๕ เมล็ด
๑๐๔	ชันทอง พญาบาท	ใช้เนื้อไม้ ต้มเอาน้ำดื่ม	ฆ่าพยาธิ
๑๐๕	มะขาม	ใช้เนื้อในเมล็ดแก่	ฆ่าพยาธิไส้เดือน โดยคั่ว แล้วบดผสมน้ำดื่ม
๑๐๖	ตานหม่อน	ใช้รากดอกและใบ ต้มเอาน้ำดื่ม	ฆ่าพยาธิ
๑๐๗	พญาไร่ใบ	ใช้ยาง	แก้คันคันหูด
๑๐๘	ว่านมหากาฬ	ใช้ราก และใบสด ตำพอก	แก้รังไขงูสวัด และเริม
๑๐๙	มะเกลือ	ใช้ผลดิบสดตำให้แหลกกรอง เอาเฉพาะน้ำผสมหัวกะทิ ๒ ช้อนชา ต่อมะเกลือ ๑ ผล กินครั้งเดียวให้หมด ตอน เข้ามีดก่อนอาหารประมาณ ๓ ชั่วโมง - เด็ก ๑๐ ขวบ ใช้ ๑๐ ผล ผู้สูงอายุ ๑๐ ปี ให้เพิ่มจำนวน ขึ้น ๑ ผล ต่อ ๑ ปี - ใช้สูงสุดไม่เกิน ๒๕ ผล คือ ผู้มีอายุ ๒๕ ปีขึ้นไป ให้กิน ๒๕ ผลเท่ากัน	ขับพยาธิปากขอ

จากการนำเสนอความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการดูแลรักษาสุขภาพนั้น มีศักยภาพสูงพอที่จะดูแลรักษาสุขภาพของชุมชนได้ในระดับพื้นฐาน เพราะมีทั้งการดูแลรักษาของร่างกาย ทางจิตใจ ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวม โดยเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างสนิทแนบแน่นและสมดุล ระหว่าง “กาย” อันเป็นที่รวมของ “ธาตุใจ” อันเป็นที่รวมของ “พลัง” และ “สภาพแวดล้อม” ทั้งทางธรรมชาติและสังคม ซึ่งเป็นทางเลือกในการพึ่งพาตนในด้าน การดูแลสุขภาพสุขภาพ ของประชาชน อีกทางหนึ่ง

สรุปแนวทางการดูแลสุขภาพ มี ๒ แบบ

๑. การรักษาโดยเน้นผลทางร่างกาย

- ใช้น้ำมันสมุนไพร เช่น ต้นคัม, ชงคัม, ตำขี้ทาพอก
- ยาอบสมุนไพร
- การดองจับกระดูกเข้าที่ เข้าเผือก ทาน้ำมันมนต์

๒. การรักษาโดยเน้นผลทางจิตใจ

- การแก้คุณไสย เวทมนต์ต่างๆ
- การเป่า คาถารักษา
- การเรียกขวัญ สะเดาะเคราะห์ อาบน้ำมนต์ สืบชะตาต่ออายุ

เครื่องมือใช้เตรียมปรุยาสมุนไพร

๑. มีดหั่นสมุนไพร	๒. เครื่องบดสมุนไพร
๓. ตำขี้	๔. หม้อต้มยา
๕. กาชงยา	๖. เตา
๗. ถาด หรือกระด้ง สำหรับอบ หรือตากแดด	
๘. ขวด สำหรับบรรจุเก็บยา	

ตัวอย่าง การปรุงยาสมุนไพรด้วยวิธี “ต้ม” แบ่งได้ ๓ จำพวก

๑. การ “ต้มพอเดือด” ใช้ปรุงยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ มักเป็นสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย เช่น เหง้า ขิง ดอกทานตะวัน จะใช้ต้มครั้งเดียว คือ ๑ ถ้วย โดยต้มน้ำให้เดือดก่อน แล้วจึงใส่สมุนไพร ปิดฝาหม้อต้ม ทิ้งให้เดือด ๑-๒ นาที ยกลง รินเฉพาะน้ำดื่ม

๒. การ “ต้มเดือดพอประมาณ” คือ ต้มให้เดือดประมาณ ๑๐ นาที แล้วรินเฉพาะน้ำดื่ม

๓. การ “ต้มเคี่ยว” คือ ต้มที่ใช้ไฟ ๓ ส่วน ต้มเคี่ยวจนเหลือประมาณ ๑ ส่วน

ข้อควรระวัง ควรต้มกินเฉพาะวันต่อวัน ไม่ควรเก็บค้างคืน ภาชนะที่ใช้ต้มน้ำ ควรใช้หม้อดิน

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

ฯพณฯ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์. (๒๕๓๙). สมุนไพรพื้นบ้าน
ล้านนา. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน).

ผู้เขียน

นางอรอุมา เมืองทอง

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

วิถีผ้าทอ: ชื่นหมี่คั่นไทหล่ม

ผ้าทอ จัดเป็นศิลปวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่ถูกรังสรรค์ผ่านจินตนาการช่างทอที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ถือเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในการสืบค้นเรื่องราวอารยธรรม ประวัติศาสตร์ สังคม ในห้วงเวลาที่แตกต่างกัน ดังปรากฏหลักฐานการพบแฉดินเผาที่ใช้สำหรับปั่นด้าย พบเข็มเย็บผ้าจากกระดูกสัตว์ ที่จังหวัดกาญจนบุรี พบลูกกลิ้งดินเผาสำหรับพิมพ์ลายบนผ้า ที่จังหวัดชุมพร และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รวมถึงการค้นพบผ้าฝ้าย ผ้าไหม บนกำไลและขวานสัมฤทธิ์ ที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี สะท้อนให้เห็น ว่าการทอผ้า ปรากฏบนผืนแผ่นดินไทยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ปาณี เดชวิทยาพร, ๒๕๔๔) อาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของคนในสมัยโบราณมีความเรียบง่ายสามารถปรับตัวให้อยู่กับธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ จนเกิดเป็นภูมิปัญญาทางด้านศิลปหัตถกรรม “การทอผ้า” ถือเป็นเสียงสะท้อนแนวคิดที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมถิ่นที่อยู่อาศัย (กฤตพงศ์ แจ่มจันทร์, ๒๕๕๗) จนเกิดเป็นอัตลักษณ์กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์ที่สืบทอดต่อกันมาและยังเป็นส่วนสำคัญในการบอกเล่าความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี (คารนิ บุญยประสพ, ๒๕๕๔)

▲ จิตรกรรมฝาผนังวัดนาทราย:

ผู้หญิงนั่งขึ้นหัวแดงตีนก่านพื่อนรำโนชบวนที่มีลักษณะคล้ายการแห่ปราสาทผึ้ง

การทอดผ้าในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้นล้วนมีรูปแบบ และ ลวดลายของผืนผ้าที่บ่งบอกเรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านระยะเวลายาวนาน บางลวดลายมีชื่อเรียกเป็นภาษาเฉพาะถิ่น คนไทยในภาคอื่นๆ อาจไม่เข้าใจ เช่น ลายปักจั่น ลายเอี้ย ฯลฯ บางลายก็มีชื่อเรียกกันมาแต่สมัยโบราณ โดยไม่รู้ประวัติและที่มาของลาย เช่น ลายแมงมุม ลายปลาหมึก ซึ่งแม้แต่ช่างทอก็ไม่สามารถอธิบายได้ว่าทำไมต้องเรียกชื่อนั้น นอกจากนี้สัญลักษณ์ และลวดลายบางอย่างยังแฝงไปด้วยคติ ความเชื่อ ที่นับถือสืบต่อกันมาของแต่ละพื้นที่(สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, ๒๕๓๙) เช่น เรื่องราวของผ้ามัดหมี่ ใช้กลุ่มศพของชาวผู้ไทย มักจะงดงาม

กว่าผ้าทอเพื่อใช้นุ่งห่มทั่วไป เพราะเชื่อว่าผ้าคลุมทั้งดวงมจะช่วยให้ดวงวิญญาณไปในที่ที่ดี ช่างทอชาวผู้ไทยจึงทอผ้าพิเศษไว้สำหรับคลุมศพตัวเอง(คารณี บุญยประสพ, ๒๕๔๔) หรือแม้กระทั่งความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการย้อมผ้าของชาวไทยทรงดำ ที่สะท้อนมาจากเหตุการณ์ของสงคราม การถูกผลักดันให้อพยพหรือเคลื่อนย้ายไปหาแหล่งที่ทำกินครั้งแล้วครั้งเล่า มีความสุขอยู่ได้ไม่นานความทุกข์มักติดตามมาเสมอ การวางลายบนผืนผ้าขึ้นด้วยสีครามสลับกับสีขาว จึงเป็นการบ่งบอกถึงความเดียวดายที่ต้องพลัดพรากจากญาติพี่น้องและบ้านเกิด ทั้งยังมีความเชื่อเรื่องสีแห่งเลือดเนื้อ ชีวิต (สีแดง) หมายถึงการหยุด การสิ้นสุด การหลุดพ้น การใช้ผ้าแพรสีแดงปิดหน้าศพ ผ้าฝ้ายสีแดงปิดโลงศพและใช้กองกาบขบสีแดงประกอบพิธีกรรมถือเป็นการส่งผู้ตายไปเฝ้าแถน(จรัลวรรณ จันทลา และคณะ, ๒๕๕๔)

จึงเห็นได้ว่า “ผืนผ้า” ที่ช่างทอพื้นบ้านได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านเส้นใยลายศิลป์มาอย่างช้านานไม่ได้มีคุณค่าเพียงเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น แต่หากยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคม ศาสนา ความเชื่อ และยังแฝงไปด้วยความหมาย การถ่ายทอดความรู้สึนึกคิดที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในอดีตสู่ช่วงเวลาปัจจุบัน ในอีกมิติหนึ่ง “ผ้าทอ” ยังถือเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมในการสร้างอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ การสร้างความรู้สึกร่วม ความเป็นกลุ่มเดียวกัน ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม (สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, ๒๕๓๗) เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทหล่ม ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอล่มเก่า และ

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ยังคงอัตลักษณ์วิถีการทอผ้า “ขึ้นหมี่คั่น” โบราณ หรือที่ชาวไทหล่มนิยมเรียกว่า “ขึ้นหัวแดงตีนก่าน” ถือเป็นผ้าทอที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมากกว่าร้อยปี ตามปรากฏหลักฐานโบราณคดีภายในตัวอาคารของ “สิม” หรือโบสถ์ ของวัดนาทราย อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีรูปแบบศิลปะคล้ายคลึงกับรูปแบบศิลปะล้านช้าง (สมชาย แสวงนิล, ๒๕๕๔) ผ่านภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์หลังจากเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์ ภายในสิมปรากฏภาพวาดในมุขวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ที่ได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้าง เช่น ภาพแห่ปราสาทผึ้ง ภาพผู้ชายเป่าแคนในงานประเพณี และรวมถึงภาพผู้หญิงนั่งขึ้นหัวแดงตีนก่าน ยืนพ่อนรำในขบวนที่มีลักษณะคล้ายกับขบวนแห่ปราสาทผึ้ง (จิระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๕๖)

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ขั้นต้นปฏิเสธไม่ได้ว่าต้องพิจารณา “ขึ้นหมี่คั่น” หรือ ขึ้นหัวแดงตีนก่าน ในมิติของประวัติศาสตร์ชุมชนที่อิงกับประวัติศาสตร์ชาติเพื่อให้ทราบถึงที่มาของกลุ่มชาติพันธุ์ และการดำรงซึ่งอัตลักษณ์ผ่านวิถีการทอผ้าขึ้นหมี่คั่นโบราณ จากการพูดคุย และสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบกับหลักฐานโบราณสถาน ศิลปกรรม องค์ประกอบทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมในรอบปีของชาวไทหล่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปได้ว่า

ชาวไทหล่ม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาวเวียงจันทน์และหลวงพระบาง จากเอกสารชั้นต้นโดยฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ ได้เกิดข้อพิพาทระหว่างเมืองเวียงจันทน์และเมืองหลวงพระบางจนเกิดสงครามใหญ่ เป็นเหตุให้ผู้คนอพยพมาทางใต้เข้ามาตั้งเป็นชุมชนขึ้น ได้แก่ เมืองน้ำปาด(จังหวัดอุดรดิตถ์) เมืองเลย เมืองด่านซ้าย และเมืองหล่ม จนกระทั่ง รามปี พ.ศ. ๒๓๒๑ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกฯ (รัชกาลที่ ๑) และพระยาสุรสีห์ ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ ผลปรากฏว่าไทยตีได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองเวียงจันทน์ และเมืองหลวงพระบาง ทั้งสามเมืองจึงตกเป็นประเทศราชของสยามอีกครั้งหนึ่ง กองทัพสยามได้กวาดต้อนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์เข้ามาอยู่ในเขตของสยามตั้งแต่เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี นครปฐม จนถึงเมืองราชบุรี ส่วนราษฎรชาวเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง บางส่วนได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในเขตเมืองปาด เมืองนครไทย และเมืองหล่ม ในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ เกิดสงครามครั้งประวัติศาสตร์ระหว่างกองทัพเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์เวียงจันทน์และกองทัพของสยาม ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ผลปรากฏว่ากองทัพเจ้าอนุวงศ์ได้พ่ายแพ้สงครามให้แก่สยาม กองทัพสยามจึงกวาดต้อนชาวลาวเวียงจันทน์แบบเหวี่ยงครั้งใหญ่ทำให้เมืองหล่มมีประชากรชาวลาวเพิ่มมากขึ้น (ฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๓)

พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของชาวไทหล่ม ทำให้เห็นว่า ประชากรถูกกวาดต้อนและหนีภัยสงครามมาจากเวียงจันทน์และ หลวงพระบาง มาอาศัยอยู่เมืองหล่มถึง ๓ ครั้ง ก่อนลงหลัก ปักฐานก่อตัวเป็นชุมชน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชั้นต้น ผนวกกับคำบอกเล่าของนางวงศ์ แก้วต้อย ประธานกลุ่มทอผ้า บ้านภูฝักไข่ และชาวบ้านในท้องถิ่นไทหล่ม จังหวัดเพชรบูรณ์ เล่าว่าบรรพบุรุษของตนเองเป็นคนลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวง พระบางและเวียงจันทน์ โดยลัดเลาะลงไปทางใต้ตามลำน้ำโขง ข้ามเขตเทือกเขาลงมาเจอที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนเหนือเมือง เพชรบูรณ์ และเห็นเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การสร้างบ้าน แปรเมือง(วงศ์ แก้วต้อย, ๒๕๖๐) เช่นเดียวกับงานศึกษาของนัก ประวัติศาสตร์ เช่น สงวน รอดบุญ (๒๕๕๖) พบว่า ในลุ่ม แม่น้ำป่าสักตอนบนมีชุมชนลาวตั้งถิ่นฐานอยู่มากมาย เข้าใจว่า คงจะตั้งหลักแหล่งอยู่มานานแล้ว อย่างน้อยก็เป็นช่วงในสมัยอยุธยา ตอนปลายสืบเนื่องมาจนรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้พบหลักฐานจากพระธาตุหลวงลารูปทรงดอกบัวตูมแปด เหลี่ยมองค์หนึ่งจากวัดทุ่งองค์ไธ ญ อำเภอลหล่มเก่า ภายในกรุ พระธาตุพบจารึกแบบแผ่นโลหะ จารึกสังกัด ๙๗ ตัว (พ.ศ. ๒๒๗๘) ซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลาย (สงวน รอดบุญ, ๒๕๕๖, อ้างถึงใน จิระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๕๖) เห็นได้ว่าการ อพยพของชาวลาวมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองหล่มในอดีตเกิดขึ้นหลาย ครั้ง ส่งผลทำให้บ้านเมืองเกิดความแออัด และในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ จึงเป็นเหตุให้พระสุริยวงษามหากษัตริย์โคเชชนะสงครามเจ้าเมืองหล่ม

▲ จิตรกรรมฝาผนังวัดนาทราย:

การเคลื่อนทัพของสยามสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์
ที่มา: จีระพัฒน์ แส่นคำ, เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์
(เพชรบูรณ์: ไทยมีเดีย, ๒๕๕๖).

ได้ทำการย้ายเมืองหล่มไปสร้างใหม่บริเวณบ้านท่ากกโพธิ์ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสัก ซึ่งเป็นทำเลที่อุดมสมบูรณ์พื้นที่เหมาะแก่การทำเรือกสวนไร่นา ประกอบกับแม่น้ำป่าสักสามารถใช้สัญจรในการขนส่งสินค้า และค้าขายกับเมืองต่างๆ ได้สะดวก โดยเรียกเมืองที่สร้างใหม่ว่า “เมืองหล่มสัก” ส่วนเมืองเดิมให้เรียกว่า “หล่มเก่า หรือเมืองเก่า” (นฤมล กางเกตุ, ๒๕๕๖)

จึงกล่าวได้ว่า “ชาวไทหล่ม” ส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้าง หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “กลุ่มชาวลาวพลัดถิ่น” ที่อพยพมาจากสาเหตุของภัยสงคราม ความหวาดกลัวความวิตกกังวล ย่อมแฝงอยู่ในทุกแง่มุมของการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่ชาวไทหล่ม จะนำเรื่องราว ประเพณี

วัฒนธรรม และวิถีการดำรงชีวิต ที่เคยสัมพันธ์กับกลุ่มตนเอง ในอดีตเมื่อครั้งอยู่เวียงจันทน์และหลวงพระบาง มาสร้างความรู้สึกร่วมความเป็นกลุ่มและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การสร้างอัตลักษณ์บางอย่างจึงมาจากพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมที่มีความสัมพันธ์กับอดีต(เอกรินทร์ พึ่งประชา, ๒๕๔๕) เช่นเดียวกับงานศึกษา “บั้งไฟของชาวอีสานพลัดถิ่น” ของกลุ่มชุมชนลาวอพยพในอเมริกาใต้ ใช้งานบุญบั้งไฟเป็นสัญลักษณ์ในฐานะเป็น “บุญบ้านเกิด” ทำให้บุญบั้งไฟเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สร้างความรู้สึกร่วมเป็นกลุ่มเดียวกันของคนพลัดถิ่นในซีแอตเติลจึงเห็นว่าขณะที่ผู้คนในซีกโลกหนึ่งได้กลายเป็นพลเมืองของอีกประเทศหนึ่ง แต่วิถีชีวิตของกลุ่มคนยังผูกโยงไว้กับถิ่นฐานบ้านเกิดได้ (แวง พลังวรรณ, ๒๕๔๕) เช่น “ชาวไทหล่ม” ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมตามบรรพบุรุษจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างน่าสนใจ เช่น การปฏิบัติตาม “ฮีตสิบสอง” หรือ ประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้าง การสื่อสารด้วย “ภาษาหล่ม” หรือที่ชาวไทหล่มเชื่อว่าเป็นภาษาที่มาจาก “ภาษาลาวเวียง” มีสำเนียงทางเสียงต่างกันไปนิดหน่อยแต่โทนเสียงจะนุ่มนวลเหมือนภาษาอีสานผสมภาษาล้านนา ความเป็นระบบเครือญาติที่ยึดถือลำดับชั้นผู้อาวุโส ความเชื่อเรื่องแกนและผีบรรพบุรุษในลักษณะเดียวกับชาวลาว และยักรวมถึงวิถีการดำรงชีวิตซึ่งถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญของมนุษย์ คือ การผลิตเครื่องนุ่งห่ม (จิววรรณ จันทลา และคณะ, ๒๕๕๔) ที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษผ่านวิถีการทอผ้าที่เรียกว่า “ขึ้นหมี่คั่น” ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน

“ขึ้นหมี่คั่น” ถือเป็นอัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตของชาวไทหล่ม อำเภอลหล่มเก่า และอำเภอลหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีลักษณะเด่น คือ แนวของลวดลายจะเป็นแนวทางตั้งไม่ขวางกับตัวขึ้น (นิตยา จัตรเมืองปัก, ๒๕๕๕) หัวขึ้นจะนิยมย้อมด้วยสีแดงที่ได้มาจากครั่งหรือฝาง ลวดลายหัวขึ้นนิยมขิดลายหรือมัดย้อม ในส่วนตัวขึ้นจะทอเป็นลายตั้งหรือทางล่องสลับลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ และตีนขึ้นก่าน (ก่าน หมายถึง แนวขวาง) ที่นิยมทอด้วยด้ายเส้นยืนที่มีสีตัดกับตัวขึ้นลักษณะมีลายทางขวางจึงเรียกว่าตีนก่านหรือเชิงก่าน ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า “ขึ้นหัวแดงตีนก่าน” ตามคำพญาโบราณที่ว่า “หญิงนุ่งขึ้นหัวแดงตีนก่าน ผมเกล้าม้วนถือผ้าเปี่ยงแพร” (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก, ๒๕๕๘)

▼ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดนาทราย:
หญิงนุ่งขึ้นหัวแดงตีนก่าน ผมเกล้าม้วนถือผ้าเปี่ยงแพร

“ซิ่นหมี่คั่นไทหล่ม” จังหวัดเพชรบูรณ์ ยังเป็นชื่อเรียกที่คล้ายกับพื้นที่ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่เรียกว่า “ผ้าซิ่นหมี่” ซึ่งผ้าซิ่นทั้งสองมีลักษณะการทอขึ้นด้วยกรรมวิธีเดียวกัน ทั้งยังมีบทบาทสำคัญคือเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และถือเป็นเครื่องบ่งชี้ลักษณะเฉพาะหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์(พิสุทธิลักษณ์ บุญโต, ๒๕๕๙)

การทอผ้า ถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวไทหล่ม โดยเฉพาะการวัดคุณค่าแก่หญิงสาว ผู้หญิงไทหล่มต้องฝึกฝนการทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัว และเตรียมไว้สำหรับใช้ในงานแต่งงานของตนเอง นอกจากนี้ผ้าทอยังสามารถสื่อถึงอุปนิสัยของผู้ทอ เพราะเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วน อาศัยทักษะความรู้ความสามารถ และความอดทน (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, ๒๕๔๓) หญิงสาวชาวไทหล่มจึงเรียนรู้การทอผ้าจากผู้ใหญ่ในครอบครัว ซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ฉะนั้นทุกครัวเรือนจึงมีอุปกรณ์การทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้านเพื่อไม่ปล่อยให้เวลาสูญเปล่า และยังเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ผู้หญิงในอดีต

สังคมยังคงดำเนินวิถีชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย พึ่งพาตนเอง และธรรมชาติ จนเมื่อก้าวเข้า ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ หลังเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย และในสมัย รัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงทำสนธิสัญญาเบาริ่งกับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ส่งผลให้ประเทศไทยมีสินค้านำเข้าจากต่างประเทศมาจำหน่ายอย่างแพร่หลาย ผู้คนเริ่มใช้สินค้าจากโรงงานมากขึ้นเพราะราคาถูกและสะดวกสบาย ผนวกกับการเข้า

สู่ยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีนโยบายพัฒนาประเทศ ด้วยการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๙ ซึ่งมุ่งพัฒนาประเทศโดยการยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้มีระดับสูงขึ้นกว่าเดิม มุ่งเน้นให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับภาคอุตสาหกรรม และการลงทุนมากกว่าการพัฒนาภาคเกษตรกรรม(สุริยา สมุทคุปต์, ๒๕๓๙) การมุ่งเน้นระบบทุนนิยมเริ่มกระจายลงสู่ชนบททั่วทุกภูมิภาค รวมถึงชุมชนในอำเภอหล่มเก่า และอำเภอหล่มสัก เริ่มมีการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของชุมชน เช่น การสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน และการมีไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน (ละม่อม แก้วเหลี่ยม, ๒๕๖๐) ส่งผลให้คนในชุมชนสามารถติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกได้อย่างรวดเร็ว เกิดการแลกเปลี่ยนทัศนคติและเปิดรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามาในชุมชน และนี่อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตของคนทอผ้าไทหล่มเปลี่ยนแปลงไปถึงขั้นแทบเลือนหายไปจากสังคม จากที่เคยปลูกหม่อนเลี้ยงไหมก็หันไปใช้ผ้าจากโรงงาน (สุนัย ณ อุบล และคณะ, ๒๕๓๖)

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ในทิศทางการพัฒนาตามกระแสหลัก โดยเฉพาะช่วงระยะ เวลา ๔๐ - ๕๐ ปีที่ผ่านมาเป็นยุคของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น สังคมประสบปัญหาช่องว่างระหว่างประชากร ด้านครอบครัวล่มสลายเพราะชุมชนอพยพไปขายแรงงานในภาคอุตสาหกรรม คนไทยละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ส่งผลให้รูปแบบของ

การดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงไปเรื่องราวบางอย่างขาดการสืบเนื่อง ในการดำเนินชีวิตตามวิถีของภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพที่เคย หลากหลายกลายเป็นด้วยความสามารถในการพึ่งตนเอง จนทำให้สังคมเกิดคำถามต่อทิศทางการพัฒนาและการแสวงหาทางเลือกที่ยั่งยืนผ่านแนวคิดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเอง ปัญหาดังกล่าวจึงเป็นผลทำให้ถูกนำมาพิจารณาเป็นยุทธศาสตร์ การพัฒนาขององค์กรเอกชน (NGOs) และเกิดการส่งเสริมให้ ชุมชนต้องพึ่งตนเองด้วยการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้าง ความเข้มแข็งในด้านการผลิตและต่อรองทางการตลาดของชุมชน จนเกิดการขยายตัวอย่างมากในช่วงของการส่งเสริมโครงการ ๑ ตำบล ๑ ผลิตภัณฑ์ (OTOP) พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๔๙ ทำให้หลายชุมชนนำเอาภูมิปัญญามาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ หลากหลาย เจกเช่นชาวไทหล่ม อำเภอล่มเกล้า และอำเภอล่ม ลึก ที่มีทุนทางวัฒนธรรมด้านวิถีภูมิปัญญาการทอผ้าขึ้นมดหมี่ จึงได้รวมกลุ่มเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนหลายพื้นที่ ได้แก่

อำเภอล่มเกล้า

- กลุ่มทอผ้าบ้านภูผาไผ่

ตำบลหินฮาว อำเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ (กลุ่มตัวอย่าง)

- กลุ่มทอผ้าบ้านวังบาล

ตำบลวังบาล อำเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

- กลุ่มทอผ้าบ้านอีเลื้อย

ตำบลนาซำ อำเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

- กลุ่มทอผ้าบ้านนาซำ

ตำบลนาซำ อำเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

อำเภอหล่มสัก

- กลุ่มทอผ้าบ้านตัว

ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (กลุ่มตัวอย่าง)

- กลุ่มทอผ้าวัดโฆษา

บ้านท่าช้าง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

- กลุ่มทอผ้าไทหล่มบ้านหวาย

อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

- กลุ่มทอผ้าบ้านวังร่อง

ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

- กลุ่มทอผ้าบ้านขวัญโยน

ตำบลสักหลาด อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการสัมภาษณ์นางวงษ์ แก้วต้อย ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านภูผากั้ง อำเภอหล่มเก่า และนางจำหรีด สาพู ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านตัว อำเภอหล่มสัก กล่าวว่าในช่วงเวลากว่า ๑๐ ปีที่ผ่านมาของการก่อตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการทอผ้า “ขึ้นหมีคันไถหล่ม” มีบางที่ประสบความสำเร็จ และประสบความสำเร็จล้มเหลวด้วยเงื่อนไขหลายๆ ประการ เช่น การขาดความรู้เกี่ยวกับการตลาด ช่องทางการประชาสัมพันธ์ ราคาวัตถุดิบที่มีราคาสูงขึ้นแต่รายได้จากการจำหน่ายสินค้าลดต่ำลง ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มเกิดความท้อแท้และหยุดการทอผ้าไป สมาชิกที่เหลือยังคงสามารถช่วยกันประคับประคองกลุ่มเพื่อต้องการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่กับชุมชน จนกระทั่งก้าวเข้าสู่ พ.ศ. ๒๕๕๔ รัฐบาลได้

มีนโยบายด้านการอนุรักษ์ ปั้นฟู สนับสนุน ส่งเสริมและสืบทอดงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ได้น้อมนำหลักการ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสุขสงบบนพื้นฐานของความพอเพียง โดยได้ขอความร่วมมือให้คนไทยแต่งกายด้วยผ้าไทยของท้องถิ่น อย่างน้อยสัปดาห์ละ ๑ ครั้งและยังเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนที่ประกอบอาชีพการทอผ้าผนวกกับพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถที่ทรงริเริ่มโครงการสนับสนุนการทอผ้าไหมพื้นบ้าน เช่น ไหมมัดหมี่ แพรวา ชิดและจก เป็นต้น

ชาวไทหล่ม ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์ อันเต็มไปด้วยอารยทางวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนโดยเฉพาะในแง่ของประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน ที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้างและยังสามารถดำรงอยู่กับวิถีชีวิตในปัจจุบันอย่างน่าสนใจ จึงทำให้หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ร่วมกันผลักดัน “ขึ้นหมีคั่นไทหล่ม” หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ขึ้นหัวแดงตีนก่าน” เป็นอัตลักษณ์ผ้าไทยประจำพื้นถิ่นของชาวอำเภอลหล่มเก่า อำเภอลหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่แฝงไปด้วยคุณค่าในเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่อิงกับประวัติศาสตร์ชาติ โดยภาครัฐท้องถิ่นได้เข้าไปส่งเสริมสนับสนุน จัดหาช่องทางประชาสัมพันธ์และการตลาด ทั้งยังมีหน่วยงานอุตสาหกรรมจังหวัดได้นำก็กระตุกมามอบให้กับกลุ่มและช่วยสอนวิธีการทอผ้าด้วยก็กระตุกเพื่อความรวดเร็วในการ

ผลิต ปัจจุบันกลุ่มทอผ้า “ขึ้นหมี่คั่นไทหล่ม” เกิดรายได้หมุนเวียนภายในครอบครัวและสามารถเลี้ยงชีพได้ตลอดทั้งปี(วงษ์ แก้วต้อย และจำหรีด สาพู, ๒๕๖๐)

การศึกษา “วิถีผ้าทอ: ขึ้นหมี่คั่นไทหล่ม” ผู้ศึกษาได้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชนในมิติของการทอผ้าพื้นถิ่นที่ผ่านทั้งปัญหาและอุปสรรคมากมาย หน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น หรือหน่วยงานทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องควรมีการถอดบทเรียนชุมชนด้านวิถีชีวิตการทอผ้า “ขึ้นหมี่คั่นไทหล่ม” ที่อิงกับเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งยังสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสสังคมสมัยใหม่และต่อยอดเป็นบทเรียนวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนคนในชุมชนได้เรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมของตนเอง เพราะเรื่องราว ที่กล่าวข้างต้น ส่วนใหญ่ล้วนถูกเก็บด้วยความทรงจำของคนรุ่นเก่าโดยถูกถ่ายทอดด้วยคำบอกเล่าเล่าเรื่อง หากมีการจัดเก็บองค์ความรู้ออกมาในรูปแบบลายลักษณ์อักษร หรือสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกเพศทุกวัย สิ่งเหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสร้างความตระหนักให้เกิดเป็นสำนึกรักบ้านเกิด สร้างความสามัคคี นำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมอย่างยั่งยืน

ขึ้นหมี่คั่นไทหล่ม

“ขึ้นหมี่คั่น” ไทหล่ม อำเภอหล่มเก่า และอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีลักษณะเด่น คือ แนวของลวดลายจะเป็นแนวทางตั้งไม่ขวางกับตัวขึ้น(นิตยา จันทรเมืองปัก, ๒๕๕๕) หัวขึ้นจะนิยมย้อมด้วยสีแดงที่ได้มาจากครั่งหรือฝาง ลวดลายหัวขึ้นนิยม ขิดลายหรือมัดย้อม ในส่วนตัวขึ้นจะทอเป็นลายตั้งหรือทางล่องสลับลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ และตีนขึ้นก่าน(ก่าน หมายถึง แนวขวาง) ที่นิยมทอด้วยด้ายเส้นยืนที่มีสีติดกับตัวขึ้น ลักษณะมีลายทางขวางจึงเรียกว่าตีนก่านหรือเชิงก่าน ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า “ขึ้นหัวแดงตีนก่าน” (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่มกลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก, ๒๕๕๘)

ลวดลายของ “ขึ้นหมี่คั่น” เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า “การมัดหมี่” เป็นลักษณะของการประดิษฐ์ลวดลายให้เกิดบนเส้นใย และนำมาทอโดยใช้เทคนิคและประสบการณ์ขั้นสูงในการเล็งเส้นด้ายมัดหมี่ เพื่อให้เกิดลวดลายตามต้องการ

▲ การมัดหมี่เพื่อให้เกิดลวดลาย

▲ การมัดย้อมเพื่อให้ได้สีสันทอลายบนเส้นฝ้ายหรือไหม

หมี่ คือ เส้นใยยาวๆ จำนวนมากที่นำมาทอขึ้นเป็นผืนผ้า ซึ่งถูกนำมาทอจนลวดลายตามจินตนาการก่อนที่จะนำไปผ่านกรรมวิธีในการย้อมแล้วจึงนำมาแกะรอยที่มัดออก อาจจะมีการมัดทั้งสี่เดิมนี่เพื่อเพิ่มหรือให้มากขึ้นอีกก็ได้ แล้วจึงมาแกะเชือกหรือวัสดุที่ใช้มัดออก นำมากรอเข้ากระสวยเพื่อทอให้เป็นผืนต่อไป(วัฒนธรรม จุฑะวิภาต, ๒๕๕๕) หมี่แบ่งออกเป็นสองชนิดคือ

๑. หมี่เส้นพุ่ง คือ เส้นด้ายที่ใช้สำหรับพุ่งไปมาในแนวนอน สลับกับเส้นยืน เพื่อให้ขัดกันเป็นผืนผ้า ด้ายเส้นพุ่งนี้มักพันหรือม้วนอยู่ในหลอดบรรจุในกระสวย

๒. หมี่เส้นยืน คือ เส้นด้ายที่เรียงอยู่กับอุปกรณ์ทอผ้า (หรือ กี่) ในแนวนอน โดยจะมีเส้นพุ่งคอยขัดขนานเพื่อให้เกิดลายบนผืนผ้า

หมี่เส้นยืน (เส้นด้ายที่เรียงอยู่กับอุปกรณ์ทอผ้า หรือ กี่) ▼

หมี่เส้นพุ่ง (ม้วนอยู่ในหลอดกระสวย) ▲

- ▲ ส่าวไทหล่มนุ่งซิ่นหมี่คั่น หรือ ซิ่นหัวแดงตีนกำน
 ที่มา: ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก,
 FB:ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม - กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก

ซิ่นหมี่คั่นไทหล่ม แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑. ตัวซิ่น ได้มาโดยวิธีทอมัดหมี่ มีขนาดกว้างประมาณ ๓๒ นิ้ว
๒. หัวซิ่น ได้มาโดยการมัดย้อม และทอลายซิด มีขนาดกว้างประมาณ ๖ นิ้ว
๓. ตีนซิ่น ได้มาโดยการทอโดยใช้วิธีการสลับสีเป็นแถว มีขนาดกว้างประมาณ ๓ นิ้ว

กระบวนการผลิต “ขึ้นหมีคั่นโทหล่ม”

จากการสัมภาษณ์นางวงษ์ แก้วต้อย ประธานกลุ่มทอผ้า บ้านภูผักไซ อำเภอล่มเก่า และนางจำหรีด สาพู ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านตัว อำเภอล่มสัก รวมถึงสมาชิกในกลุ่มทอผ้า เกี่ยวกับการทอผ้า “ขึ้นหมีคั่น” โดยสมาชิกภายในกลุ่มสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการบอกเล่าขั้นตอนให้ผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

การปลูกหม่อน

สวนหม่อนเป็นปัจจัยสำคัญในการปลูกหม่อน-เลี้ยงไหม เพราะใบหม่อนเป็นพืชชนิดเดียวที่หนอนไหมกินเป็นอาหารเพื่อที่จะนำมาสร้างเป็นรังไหม ดังนั้นการทำให้หม่อนมีคุณภาพที่ดีจะทำให้มีใบหม่อนที่มีปริมาณและคุณภาพเหมาะสมกับการเลี้ยงไหม และทำให้ได้ผลผลิตรังไหมสูง ย่อมส่งผลให้ได้เส้นไหมที่ดีและมีคุณภาพ

การปลูกหม่อนและการดูแลบำรุงรักษาสวนหม่อนเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงตลอดเวลา สิ่งที่จะต้องปฏิบัติในการปลูกหม่อนมีดังนี้

๑. การเตรียมดิน ควรมีการไถพรวนอย่างน้อย ๒ ครั้ง
๒. การเตรียมท่อนพันธุ์ ควรเป็นท่อนพันธุ์ที่สมบูรณ์ และไม่มีโรค

๓. ระยะปลูก ในการกำหนดระยะปลูกควรคำนึงถึงแสงแดดการถ่ายเทอากาศในสวนหม่อน ซึ่งจะมีผลต่อการเจริญเติบโตการสร้างราก การสะสมอาหารของหม่อนรวมถึงการเข้าไปปฏิบัติงานของชาวบ้านหรือการใช้เครื่องมือทุ่นแรง

๔. วิธีการปลูกหม่อน โดยใช้กิ่งที่มีอายุน้อย ๔ เดือนขึ้นไป ถ้าใช้กิ่งอ่อนเกินไปเปอร์เซ็นต์การงอกจะต่ำลง วิธีการปลูกหม่อนมี ๒ วิธีคือ ปลูกโดยการปักชำก่อนอย่างน้อย ๓ เดือน และปลูกในแปลงจริงเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่และปริมาณน้ำฝนของพื้นที่นั้นๆ

การเลี้ยงไหม

๑. ไหมวัย ๑ - ๒ เป็นวัยที่มีภูมิคุ้มกันโรคต่ำต้องเลี้ยงในสภาพที่สะอาด เพื่อป้องกันเชื้อโรคโดยการทำความสะอาดโรงเลี้ยง และอุปกรณ์อย่างดี

๒. ลดจำนวนสูญเสียของหนอนไหมโดยเลี้ยงไหมให้แข็งแรงซึ่งทำได้โดย

- เลือกใบหม่อนเหมาะสมต่อวัยหม่อนแฉะจะทำให้เกิดไหมสูญเสียมาก
- ก่อนให้ใบหม่อนควรมีการกระจายตัวไหมให้สม่ำเสมอ
- ขนาดชั้นหม่อนต้องเหมาะสม
- การขยายพื้นที่เลี้ยงไหมที่เหมาะสม

▼ ตัวอย่างไข่ไหมวัย ๑

(วัยที่มีภูมิคุ้มกันโรคต่ำ)

ตัวอย่างไหมสุก ▼

ที่มา: ข้อมูลการเลี้ยงไหม, <http://sankamphangsilk.org/index.php/a๔>

๓. ไหมวีย ๓ เป็นวียที่จะต้องดูแลเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นช่วงต่อระหว่างวียอ่อน และวียแก่ ฉะนั้นชาวบ้านจะต้องให้ความสำคัญกับทุกขั้นตอนในการเลี้ยงไหม โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกหม่อน การเลี้ยงไหมตลอดจนการจัดการอื่นๆ

๔. ไหมวีย ๔ เป็นช่วงไหมวียแก่ ซึ่งส่วนมากชาวบ้านจะให้ความสำคัญ โดยเฉพาะการแยกรุ่นไหม

๕. ไหมวีย ๕ เป็นช่วงที่ใกล้จะให้ผลผลิตและไหมจะกินหม่อนมากขึ้น

๖. การเก็บไหมสุก ให้สังเกตดังนี้

- มดไหมจะมีขนาดใหญ่ บิบคู้จะนุ่ม สีเขียวเหมือนใบหม่อน
- ลำตัวหดสั้น และโปร่งแสงโดยเฉพาะช่วงลำตัวส่วนบน
- ไหมจะเดินเร็วขึ้นและไหมจะชูหัวส่ายไปมาบนใบหม่อน

๗. นำไหมสุกโรยในกระด้งทำรัง หลังจากโรยไหมสุกประมาณ ๑ วันไหมจะเริ่มทำรัง

๘. การแกะรังไหมออกจากกระด้ง

- หลังจากไหมทำรัง ๕ - ๖ วัน ให้ปาดรังคู่ของดักแด้วแก่พอที่จะแกะรังได้หรือไม่โดยให้สังเกตส่วนหลังและตาของดักแด้วจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลหรือน้ำตาลดำจึงจะแกะได้

- เมื่อดักแด้วแก่พอที่จะแกะรังได้ ให้ทำการแกะรังแต่ต้องทำด้วยความระมัดระวังเพื่อป้องกันไม่ให้ดักแด้วได้รับอันตรายหรือแตก

รังไหม

รังไหมมีลักษณะกลมรี มีทั้งสีขาวและสีเหลืองขึ้นอยู่กับพันธุ์ของรังไหม รังไหมประกอบไปด้วยเส้นใยคือโปรตีนที่แข็งตัว ซึ่งตัวไหมหลั่งออกมาจากต่อมที่ศีรษะเรียกว่า Fibroin และมีโปรตีนที่ช่วยยึดให้ติดกันเป็นรังไหมที่เรียกว่า Serricin

- ▼ ไหมสุกทำรัง ที่มา: ข้อมูลการเลี้ยงไหม,
<http://sankamphangsilk.org/index.php/a๔>

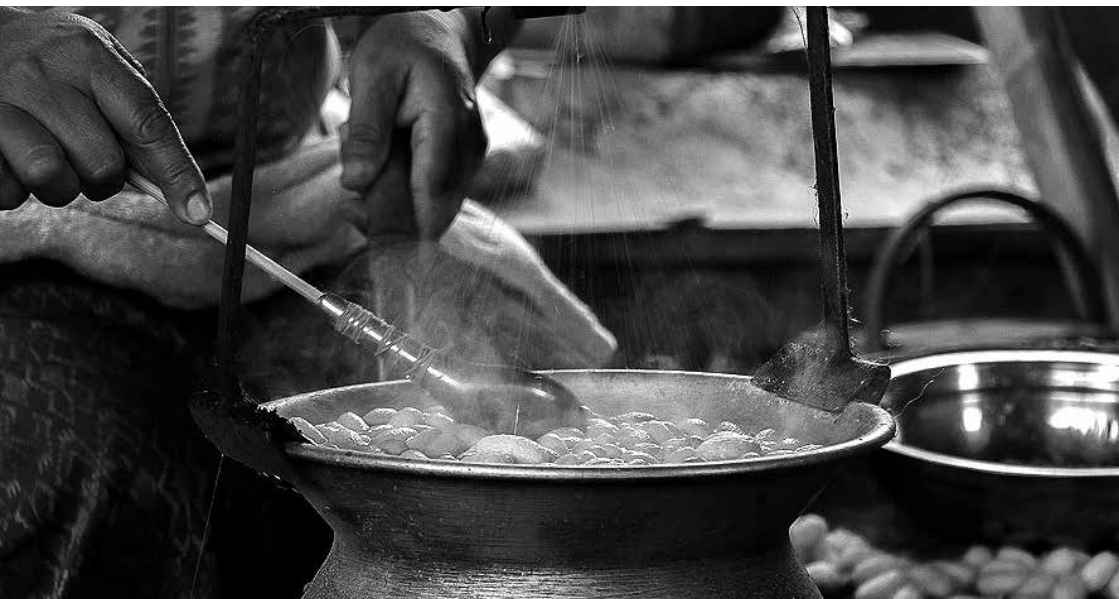
- ▲ การไถยไหมที่มา: ข้อมูลการเลี้ยงไหม,
<http://sankamphangsilk.org/index.php/a๔>

การสาวไหม

๑. ต้มน้ำร้อนให้เดือดแล้วใส่รังไหมลงไปประมาณ ๔๐-๕๐ รัง เพื่อให้ความร้อนจากน้ำช่วยละลายโปรตีนที่ยึดเส้นไหม
๒. ใช้ไม้พายเล็กแกว่งตรงกลางเป็นแฉกคนรังไหมกรังไหมให้จมน้ำก่อน
๓. เมื่อรังไหมลอยขึ้นจึงค่อยๆ ตะล่อมให้รวมกันแล้วค่อยๆ ดึงเส้นใยไหมออกจะได้เส้นใยไหมซึ่งมีขนาดเล็กมากรวมเส้นใยไหมหลายๆ เส้นรวมกัน
๔. ดึงเส้นไหม โดยให้เส้นไหมลอดออกมาตามแฉกไม้ ซึ่งจะทำให้ได้เส้นไหมที่สม่ำเสมอและรังไหมไม่ไต่ตามมากับเส้นไหม เส้นไหมที่สาวได้จะผ่านไม้หีบขึ้นไปร้อยกับรอกที่แขวนหรือพวกสาวที่ยึดติดกับปากหม้อแล้วดึงเส้นไหมใส่กระบุงคอยเติมรังไหมใหม่ลงไปใหม่ต่อเป็นระยะๆ รังไหมจะถูกสาวจนหมดรังเหลือดักแด้จมลงกันหม้อแล้วจึงตักดักแด้ออก

▼ การคนรังไหมเพื่อดึงเส้นไหมออกจากรังไหม

ที่มา: ข้อมูลการสาวไหม, <http://www.kknica.ac.th/salamai/page/m๔.htm>

▲ การสาวไหม

ที่มา: ข้อมูลการสาวไหม, <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=jubyang&month=๐๔-๒๐๑๐&date=๐๓&group=๑&gblog=๒๔>

เกร็ดความรู้เกี่ยวกับเส้นไหม

เส้นไหมพื้นบ้าน แบ่งออกเป็น ๔ ชนิดคือ

๑. ไหมรวม หมายถึง เส้นไหมที่เกิดจากการดึงสาวเส้นด้ายออกจากรังไหมตั้งแต่ชีเปลือกนอก (ชีเปลือกนอกมีสีเหลืองยังไม่ได้อาฝุ่นผงที่จับอยู่ออก) จนถึงรังไหมชั้นในสุดสีขาวไหมชนิดนี้จะมีเส้นต่อเนื่องเรียบสลับกับปมปม เส้นไหมเส้นใหญ่เล็กไม่เสมอกัน

๒. ไหมหลิบ หมายถึง เส้นไหมที่เกิดจากการดึงสาวเส้นด้ายออกจากรังไหมเฉพาะส่วนที่เป็นชีเปียกนอก (เปลือกนอกที่มีฝุ่นผงเกาะอยู่ไม่ได้ทำความสะอาด) ทำให้เส้นไหมชนิดนี้เป็นเส้นใหญ่เป็นปมปมมีชีฝุ่นไหมสีน้ำตาลสลับอยู่ในเนื้อเส้นไหม ไม่เป็นที่นิยมนักในการนำมาทอผ้าชิ้นหมีคั่น

- ▲ เส้นไหมเลี้ยงพื้นบ้าน: ไหมกลาง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
(ถ่ายภาพโดย พิทักษ์ จันทรจิระ เมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐)

๓. ไหมกลาง หมายถึง เส้นไหมที่เกิดจากการดึงสาวเส้นด้ายออกจากรังไหมเฉพาะส่วนที่เป็นสีเหลือง หรือหลังจากทำการเคียนไหมหลับไปแล้ว จะมีสีเหลืองสะอาดไม่มีเศษผงเศษฝุ่น เส้นไหมเรียบเสมอกันตลอด ขนาดของเส้นไหมจะใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับวิธีการเคียน(สาวไหม) จากรังไหมจำนวนมากหรือน้อย หากสาวจากรังไหมจำนวนมากกว่า ๑๐ ตัวขึ้นไปจะทำให้เกิดเกลียวเส้นไหม ๑๐ เกลียวเส้นไหมจะมีขนาดใหญ่

๔. ไหมใบ หมายถึง เส้นไหมที่เกิดจากการดึงสาวเส้นด้ายออกจากรังไหมเฉพาะส่วนที่เป็นรังไหมชั้นในสุด ที่มีสีขาวซึ่งเป็นชั้นที่เป็นเปลือกติดกับตัวดักแด้ไหม

เส้นไหมจูลไหมไทย แบ่งตามขนาดเส้นได้ ๕ ขนาด คือ

๑. ไหมน้อยหรือเส้นไหมรัง ๔ เป็นเส้นไหมที่มีขนาดเล็กที่สุด เกิดจากการสาวไหมจากรังไหม ๔ ตัว เกิดเกลียวด้าย ๔ เกลียวพันกันออกมาเป็นเส้นด้าย ๑ เส้น นิยมนำมาทอผ้าขึ้นห่มคั่นแบบโบราณเพราะจะมีความสวยงามมาก แต่คนทอต้องเป็นผู้มีฝีมือชั้นครู

๒. ไหมรัง ๖ รัง ๘ เป็นเส้นไหมที่มีขนาดกลางเกิดจากการสาวไหมจากรังไหม ๖ และ ๘ ตัว เกิดเกลียวด้าย ๖ เกลียวหรือ ๘ เกลียวพันกันออกมาเป็นเส้นด้าย ๑ เส้น

๓. ไหมรัง ๑๐ รัง ๑๒ เป็นเส้นไหมที่มีขนาดใหญ่ เกิดจากการสาวไหมจากรังไหม ๑๐ และ ๑๒ ตัว เกิดเกลียวพันกันออกมาเป็นเส้นด้าย ๑ เส้น ขนาดเส้นที่ใหญ่ทำให้การมัดลายง่าย แต่เส้นใหญ่ลายจะใหญ่ นิยมใช้ในลายมัดหมี่ประยุกต์สมัยใหม่

- ▲ เส้นไหมจากโรงงานจูลไหมไทย
(ถ่ายภาพโดย พัทธกษั จันทรจิระ เมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๐)

นางลิตร แก้วพวง หัวหน้าศูนย์สาธิตและจำหน่ายผ้าขึ้น
หัวแดงตีนก่าน บ้านภูผักไซ อำเภอหล่มเก่า ได้เล่าว่า ไหมเลี้ยง
พื้นบ้านจะนิยมนำมาใช้เป็นด้ายเส้นพุ่ง(ด้ายแนวนอนที่ผ่านกระ
บวนการมัดหมี่ทำให้เกิดลวดลาย เรียกว่าด้ายเส้นพุ่ง) และไหม
ที่ได้มาจากโรงงานจุลไหมไทยจะใช้เป็นด้ายเส้นยืน เพราะเส้น
ไหมจะมีความแข็งแรงและให้ความมันวาวกว่าไหมเลี้ยงพื้นบ้าน
(ลิตร แก้วพวง, ๒๕๖๐)

การปลูกฝ้าย

สมาชิกกลุ่มทอผ้าขึ้นหมี่คั่นไทหล่มทั้งสองแห่งเล่าว่า
ชาวไทหล่มนิยมปลูกฝ้ายบนพื้นที่ที่เป็นดินเหนียวปนทราย เพราะ
เป็นดินที่ซึมซับน้ำได้ดี เพราะฝ้ายชอบความชื้นจะส่งผลทำให้ฝ้าย
ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์ และควรปลูกในบริเวณที่มีอากาศโปร่ง
เพราะฝ้ายไม่ชอบอยู่ในบริเวณที่มีร่มเงาบัง ชาวไทหล่มจะทำการ
เตรียมเมล็ดพันธุ์ไว้ช่วงต้นปี เพราะต้องคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่
สมบูรณ์ ต่อจากนั้นจะเตรียมปลูกฝ้ายในเดือนพฤษภาคม เพราะ
เข้าสู่ฤดูการเพาะปลูก โดยจะเริ่มจากการไถพรวนปรับสภาพดิน
อย่างน้อย ๒ ครั้ง เพื่อให้ดินร่วนซุย และในเดือนมิถุนายนจะ
เริ่มทำการปลูกฝ้าย ดูแลรักษา เช่น รดน้ำ ใส่ปุ๋ย กำจัดศัตรูพืช
ด้วยวิธีธรรมชาติ การดูแลจะอยู่ในระยะเวลา ๔ - ๕ เดือน เนื่อง
จากเป็นช่วงฤดูฝน พอถึงช่วงเดือนพฤศจิกายนฝ้ายก็จะแก่ และ
แตกปุยทำให้สามารถเก็บผลผลิตได้

- ▲ ฝ้ายแก่และแตกปุยพร้อมเก็บเกี่ยวผลผลิต
(ถ่ายภาพโดย วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐)

ฝ้ายที่ใช้ในการทำเส้นด้ายมี ๒ พันธุ์ คือ พันธุ์ใหญ่และพันธุ์เล็ก พันธุ์ใหญ่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าพันธุ์พื้นเมือง ดอกฝ้ายมีลักษณะเป็นปุยขนาดใหญ่พองฟูมีสีขาวนวล เมล็ดสีดำเกาะติดกับปุยฝ้าย ส่วนพันธุ์เล็กดอกจะมีขนาดเล็ก ลักษณะปุยไม่พองแต่มีความหนาแน่น การจับตัวของปุยฝ้าย โครงสร้างของฝ้ายมีความยาวที่ต่อเนื่องกันและความเหนียวทนทานจึงเหมาะที่จะนำมาทำเป็นเส้นยืนและเส้นพุ่งสำหรับการทอผ้า เมื่อชาวบ้านเก็บดอกฝ้ายแล้วก็นำดอกฝ้ายไปตากแดดให้แห้งสนิทก่อนเพื่อให้ดอกฝ้ายพองฟูและเพิ่มความเหนียวของปุยฝ้าย จากนั้นก็แยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย เรียกว่าหีบฝ้ายโดยใช้อุปกรณ์แยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย เรียกว่า อีว การแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้ายเป็นการแยกอย่างละเอียด ซึ่งมีการแบ่งทั้งเมล็ดและปุยในขณะที่แยกเมล็ดออกจากปุยนั้นก็จะได้เมล็ดพันธุ์ เพื่อทำการปลูกในครั้งต่อไป เมื่อได้ปุยฝ้ายแล้วนำมาคัดและคลึงปุยฝ้ายกับไม้กระดานให้เป็นแท่ง และนำฝ้ายมาปั่นเพื่อทำฝ้ายให้เป็นเส้น (ภาณุพงศ์ ข้างจะงาม, ๒๕๕๒, อ้างถึงใน วัฒนธรรม จุฑะวิภาต)

ปฏิทินการปลูกฝ้ายชาวไทหล่ม เพชรบูรณ์

เดือน	กิจกรรม
มกราคม - เมษายน	เตรียมเมล็ดพันธุ์
พฤษภาคม	เตรียมดิน
มิถุนายน	ปลูก
กรกฎาคม - สิงหาคม - กันยายน	ใส่ปุ๋ย/กำจัดศัตรูพืช
ตุลาคม - พฤศจิกายน	เก็บเกี่ยว
ธันวาคม	เตรียมวัตถุดิบ

▲ ปฏิทินการปลูกฝ้าย

ที่มา: อรุณา เมืองทอง, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ฝ้ายพื้นบ้าน อำเภอหล่มสัก ▲ ▲ ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านตัว อำเภอหล่มสัก
(ถ่ายภาพโดย มนชยา คลายโสก เมื่อ ๖ กันยายน ๒๕๖๐)

เมื่อสมาชิกกลุ่มทอผ้าได้เตรียมวัตถุดิบ เช่น เส้นไหม และฝ้ายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือกระบวนการผลิต “ชิ้นหมี่คั่น” โดยผู้ศึกษาจะอธิบายไปพร้อมอุปกรณ์ประกอบการทอผ้า เพื่อสร้างความเข้าใจให้ง่ายขึ้น

กระบวนการทอผ้า “ชิ้นหมี่คั่นไทหล่ม”

ขั้นตอนการย้อมผ้า

กรรมวิธีในอดีตช่างทอผ้าไทหล่ม จะใช้วิธีลองผิดลองถูก จากการหาวัตถุดิบในการย้อมสีผ้าตามธรรมชาติที่หาได้ในหมู่บ้าน จึงถือเป็นศาสตร์และศิลป์ทางด้านภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน อันได้แก่

สี	วัตถุดิบจากธรรมชาติ
ดำ	ลูग्มะเกลือ และหม้อนิล
เหลือง	แก่นขนุน และไม้เข
แดง	ขี้ครั่ง
น้ำตาลเทา	ต้นจามจุรี (ต้นจําจํา) และต้นกำมปู
น้ำตาลทรายแดง	กากมะพร้าว
น้ำเงิน	ต้นคราม
ฟ้า	ใบคราม
เหลืองโพร	ใบมะขูด
กาบี่แกมเขียว	เปลือกเพกากับแก่นขนุน
เทาอ่อน-แก่	โคลน
เขียวอ่อน	เปลือกมะพร้าวอ่อน ใบมะม่วง ใบยูคาและใบแค
เขียว	ใบหูกวาง เปลือกสมอ และใบบวบ

▲ สีย้อมผ้าจากธรรมชาติ

ที่มา: ศูนย์สาธิตและจำหน่ายผ้าขึ้นห้วแดงคืนก่าน, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าไทหล่ม ใช้กรรมวิธีการย้อมผ้าด้วย สีเคมีเนื่องจากสภาพปัจจุบันเกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมถูก ทำลาย เป็นเหตุให้การหาวัตถุดิบไม่ได้ง่ายเหมือนในอดีต ผนวก กับความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่สามารถ ผลิตสีเคมีออกมาเทียบเคียงกับสีธรรมชาติและให้สีสันทึบสวยงาม ติดคงทน ทั้งยังช่วยให้กลุ่มทอผ้าประหยัดเวลาและเพิ่มอัตรา การผลิตผ้าได้ปริมาณมากขึ้น

อัตลักษณ์ “หัวขึ้นหมี่คัน” ไทหล่ม

◀ ลายดอกมัดย้อม หรือดอกย้อม
เกิดจากกรรมวิธี มัดย้อม

◀ หัวขึ้นขีดลาย
เกิดจากกรรมวิธี การทอ

วิธีการ

๑. สารเคมี เตรียมผงด่างนำไปผสมกับน้ำต้มเดือดคน ให้เข้ากัน เพื่อเตรียมการฟอกเส้นหมี่ให้ขาว ก่อนนำไปย้อมสี เพราะจะทำให้สีสวยและซึมเข้าเส้นหมี่ได้ง่าย และผงมัน(กันสี ต่าง) เป็นผงเคมีใช้สำหรับต้มพร้อมผงด่างในขณะฟอกไหมเพื่อให้ เส้นไหมมีสีขาวสม่ำเสมอ

๑. ๒.

๓. ๔.

๕. ๖.

๗.

๑. สีส้มย้อมผ้า
๒. หัวขึ้น: การมัดย้อม
๓. หัวขึ้น: นำผ้าแช่น้ำเพื่อให้เกิดการอืดตัว
๔. หัวขึ้น: การย้อมผ้า
๕. หัวขึ้น: ใช้ไม้คนผ้าเพื่อให้ได้สีสม่ำเสมอ
๖. หัวขึ้น: นำผ้ามัดย้อมล้างน้ำเปล่า
๗. หัวขึ้น: ลายจากการมัดย้อมดอกจัม

๒. ย้อมสี กลุ่มทอผ้าจะนำสีเคมีที่ต้องการย้อมไปผสมกับน้ำต้มเดือดคนให้เข้ากัน หลังจากนั้นจะนำหมี่หรือผ้ามัดย้อมที่แช่ด้วยน้ำเปล่าประมาณ ๒ ชั่วโมง(ให้ผ้าเกิดการอืดตัว) ลงไปในหม้อต้มที่ผสมกับสีเรียบร้อยแล้วเพื่อให้ได้สีที่ต้องการ และใช้ไม้คนผ้าไปเรื่อยๆ ทำแบบนี้ประมาณ ๑ ชั่วโมง ในขณะที่ทำการย้อมสีจะต้องควบคุมอุณหภูมิความร้อนให้คงที่โดยกลุ่มทอผ้าจะนิยมใช้ฟืน หรือขี้ข้าวโพด เพราะให้ความร้อนที่ไม่ร้อนจัดเหมือนแก๊สหุงต้ม เมื่อได้สีตามที่ต้องการให้ใช้ไม้คนยกหมี่หรือผ้ามัดย้อมออกมาล้างด้วยน้ำเปล่าประมาณ ๕ - ๑๐ ครั้ง จนกว่าสีย้อมจะจางหายถึงนำไปตากแดดจนแห้ง

๓. การแกะเชือกมัดหัวขึ้น นำหัวขึ้นที่ตากแห้งเรียบร้อยแล้วมาทำการแกะเชือกออกให้หมด และคลี่ผ้าให้ตึงจะได้ลวดลายตามที่ต้องการ

ขั้นตอนการทอผ้า

การทอผ้า ถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวไทหล่ม โดยเฉพาะการวัดคุณค่าแก่หญิงสาว ผู้หญิงไทหล่มต้องฝึกฝนการทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัว และเตรียมไว้สำหรับใช้ในงานแต่งงานของตนเอง นอกจากนี้ผ้าทอยังสามารถสื่อถึงอุปนิสัยของผู้ทอ เพราะเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วน อาศัยทักษะความรู้ความสามารถ และความอดทน หญิงสาวชาวไทหล่มจึงเรียนรู้การทอผ้าจากผู้ใหญ่ในครอบครัวซึ่งเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการทอผ้า ผู้ศึกษาจึงขอนำเสนอเรื่องราวของอุปกรณ์ทอผ้าประกอบกับขั้นตอนวิธีการตั้งแต่เริ่มเป็นฝ่ายจนสำเร็จเป็น “ชิ้นหมี่คัน”

๑. การเข็นฝ้ายให้เป็นเส้น ด้วยอุปกรณ์ที่เรียกว่า “หลา”

หลา คือ เครื่องมือประกอบด้วยวงล้อ มีแกนยื่นออกมาสำหรับใช้มือหมุนจากล้อ มีเชือกโยงประกอบกับแกนเหล็กใช้สำหรับเข็น(ปั่น) ฝ้ายที่คัดเมล็ดออก(อ้าวฝ้าย) เพื่อให้ฝ้ายกลายเป็นเส้น ปัจจุบันชาวไทหล่มใช้ด้ายที่ซื้อสำเร็จและนำมาใช้ประกอบกับกง เพื่อดึงเส้นด้ายเข้าหลอดสำหรับใส่กระสวย

๒. การปั่นด้ายเข้าหลอด

กระสวยเป็นเส้นพุ่ง นำเส้นด้ายที่ผ่านกระบวนการมัดย้อมใส่กงที่ละกำ และจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบไม่ยุ่งพันกัน นำหลอดด้ายเปล่าใส่ในแกนเหล็กของหลา แล้วหมุนหลาเพื่อให้เส้นด้ายจากกงเข้ามาอยู่ในหลอดด้ายจนเต็มหรือจนหมดกำ และนำหลอดด้ายไปใส่ในกระสวยเพื่อเตรียมทอเป็นเส้นพุ่ง

๑. การเข็นฝ้ายด้วยอุปกรณ์ “หลา”

๒. ปั่นด้ายออกจากกงเข้าหลอดกระสวย

๓. หลอดกระสวย

๓. การทำเส้นยืนขึ้นก็
เริ่มจากการคันไหมบนหลัก
เพื่อทำเส้นยืนขึ้นก็เพื่อ คือ
เครื่องมือที่จัดด้ายเพื่อให้ได้
ความยาวและกว้างตามขนาด
หน้าผ้าที่ต้องการ

๑.

๒.

๓.

๔.

๔. การใส่ “핀หวี” หรือ
“พิม” คือ การนำเส้นด้ายทั้งหมด
จากการคันไหมบนหลักเพื่อมาใส่
ในช่อง핀หวีหรือพิมแล้วม้วนเข้า
เพลลา เป็นการนำเส้นไหม หรือฝ้าย
ที่ใส่ใน핀หวีแล้วมาหวีให้เส้นไหม
หรือฝ้ายตึงเสมอกัน แล้วม้วนเข้า
เพลลาในขณะที่ม้วนต้องทำให้เส้น
ไหมหรือฝ้ายตึงเสมอกันทั้งซ้าย
และขวา

๑. - ๒. การคันไหมบนหลักเพื่อ

๓. - ๔. ฟินหวี หรือ พิม

๕. การเก็บตะกอล เส้นไหมหรือฝ้ายยืน จะแบ่งออกเป็นสองส่วนเท่าๆ กัน ทั้งบนและล่างเริ่มเก็บตะกอล่างก่อนจำนวน ๒ ตับ และตะกอบนอีก ๒ ตับ เมื่อเก็บตะกอลเรียบร้อยแล้วต้องผูกตะกอลแต่ละตบไว้กับไม้ทูก เพื่อใช้เท้าเหยียบสลับขึ้นลงในการสานเส้นยืนกับเส้นพุ่งให้แน่น และแต่งก้นให้โค้งงอเพื่อให้ริ้วผ้าที่ทอออกมาเรียบเสมอกัน

๑. ๒.

๓.

๔.

๑. การเก็บตะกอล

๒. ไม้เหยียบทูก

๓. - ๔. การเล็งเส้นด้ายเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า

๖. การทอผ้า เป็นการสานเส้นไหมหรือฝ้ายระหว่างเส้นยืน กับเส้นพุ่งจะสานขัดกันโดยการเหยียบทุกที่ผูกติดกับตะโก(เหยียบ ขึ้นสลับกับเหยียบลง) จะทำให้เส้นไหมหรือฝ้ายแยกออกจากกัน แล้วใช้กระสวยพุ่งสานขัดลายผ้าและจะถูกกระทบให้แน่นด้วย ฝีม ซึ่งกลุ่มทอผ้า “ขึ้นหมี่คั่น” ไทหล่มจะต้องใช้เทคนิคและความชำนาญเป็นพิเศษ เนื่องจากด้ายเส้นพุ่งเกิดจากกระบวนการหมัก หมี่และนำไปย้อมให้เกิดลายบนเส้นด้าย ช่างทอจึงต้องใช้สายตา เล็งหรือขยับเส้นด้ายเพื่อให้ได้ลวดลายตามที่ต้องการ

และเพื่อให้ได้ลวดลายที่สวยงาม กลุ่มสมาชิกทอผ้าจะมี “ไม้คั่นผัง” หรือไม้ไผ่ตรงที่มีความยาวประมาณ ๑ เมตร ปลาย ไม้ใช้มัดเหลาให้เว้าเพื่อตรึงหน้าผ้าทั้งสองด้าน เพื่อให้ลวดลาย ที่ได้จากการทอผ้ามีความเรียบและสม่ำเสมอ ถือเป็นภูมิปัญญา ชาวบ้านที่แฝงไปด้วยประสบการณ์การลองผิดลองถูกและสามารถ สืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน

▼ ๑ - ๒ ไม้คั่นผัง

๑.

๒.

การทอขึ้นหมี่ “คั่นโบราณ” ไทหล่ม ▲ ▲ ขึ้นหมี่ “คั่นโบราณ” ไทหล่ม

“ขึ้นหมี่คั่นไทหล่ม” กับความเชื่อ พิธีกรรม

พิธีแต่งงาน

จากการสัมภาษณ์นางจำหรีด สาพู ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านตัว อำเภอหล่มสัก เล่าให้ฟังว่า ในสมัยโบราณหญิงสาวไทหล่มคนใดที่จะออกเรือน หรือแต่งงานตามประเพณีจะต้องมีการจัดเตรียมทอผ้าเพื่อไว้ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมแต่งงาน และไหว้ญาติผู้ใหญ่ หรือชาวไทหล่มจะเรียกว่า “เครื่องสมมา” โดยเจ้าสาวจะเป็นผู้ทอขึ้นด้วยตนเอง และมีกลุ่มเพื่อนเจ้าสาวมาช่วยกันทอใต้ถุนบ้าน อาจมีบ้างบางครั้งที่ฝ่ายเจ้าบ่าวหรือเพื่อนเจ้าบ่าวจะมานั่งเฝ้า โดยการเป่าแคนให้กลุ่มหญิงสาวได้ฟังเพื่อผ่อนคลาย ดังคำขวัญของผู้เฒ่าไทหล่ม กล่าวว่า “ผู้หญิงทอผ้า ผู้บ่าวเป่าแคน” และสิ่งที่จะต้องจัดเตรียมขึ้นประกอบพิธีแต่งงานมีดังนี้

- ผ้าขาวม้า ๒๐ ผืน
- ขึ้นหมี่คั่น สมัยโบราณจะมีมูลค่าผืนละ ๑๐ สลึง ภายใน ๑ วันจะสามารถทอได้ประมาณ ๔ ผืน แต่ที่ใช้ในพิธีแต่งงานจะใช้แค่ ๒ ผืน เท่านั้น ผืนที่หนึ่งใช้สำหรับนุ่งห่มของเจ้าสาว ส่วนอีกผืนจะใช้เวลาอาบน้ำ
- ผ้าห่ม ๑ ผืน - ที่นอนที่ทำจากนุ่น ๑๐ หั้ว - ย่าม ๑ ใบ
- ผ้าคลุมไหล่ ๑ ผืน (จำหรีด สาพู, ๒๕๖๐)

พิธีกรรมในงานศพ

พิธีกรรมงานศพ ชาวไทหล่มจะย้อมผ้าด้วยหม้อมีลและทอเป็นผ้าฝ้ายสีดำไว้สำหรับใช้ประกอบพิธีภายในงาน และครอบครัวผู้ตายจะทอผ้าไว้สำหรับคลุมศพให้คนในครอบครัวหากมีการเสียชีวิต(ลิตร แก้วพวง, ๒๕๖๐)

พิธีกรรมในงานบวช

สำหรับงานบวชจะต้องใช้ผ้าไตรในการประกอบพิธี และญาติฝ่ายชายจะต้องทอผ้ากันเอง โดยชาวบ้านจะทำการเลี้ยงไหมพื้นบ้าน(ไหมเหลือง) และปลูกหม่อนเพื่อใช้สำหรับเอาไว้เลี้ยงไหม ชาวไทหล่มถือว่าการบวชนั้นได้บุญกุศลมาก ผู้บวชจะได้สร้างกุศลให้แก่บิดามารดา ซึ่งมีความเชื่อกันว่าลูกชายที่บวชเรียนสามารถช่วยให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ “ผ้า” จึงถือเป็นส่วนสำคัญเกี่ยวกับพิธีบวช(สมภาร พรหมคำ, ๒๕๖๐)

ประเพณีออกพรรษา หรือ ออกวัสสาของชาวไทหล่ม

จัดทำขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในวันนี้พระสงฆ์มาร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ภายหลังจากนั้นพระภิกษุสามเณร ส่วนมากจะแยกย้ายกันไปอยู่ในที่ต่างๆ ตามใจชอบ และบางรูปอาจจะลาสิกขาบท โอกาสที่พระภิกษุสามเณรจะอยู่ร่วมกันที่วัดมากๆ เช่นนี้ย่อมหายาก ชาวบ้านจึงถือเป็นสำคัญ ถือโอกาสไปทำบุญที่วัดเป็นพิเศษ และในช่วงระยะเวลาออกพรรษา ชาวบ้านจะหมั่นภาวนาในการทำไร่นา และอากาศสดชื่นเย็นดีจึงถือโอกาสทำบุญโดยพร้อมเพรียงมีการเทศน์และถวายผ้าจ่านาพรรษาซึ่งเป็นผ้าที่จะนำมาถวายพระภิกษุที่อยู่จำนำพรรษาครบ ๓ เดือน

ประเพณีสงกรานต์

ชาวไทหล่ม จะนิยมทอผ้าขาวม้า ผ่าขึ้นหมีคั่น ผ่าจกเพื่อใช้เป็นเครื่องแสดงการตอบแทนพระคุณท่านแก่ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ท่านได้ให้พรแก่ลูกหลาน ถ้าเป็นคนมีฐานะก็จะมอบผ้าไหม ผ่าจกเป็นเครื่องสักการะ และยังมีการทอธง(ธง) ถวายวัดในวันสงกรานต์ เพราะชาวบ้านถือว่าธง(ธง) เป็นของสูงถ้าได้ทำถวายพระแล้วจะได้กุศลมาก

ประเพณีบุญจุน / ผ้าป่า

ในอดีตเมื่อก้าวเข้าสู่ประเพณีบุญจุนและผ้าป่า ชาวไทหล่มจะทำการทอผ้าไตรจีวร และทอจุง (อง) เพื่อนำไปถวายแด่พระสงฆ์ที่วัดในหมู่บ้าน และจะทออย่างต่ำจำนวน ๕ ผืน โดยมีความเชื่อว่าการถวายผ้าไตรจีวร และจุง(อง) จะช่วยให้ผู้ถวายเกิดอานิสงส์ผลบุญไม่ให้เกิดกนกร และจะนำพาไปพบสวรรค์ ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวไทหล่ม

การทอจุง(อง) สำหรับใช้ในงานประเพณีชาวไทหล่ม: ▲
กลุ่มทอผ้าบ้านตัว

ลักษณะของลวดลาย “ขึ้นหมี่คั่น” ไทหล่ม

พบว่าลวดลายที่เกิดขึ้นบนผืนผ้าเป็นลวดลายเดียวกัน มีชื่อเรียกเหมือนกัน และบางลายไม่สามารถให้ความหมายได้ โดยชาวบ้านอ้างว่าเป็นลวดลายที่ได้มาจากการสืบทอดของบรรพบุรุษที่อยู่เวียงจันทน์และหลวงพระบาง ผู้ศึกษาสามารถสรุปลวดลายและจัดการเป็นหมวดหมู่ออกเป็น ๕ กลุ่มพอสังเขปได้ดังนี้

๑. ลวดลายกับสิ่งของเครื่องใช้

ลวดลายเพ็ชร์ถ้วย / ลวดลายตะขอ หรือลวดลายขอ
ลวดลายขาเปียร์

๒. ลวดลายกับพระพุทธรูปศาสนา

ลวดลายหอบปราสาท / ลวดลายนาคเกี้ยว
ลวดลายนาคน้อย หรือลวดลายพญานาคราช

๓. ลวดลายกับพันธุ์พฤกษศาสตร์

ลวดลายดอกแก้ว / ลวดลายกระจับ หรือลวดลายหมากจับ
ลวดลายกระจับคู่

๔. ลวดลายเกี่ยวกับสัตว์

ลวดลายหงส์ / ลวดลายเอี้ย หรือปลาไหล

๕. ลวดลายกับความเชื่อท้องถิ่น

ลวดลายตุ้ม / ลวดลายตุ้มปีก / ลวดลายกล่อม

ลวดลายกับสิ่งของเครื่องใช้

๑. ลวดลายเพ็ชร์ถ้วย

ลักษณะคล้ายกับถ้วยขามที่ใช้ในชีวิตประจำวันในสมัยโบราณกาล
ซึ่งถ้วยดังกล่าวจะมีรอยแตกขึ้นออกเป็นส่วนๆ ซึ่งเกิดจากการใช้งาน

๒. ลวดลายตะขอ หรือ ลวดลายขอ

ลักษณะคล้ายตะขอ ในอดีตชาวบ้านจะนำอุปกรณ์นี้มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการนำตะขอมาใช้ในการจับสัตว์เพื่อนำมาประกอบอาหารในการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว

๓. ลวดลายขาเป๋

มีต้นแบบมาจากขาเป๋ซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการรอกฝ้ายออกจากไหมใช้ในสมัยโบราณ

ลวดลายกับพระพุทธศาสนา

๑. ลวดลายหอปราสาท

มีลักษณะเหมือนบุษบกมีความสวยงามเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธเจ้าและเป็นที่อยู่ของเทพยดาในสวรรค์สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องศาสนาชาวไทหล่มจึงมีประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเพื่อหวังให้ตนเองได้ไปอยู่เมื่อเสียชีวิต

๒. ลวดลายนาคเกี้ยว

ชาวไทหล่มมีความเชื่อเรื่องพญานาคที่สืบทอดกันมาเช่นเดียวกับชาวลาวในแถบลุ่มแม่น้ำโขง นาคเกี้ยวที่ปรากฏบนผืนผ้าจึงมาจากความเชื่อทางศาสนาและโยงไปถึงเรื่องราวความรักความสามัคคีกลมเกลียวร่วมแรงร่วมใจกันของชาวไทหล่ม ทั้งยังเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้มีแต่คนเมตตารักใคร่

๓. ลวดลายนาคน้อย หรือ ลวดลายพญานาคราช

มาจากความเชื่อทางศาสนาและจินตนาการเกี่ยวกับสัตว์ชนิดนี้มีจริง และถูกยกย่องนำมาเป็นชื่อขานเรียกผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาว่า “นาค” หรือ ผู้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลซึ่งนำความอุดมสมบูรณ์มาให้กับชาวโลก

ลวดลายกับพันธุ์พฤกษศาสตร์

๑. ลวดลายดอกแก้ว

ดอกแก้ว คือ ดอกไม้ที่ชาวไทหล่มนิยมปลูกเพื่อถวายพระสงฆ์ เป็นดอกไม้ที่นิยมปลูกในชุมชน ชาวบ้านจึงเกิดการจินตนาการสร้างสรรค์ออกมาเป็นลายดอกแก้วอยู่บนผืนผ้าของหญิงสาว

๒. ลวดลายกระจับ หรือ หมากจับ

เป็นไม้น้ำมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ราบสูงดอกกระจับเป็นสีแฉกเล็กๆ จึงถ่ายทอดออกมาเป็นลายหมี่

๓. ลวดลายกระจับคู่

ความหมายเดียวกับกับกระจับ หรือ หมากจับเพียงแต่ชาวบ้านนำลวดลายมาสร้างสรรค์ต่อลายเพื่อให้เกิดความหลากหลายขึ้น

ลวดลายเกี่ยวกับสัตว์

๑. ลวดลายหงส์

ลวดลายหงส์ เป็นจินตนาการถึงป้าหิมพานต์ที่มีสัตว์หลากหลายชนิดรวมถึงหงส์ ที่มีความงดงาม และอ่อนช้อย

๒. ลวดลายเอี้ย หรือลายปลาไหล

มีลักษณะเหมือนปลาไหล และส่ายจารตามท้องไร่ท้องนา

ลวดลายกับความเชื่อท้องถิ่น

๑. ลวดลายตุ้ม

เป็นลายที่ใช้สื่อความหมายถึงการมาตุ้มมาโฮมของพี่น้องชาวไทหล่มที่รักและสามัคคีกันอยู่ที่ใดก็คือพี่น้องพวกเดียวกัน

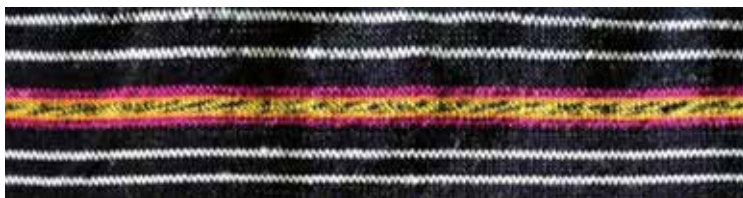
๒. ลวดลายตุ้มปิก

ความหมายเดียวกัน เพียงแต่ผู้ทอสร้างสรรค์และต่อยอดจินตนาการ เพื่อให้เกิดลวดลายที่หลากหลาย

๓. ลวดลายกล่อม

การนำไหมหรือฝ้ายสองเส้นมาเข็นควบกันให้เป็นเส้นเดี่ยวเปรียบเสมือนความกลมเกลียวแน่นแฟ้นของชาวไทหล่ม

นางลิตร แก้วพวง หัวหน้าศูนย์สาธิตและจำหน่ายผ้าขึ้นห้วแดงตีนก่าน บ้านภูผักไช้ อำเภอหล่มเก่า ยังได้เล่าให้ฟังอีกว่าลายผ้าขึ้นหมีคั่น ที่สาวไทหล่มต้องมีไว้ใส่เพื่อประดับบารมี ให้ชีวิตอยู่อย่างคงกระพัน ประกอบไปด้วย ลายขาเป๋ย ลายหอบปราสาท ลายนาค ลายดอกแก้ว ลายกระจับ ลายตุ้ม ชาวบ้านจะเรียกลายบนผืนผ้านี้ว่า “ชุดลายบารมี” และเป็นที่นิยมต่อผู้ซื้อนำไปสวมใส่เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง (ลิตร แก้วพวง, ๒๕๖๐)

ความเป็นอัตลักษณ์ของ “ขึ้นหมี่คั่น” หรือ “ขึ้นหัวแดง ตีนก่าน” ของไทหล่ม อำเภอล่มเก่า และอำเภอล่มสัก อีกหนึ่งอย่าง คือ บนผืนผ้าจะประกอบไปด้วยลวดลายต่างๆ หลากหลาย บางผืนมีถึง ๑๕ ลายหลักไม่ซ้ำกัน บางท่านอาจเกิดคำถามว่า “ขึ้นหมี่คั่น” ระหว่างอำเภอล่มเก่า และอำเภอล่มสักแตกต่างกันอย่างไร จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมทำให้พบว่า ธรรมเนียมในการทอผ้าขึ้นหมี่คั่นของทั้งสองแห่งเหมือนกันเพียงแต่ “ขึ้นหมี่คั่น” ของอำเภอล่มเก่า จะนิยมทอโดยเน้นความโดดเด่นที่ลวดลายมองระยะใกล้หรือไกลได้ชัดเจนและสวยงาม “ขึ้นหมี่คั่น” ของอำเภอล่มสัก จะนิยมทอลวดลายที่เน้นความละเอียดของลายเส้นที่มีขนาดเล็กให้ความรู้สึกปราณีต งดงาม ซึ่งถือว่ากลุ่มทอผ้าทั้งสองแห่งมีเส้นทอความงดงามที่แตกต่างกัน แต่เกิดความลงตัวด้วยการมีรากฐานทางวัฒนธรรมเดียวกันคือการเป็น “กลุ่มชาติพันธุ์ไทหล่ม”

ข้อสังเกตจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าได้เลือกกรรมวิธีที่พึ่งพาเทคโนโลยี ทำให้กระบวนการทางด้านภูมิปัญญาบางอย่างเลือนหายไป เช่น การย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่บ้านน้อยๆ เลือนหายไปจากชุมชนซึ่งต้องยอมรับว่าปัญหาดังกล่าวเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ขาดความสมดุลทางธรรมชาติ แต่หากชุมชนไม่ตระหนักถึงกระบวนการสืบทอด ภูมิปัญญาที่แฝงไปด้วยคุณค่าของช่างทอโบราณ สิ่งเหล่านี้อาจกลายเป็นเพียงความทรงจำอันเลือนราง

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

กฤตพงศ์ แจ่มจันทร์. (๒๕๕๗). “ผ้าเช็ดไทลื้อในลาว” ร้อยเอ็ดก็หมีศิลป์.”

วารสารสำนักส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ร่วมพะยอม ๑. ๑๖(มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๘ - ๒๗.

จุริวรรณ จันทผลา และคณะ. (๒๕๕๕). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

ผ้าทอไทยทรงค่าเพื่อสร้าง มูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจ

สร้างสรรค์. รายงานการวิจัย, กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

จิระวัฒน์ แส่นคำ. (๒๕๕๖). เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึก

เจ้าอนุวงศ์. เพชรบูรณ์: ไทยมีเดีย.

นฤมล ทางเกตุ. (๒๕๕๖). สิม: อิทธิพลศิลปล้านช้างผสมพื้นถิ่น อำเภอ

หล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์: ไทยมีเดียเพชรบูรณ์.

นิตยา จันทรเมืองปัก. (๒๕๕๕). “การศึกษาวิเคราะห์ผ้าไหมมัดหมี่

อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์.” ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต

สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปานี เดชวิทยาวร. (๒๕๕๘). ผ้าไทยกับวิถีชีวิตของคนไทย. กรุงเทพฯ:

เอส เอ็ม เอ จูริกิจและการพิมพ์.

พิสุทธลักษณ์ บุญโต. (๒๕๕๙). “การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านผ้าขึ้น

ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในพื้นที่อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย

ประเทศไทย และแขวงหลวงน้ำทา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย

ลาว ประชาชนลาว.” การประชุมวิชาการระดับชาติวิถีชาติพันธุ์

ในอีสาน: “ภาวการณ์ กลายเป็น” ในกระแสการเปลี่ยนแปลง

สู่เสรีนิยมใหม่. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๗-๘ เมษายน.

แวง พลังวรรณ. (๒๕๕๕). **บุญบั้งไฟของชาวพลัดถิ่น**. กรุงเทพฯ: เรือนปัญญา.

สมชาย แสงอนิล. (๒๕๕๔). **“สถาปัตยกรรมล้านช้าง สิม โบราณที่ วัดศรีมงคล (วัดนาทราย) อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์”** เอกสารประกอบโครงการสถาปัตยกรรมล้านช้าง และจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีมงคล (วัดนาทราย) บ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๒๑. (๒๕๓๙). สำนักงานกลาง หอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร.

สุนัย ณ อุบล และคณะ. (๒๕๓๖). **ผ้ากับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทย-ลาว สายเมืองอุบล จังหวัดอุบลราชธานี**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

สุริยา สมุทคุปต์, พัฒนา กิตติอาษา และนันทิยา พุทระ. (๒๕๓๗). **แม่หญิงต้องคำหุ: พัฒนาการของ กระบวนการทอผ้าและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในหมู่บ้านอีสานปัจจุบัน**. นครราชสีมา: หอไทยศึกษาทัศน์, สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

เอกรินทร์ พิงประชา. (๒๕๔๕). **“พระราชทู: ประเพณีประคิษฐ์” แห่ง วัดศิระทอง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุคคลอ้างอิง

ชั้น สาลี. อายุ ๘๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๕ หมู่ ๓ บ้านตัว ตำบลบ้านตัว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖
กันยายน ๒๕๖๐.

จำหรีด สาพู. อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ ๓ บ้านตัว ตำบล
บ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

จันยา คำมี. อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ ๔ ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๔
ธันวาคม ๒๕๖๐.

ประครอง จงหัน. อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๓ บ้านตัว ตำบล
บ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

ละม่อม แก้วเหลี่ยม. อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ ๗ บ้านภูผักไช้
ตำบลหินสาง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

ลิตร แก้วพวง. อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๗ บ้านบ้านภูผักไช้
ตำบลหินสาง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

วงษ์ แก้วต้อย. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๖ หมู่ ๗ บ้านภูผักไช้
ตำบลหินสาง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

สมภาร พรหมคำ. อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๒ บ้านตัว ตำบล
บ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวัน
ที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๐.

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์ ๒

โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

